

વિધાપીઠ

૧૫૬

ગાંધીરાઈ ૨૦૧૬ ઇ.સ. ૧૩૪૦

૧૩૪૦

ધારાપતિ

જગદેવ

અને

વિરમતિ.

પ્ર. કર્તા

માહાદેવ રામચંદ્ર જગુદે

બુક સેલર—અમદાવાદ.

શ્રી જગદિશ્વર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, અમદાવાદ.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કાંપીરાઝિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૪૦

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ જ્ઞાનદેવ-વીરમતી

વિષય દ - : ૩

વીરસ પ્રાધાન્ય

જગદેવ અને વીરમતિ

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે બુકસેલર.

ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

સર્વ હક સ્વાધીન

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત. ૧૨૦૦

અમદાવાદ

શ્રી “જગદીશ્વર” પ્રીન્ટિંગ પ્રેસમાં

પટેલ ગણાભાઈ દલપતરામે છાપી.

સંવત ૧૯૬૧

સને ૧૯૦૫

કીમત આઠ આના.

પસ્તાવના.

સમસ્ત જન-સમાજનું કલ્યાણ કર્તા જ્ઞાન છે, જ્ઞાનનો ઉત્પાદક સૂક્ષ્મ કેળવણી છે સૂક્ષ્મકેળવણીથીજ મનસૂક્ષ્મ રચાય છે. એક બાબુ સૂક્ષ્મ કેળવણી મનને સૂક્ષ્મ રચે છે તો બીજી બાબુ મહાપુરૂષોના જન્મચરિત્રોનું અવલોકન, મનન અને પઠન પણ મનને સૂક્ષ્મરચી આ લોક અને પર લોકનું શ્રેયસાધે છે.

આ દશલોકમાં મહાપુરૂષોના ચારિત્રજ વ્યવહાર અને પરમાર્થ ઉભય સિદ્ધ કરાવનાર અને ધર્મનું અંતઃ સ્વરૂપ સમજાવી મુક્તિનો માર્ગ દરજાવનાર છે. જેમ ક્ષુદ્ર શરીરના પોષણ શોષણનો આધાર અન્નપાન પર રહે છે તેવવત્ સૂક્ષ્મ શરીર, મન, બુદ્ધ આદિના પોષણ શોષણનો આધાર મહાપુરૂષોના ચરિત્રનું સૂક્ષ્મ અવલોકન અને અનુકરણજ છે. આ વિશ્વવૃક્ષ મહાપુરૂષોની લીલાથીજ જન્મ્યું છે હ્રુડું છે અને લીલું રહ્યું છે એ મહાત્મા એની કૃતિનું અધ્યયન કરી તેમનું અનુકરણ કરવું એજ તેમનું પૂજન, આર્યન અને તેમના સ્વરૂપ અને સ્વભાવમાં સ્થિતિ કર્યા તુલ્ય છે, અસ્તુ.

આ ' જગદેવ અને વીરમતી ' નામક કથા વીર સુગારાદિ રંસોથી અલંકૃત છે. વીરબાળાઓએ વિપદમાં પોતાનું શીયળ કેવી રીતે સાચવ્યું? પતિવ્રતા ધર્મ એટલે શું અને તહેની કેવી રીતે રક્ષા કરવી? એનું વીરમતિએ આબેહુબ દષ્ટાન્ત છે સ્વામિ ભક્તિનું હૃતમોત્તમ ચિત્ર અવલોકીએ તો જગદેવથી અધિક કામ છેજ નહિ, અને જગદેવના પુત્રોની વીરતા માટે તો જેટલું કથનું તેટલું ન્યુનતા પૂર્ણજ છે,

યાદવ.

અનુક્રમણીકા.

પ્રકરણ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧	આકસ્મિક પ્રેમદર્શન	૫
૨	ધારાનગરી	૧૩
૩	વાઘેલી રાણીનો વૈરભાવ	૧૯
૪	નસીબ બે ડગલાં આગળનું આગળજી.. ...	૨૩
૫	ધારાનગરીમાં લગ્નની ધામધુમ	૩૭
૬	સતિ વીરમતિનું વ્રત	૪૦
૭	જગદેવનું પરદેશ ગમન	૪૨
૮	વિરમતિપર આકસ્મિક વિટંબજા	૫૫
૯	વિરમતીનું વિરત્વ.	૫૮
૧૦	આખા કુટુંબના પ્રાણોની આહુતિ... ..	૭૭
૧૧	ધારાનગરીમાં આનંદોત્સવ	૮૬

જગદેવ અને વિરમતિ

પ્રકરણ ૧ લું.

આકસ્મિક પ્રેમદર્શન.

વસંતઋતુ હવણાજ ખેડી હતી. વન, ઉપવન અને ઉધાનની શોભા હવણાજ અધિક વૃદ્ધિને પામી હતી. મુગધ છોડની મુગધતા, વિધવિધ વૃક્ષોના નવપક્ષવોની રૂપ-રમણીયતા અવલોકવાનો આજ યોગ્ય સમય હતો. શરીર અને મનના શ્રમને સત્વર ઉતારતા મેના અને કાંચલના ઢોકા આજ સમયને વિશેષ આનંદપ્રદ રચતા હતા. માધ શુદ્ધ પ (વસંતપંચમી) એ એનો પદ્માભિષેક દિવસ હતો. રમણીયોને રમ્યબાગમાં રમવાનો આજ દિવસ ઉત્તમોત્તમ હતો.

આ સુખપ્રદ માંગલિક દિને ત્રણ સુકુમાર રમણીયો એક સુંદર વાટિકા (બાગ) માં ફરતી ફરતી મધુર વાર્તાલાપ કરતી બાગની શોભામાં અતિ વૃદ્ધિ કરી રહી હતી. આ ત્રણ રમણીયોમાં એક ટુંકટોડાના રાજા રાયજીની મુગ્ધ સુકુમારી વીરમતિ હતી અને બીજી બે તેની સખિયો મધુરી અને કાન્તા હતી. ફરતાં ફરતાં ગુલાબના વિકસેલા પુષ્પને જામ વીરમતિ બોલી.

‘અલિ મધુરી ! જો જો પેલા ગુલાબના પુષ્પને અડકતી !’

‘કેમ વાર, શું એવા સુકોમળ પુષ્પનો આપજ સ્પર્શ કરી શકો અને સુખ માણી શકો ? અમને તો અનો સ્પર્શ કરવાનો પણ અધિકાર નહિ ખરુંકે ?’

‘મેરમેર ? તું તો અવળું સમજી બેની ! એના કાંઠા વાગે એટલે મેં તો ઉલટું સારા સારું કહ્યું.’

‘હા, બા, હા. ત્યારે તો શુરવીર જગદેવ કુમારશ્રીના કાંઠા પણ આપને વાગતા હશે ખરુંકે ? મધુરી આ પ્રમાણે બોલી એટલે તહેની બીજી કાન્તાએ પણ તેમાં ઉમેરો કરી કહ્યું,

‘હા, અખિ ! ખરીવાત. આ સંવત પંચમીપર બહેનીને

પ્રીતમે ન આમન્યા એ કાંટા, બીજુ શું ? અને એથી એ બીચારા ગુલાબ પર આવડો બધો રોષ, કે પોતેપણ પાસે ન જાય અને બીજાને પણ ન જવાડે. '

' આતો તમ બેઠ એક થયાં ખરું કે ! વાર જહેની કાન્તા એ ગુલાબ સુવાસ અને સુકોમળતાથી પરિપૂર્ણ છે પરંતુ કીરતારે એની સાથે કાંટાની રચના કેમ કરી હશે ? '

' જહેની ! એતો મહારાથી અનુભવી વિશેષ જાણે. કારણકે આપે ગુણુસ જગદેવ ગુલાબના પરિમલ (સુવાસ) અને સુકોમળતાનો લ્હાવો લીધો છે. '

' કાન્તા ! તારે મહેનેતો એ કાંટાવાળા સાથે રનેહ રાખવો જરીયે ગમતો નથી મુઆ કાંટાનું દરદ પાછળથી સાલે, એમાંથી સાર નિકળે ત્યારે એ. '

' જરે મુઘ ઘેલી ! કામ, ક્રોધ, લોભ અને મોહઆદિ સાંસારિક કાંટાવાળા પત્રો પરતો એમણે આસન જમાવ્યું છે બાકી એ પોતે તો સુવાસ અને સુકોમળતાથી પરીપૂર્ણ છે. માટે સુખપ્રદ રસીકનો વિયોગ તમને કાંટાનું બાન કરાવતો હશે. '

' વાહરે ચતુરા ! તહેતો ખુબ ચાતુરી વાપરી. ' આ પ્રમાણે વાર્તાવિનોદ કરે છે એવામાં મધુકર [જીમર] ઉડતો ઉડતો ગુન્નર કરતો વારંવાર મધુરી પરની શરીર સચ્યાપર બેસવા લાગ્યો, એ જોઈ વીરમતી બોલી.

' અલિકાન્તા ! જોને આ મધુકરતો મકરંદ લેના આ મધુરી પાછળ ગુન્નર કરતો બમ્યાજ કરે છે આહા ! આતો જોયા જવો તાલ. મધુરી ઘણુયે વારવા જાય છે પરંતુ એતો નિર્લજ થઈ એના સ્તન કમળ સિખરપર નિઃશંક થઈ બેઠો, આથી ચીરડાઈને મધુરી બોલી.

' અલિ વિરમતિ ! આ નિર્લજ બમરને વારને ! જોને કાઠની નહિતે મહારી પાછળજ પડ્યો છે, વારવાછતાં ઉપર પડતો આવે છે.

' અલિકાન્તા ! નિર્લજ એ કે તહું ! બીચારો એ તહારા પ્રેમમાં ઘેલો બની તહારી પાછળ બમ્યા કરે છે અને તહેનેતો જરીયે તહેની પરવા નથી. '

' સખિ ! જરા એને સમજાવતો ખરી ! અરરર ! એતો

મહેને બહુ પળવે છે ! ભુલવી ચુકવીને વારંવાર મહારા અધરપર વિહાર કરવાના લોભથી કંઈક ગાતો ગાતો ધસી આવે છે.’

‘ સખિ ! તું ઇસારો કરી બોલાવતી હઈશ, નહિતો કોઈની પાછળ નહિને ત્હારી પાછળજ કેમ પડે ?

‘ વારૂ બહેનો ! તમ બેઉનો મહારી હાંસિજ કર્યા કરશો. ’

‘ એમાં હાંસી શાની ? તુંજ વિચારકે મધુકર મધુરી પાછળ ન ભમે ત્યારે કોની પાછળ ભમે ? મધુરી અને મધુકર કંઈ નોંખાંછે ?

‘ વારૂ, ત્યારે પ્રિયવીરમતિ ! જગદેવ પણ આવા મધુકરનેવા અટક્યાળા છે ? માનવિના પણ ત્હારાપર ઉપર પડતા આવે છે ? હવે કેમ ઉત્તર આપતાં નથી બીજનો ઉપહાસ કરવામાંજ આનંદ આવે છે ખરું બહેની ?

‘ બહેની ! એ દેવનો બહુ વિચિત્ર છે કામણુગારા છે અને એમના જેવા આ જગતમાં વીરપુરૂષ પણ થોડાજ હશે.

‘ કેમ ન હોય ? પતિના વખાણુ કોણુ ન કરે ? પરંતુ જે વસંતપંચમીના આજ માંગલિક દિને વસંતરત્નથી વિકસેલી આ વાલી વીરમતિને એ વીરપુરૂષના દર્શન થાય તો તો પછી આણુંદમાં શ્લેષ બાકી રહે ? બેની ! આ મનુષ્ય બાગની સુખપ્રદ લહેરોની મોજો માણુતાં અત્યારે તારા મન મંદિરમાં પણ એજ રસિક રમણુ કરી રહ્યા હશે ખરું ? ’ આ સાંભળી કાન્તા બોલી—

‘ હા, બેન ! તેં સત્ય કહ્યું. એનો દેખાવજ જાણુ એ પ્રીતમનું પ્રેમથી સ્મરણુ કરી રહો હોય, એમ કહી આપે છે. ’

એ પ્રમાણુ વાર્તા વિનોદ કરતાં સર્વ બાગમાં આમ તેમ ફરે છે તેવામાં વીરમતિ બંને સખિયોથી છુટી પડી એક કદળી મંડપ આગૂળ આવી પહોંચી અને પૃથ્વી પરથી પોતાની સુવર્ણતા સમેટત. પદ્મિનિપતિ પદ્માકરને જ્યારે તેણુ પોતાની પ્રિય પદ્મિનિ પ્રતિવરણ પશ્ચિમદિશામાં અર્ધ લોપ થઇ જતા જોયા, ત્યારે તેણીએ તેમને વિનવીને કહ્યું—

‘ હે ! કમળાકર ! આપ આ સૃષ્ટિના પિતા છો. શું આપ આ બાળકીની અરજી ચિત્તપર નહિ ધરો ? આજ વસંતપંચમીને દિને પણ મને મારા નાથ જગદેવ સાથે મેળાપ નહિ કરાવો ? કાણુ જાણુ આજ મને પ્રાતઃકાળથીજ એમની લગની લાગી છે જે હજુ

સુધી મારા મનને ઘણુએ વારવા છતાં પણ શમતી નથી. વળી આ-
જ મારી ડામી આંખ પણ ક્યારની ફરકે છે. આહા ! એમનો પેલ
વેલો હુંક સમાગમ પણ કેવો રમણીય હતો ? નવી નવોઢાઓનો
પેલો પતિ-યોગ કેવો આનંદ પ્રદ હોય છે ? તેનો અનુભવ તેના
અનુભોક્તાઓનેજ હોય છે. આહા ! સૂર્ય ભગવાન ! આ મનહર આ-
ગમાંથીજ મારા મન મોહનના મને એકાએક દર્શન થાય તો પછી
મારા જેવી ભાગ્યશાળી કોણ ? અરે ! પણ હું તો ખરેખર ઘેલી
જ બની છું પ્રિતમ પ્રેમ પરવશગીની ઘેનાઘેનાજ તરફ રચું છું.
કેટલે અંતરે ધારાનગરી અને ક્યાં આ હુંકટોડાનો રમ્ય બાગ !
મારા જેવી કોઈ મૂખો હશે ? અહિં વળી મન મોહન કેવા ? કોણ
જાણે અત્યારે એ શુંયે કરતા હશે ? અરેરે ! નાથ ! વસંતપંચમી
પર પણ આપે મને નજ આમંત્રી ? હશે. મારું પ્રારબ્ધજ પોચું
આપનો શું દોષ કાઢું ? ખરેખર, નાથ ! પણ આપનો વિયોગ
હવે તો મને અકારો થઈ પડ્યો છે. કોણ જાણે તમે મને પ્રથમ
જ સમાગમે શુંયે કરી નાખ્યું છે આહા ! પણ મારું કેટલું સદ
ભાગ્યકે મારો જગદીશ્વરે એવા સમર્થ વીરકુમાર સાથે યોગ રચ્યો ?

એ પ્રમાણે વિચાર કરતાં તેની દૃષ્ટિ એક તરફ રૂપચાન
વીરકુમાર પડી.

વાંચનાર ! એ વીરકુમાર કોણ હતો ? એ વિશે પ્રથમ આ-
પણે માહિતગાર થઈ આપણી જાણસાને તૃપ્ત કરીયે.

જે પળે કુમારી વીરમતિએ આ રમ્યબાગમાં પોતાની પ્રિય
સખિયો સાથે પ્રવેશ કર્યો તે અગાઉ ધારાનગરીના માહારાજ હ્રિદ્યા
દીત્યના કુમાર જગદેવે પણ તેજ બાગમાં આવી પોતાના ઘોડાને
એક વૃક્ષના થડે બાંધી કદળી મંડપમાં મુકામ કર્યો હતો અને શી-
તળ પવનની હહેરોએ તેને નિદ્રાવશ કર્યો હતો.

વીરમતિ અત્યાર લગી જેતું સતત ધ્યાન કરી રહી હતી
અને જેના દર્શન માટે અધીરીબની ટળવળી રહી હતી તેજ મન
મોહન જેવી મનહર છબિને એકાએક કદળી મંડપમાં નિદ્રાવશ અ-
વલોકી તે ચમકી ચમકતાની સાથેજ રોમાંચ અનુભવ્યો, અને બોલી.
‘ આહા ! હું શું અવલોકુ છું ? વિશ્વનાથની કેવી વિચિત્ર
રચના ! પ્રાણેશ્વર જેવીજ મનહર મૂર્તિ અહિં ક્યાંથી ? આવી

કેમસૂતા હશે ? પેલો અથ પણ એજ છે કે નહિ તેની પાસે જઈ ખાતરી કરે. ' એમ વિચારી તે પોતાના પ્રિતમની નજીક જઈ પ્રિતમની છબિ સ્નેહ જળથી ઉભરાતી દ્રષ્ટિયે નિહાળતાં ધ્રુવજ નહિ આખરે મનનું સમાધાન થતાં તેણે હૃદય ઉદગાર એકપછી એક કાઢવા માંડ્યા.

' આહા ! હું કેવી ભાગ્યશાળી ? છબિતો એજ ! મુખાર્વીદ શરીર પણ એજ ! નિઃસંશય, મહારા નાથજ છે પરંતુ અત્રે આમ કેમ આવ્યા હશે ? કંઈ વીપરીત તો નહિ બન્યું હોય ? અથવાતો કાર્યાર્થેતો નહિ જતા હોય ? નારે, ના. ક્યંઈ કાર્યાર્થે જતા હોયતો આમ એકલા નજ હોય, અને વળી અહિં [અદૃશ્ય રહી] મુકામ પણ ન કરે ? કદાચ મહારા પિતાશ્રીને કે મહને મળવા સાર આવ્યા હોય તો પછી અહિં આમ છુપાઈને રહેવાનું શું કારણ ? ' બરાબર નિહાળી.

' આહા ! ભરનિદ્રામાં સૂતા છે માટે એમને શીરીતે જમાડાય ? નિદ્રામાં પણ એમની બીરતા, રમણીયતા અને રસિકતા એમના મુખચંદ્ર પર કેવી વિલસી રહી છે ? પ્રકાશી રહી છે ? એમને નિહાળી હવે મહારી ધીરજ રહેતી નથી. લાવ એમને જગાડું પણ તમ્હનેતો મુખ લાજ આવે છે. પણ પ્રાણનાથને જગાડવામાં લાજશી ? નાથ ! નાથ ! જગોને ! બળ્યું આજ વસંતપંચમીને દિને આમ શું તરસાવતા હશે ? જગોને ? મહારે કામ છે. કેટલુંક પૂછવું છે. આવી રીતે તે નાથ ! આમ સુંવાતું હશે ? આપના કમળ વદનને આમ એકાએક કળ્પ શા સાર આપવું પડ્યું છે ? મહારા હાર શા ખપના છે ? એ આપની શય્યારૂપે કામના નથી ?

' અરેરે ! આમ બોલાવતાં એ જાગતા નથી, ત્યારે એમના કર કમળનો સ્પર્શ કરી એમને જગાડું કે એક સુંદર દલાલિંગન કરી જગાડું ? પણ અરે હું પણ એક સામાન્ય સ્ત્રીની પેઠે કામવશ થાઉં છું સમીપમાં સખિયો ક્યંઈક છુપાઈ રહી મહારો આ તાત્ર જોતી હશે તો મહને તેઓ કેવી હસશે ? ' એવામાં વીરમતીના કણે આવજ પડ્યો ' ચોરી કરનારને પકડી છે પકડી ! આઠસા સા રૂજ તહું અમારાથી છુટી ખરે કે ? '

આ સખ્દો વીરમતીની શ્રવણેન્દ્રિયે અથડાતાંજ તેનો ના.

જુક સુકુમાર હસ્ત પ્રિયમુખાર્વીરનો સ્પર્શ કરવા ઉમંગભેર પહું લ
જગમી ખમચાતો સજ્જ થતો હતો તે એકાએક આથી ખમચ્યો
અને પોતાની સખિને આ પ્રમાણે બોલતી જોઈ, તે શરમાઈ ગઈ,
અને પતિથી જરા દુર ખસી ગઈ, એટલામાંતો મધુરી અને કાન્તા
બેઠ તેના સમીપ આવી ઉભી રહી અને મધુરી બોલી.

‘ બહેની ! શાસાઈ શરમાઈ વેગળી નાસે છે ? અમારી શ-
રમ સખીશ નહિં અમારાથી નોખાપડી તહેં તહારા સ્વામીને કેવા
શોધી કાઢ્યા ? શાખાસ છે તહને ! પણ સખિ) આટલી શરમાયછે
કાનાથી ? તહારા પ્રિતમ નિદ્રાવસ્થામાં છે એ વખતે પણ તહું આ-
ટલી શરમાય છે તારે એમના જગ્યા પછીતો તહું કાણુજણે કેટલી
યે શરમાઈશ. અમારાથી જો તહું શરમાતી હોય તો, તહું કહેતો
અમે જતાં રહીયે. આહા ! સખિ ! તહારા જેવું ભાગ્ય કોઈનું ન-
હિ કે જેવી આજ પ્રાતઃકાળથીજ તહને તહારા પ્રિતમની તાલાવેલી
લાગી હતી તેવાજ તહને તહારા એ રસિકધિરાજના આજને આજજ
દર્શન થયા. વાર, પણ તેઓ અહિં આમ કેમ આવ્યા હશે ? કંઈ
પણ કારણ હોવું જોઈયે. ’

આ સાંભળી વીરમતી બોલી.

‘ જળયું મધુરી ! જગાડને એમને ? મહેને તો જગાડતાં
લજ્જા આવે છે ! ’

‘ અત્યાર લગી લજ્જા કયાં સંતાઈ રહી હતી ? ’

‘ હું તો મહારા મન સાથે પાતચીત કરતી હતી. એમની
સાથે ક્યારે બોલી છું ? ’

‘ વાર, તારે તહુંતો એમની સાથે કહી બોલવવાની પણ ન-
હી ખરું કે ? અમારાથી જો શરમાતી હોય તો લે અમે તો આ
આલ્યાં, પછી જગાડજે એમને ’ એમ કહી સખીયોના વીદાય થયા
પછી વીરમતી ફરી વીચારમાં પડી.

‘ પ્રાણનાથને જગાડ ? મહાર મન હવે ધીરજ પરતું નથી,
નથી, કારણ કે એ આમ એકલા આવ્યા છે માટે કંઈ કારણસર
રીસાઈનેજ આવ્યા હોય એમ જણાય છે સંધ્યા સમય પણ થયો.
રાજમંદીરમાં જવાનો વખત પણ થઈ ગયો, માટે હવે તો એમને
સત્વર જગાડ ’ એવો સંકલ્પ કરેછે એટલામાં તો કુમાર જગદેવે પા

પાસુ ફેરવ્યું અને આંખ ઉઘાડી જુએ છે તો સામે એક પરીચીત સુંદર રાજકન્યાને જોઈ જોતાંજ તેને ઓળખી કાઢી અને ઓળખ પ્રેમપુર પ્રવાહમાં તણાતો બોલ્યો.

‘આહા ! કોણ બહાલી વીરમતી ?’

‘પ્રાણનાથના મુખાવીંદમાંથી પોતાના નામાક્ષર કરતાંજ વીરમતી આનંદ સાગરમાં ડુબી રોમાંચ અનુભવ્યો અને લજ્જામાં હુબતાં હુબતાં પ્રીયને પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

‘નાથ ! હું એજ આગતી નીલાસલુભી ! પણ પ્રાણેશ્વર ! આપનું આમ એકાએક એકલા અહીં આવવું શાથી થયું ?’

‘પ્રિયા ! હું પરદેશ મુસાફરી માટે નીકળ્યો છું, અને કોઈ મોટા રાજવાડામાં રહેવા મારો વિચાર છે.

‘પ્રાણેશ ! એમ શા સારું કરવું પડે છે ? આપને ત્યાં ક્યાં રાજ્ય નથી ? વળી આ રાજ્યપણુ આપનું જ છે ?’

‘પ્રિયા ! મહારાજ પુરુષાર્થ બળથી ઉપાર્જન કરેલું દ્રવ્ય અને અન્ય મારે ઉપયોગમાં લેવું, એવો મારો વિચાર થયો છે. એટલા જ માટે મારા પ્રારબ્ધને અજમાવવા હું, વિદેશ નિકળ્યો છું અને દ્રવ્ય, યશ પ્રાપ્ત કર્યા વિના પાછો ફરનાર નથી.

‘નાથ ! અનેક વૈભવોમાં આજોડેલાં રાજકુમારોના સુક્રોમળ શરીરો પરદેશના ઉજ્ય વાયુ પ્રહાર અને સુખ દુઃખ શી રીતે ઝીલી શકશે ? માટે નાથ ! મારી તો નમ્ર એજ અરજ છે કે-આપનું મન ત્યાંથી ઉચક થયું હોય તો અત્રેજ રહો.

‘પ્રિયા ! કદિ પણ એમ બનનાર નથી. ક્ષત્રીય કુમારો જે સંકલ્પ કરે છે તે સંકલ્પથી પ્રાણાંતે પણ તેઓ ચલિત થયા નથી. થવાના નથી. ક્ષત્રીય વીરપુરુષોને ગમે તેવા ઉંડા જખમો સહન કરી શકે છે તો પછી પરદેશના સુખદુઃખો સહન કરવાં એ કંઈ એમને મન બારે નથી. જે ચિત્ત માતાને પણ બલાત્કારે શાંતવન આપી ધારાનગરીથી ઉપડ્યું તે ચિત્ત હવે શું અહિં ટકશે ? ના, ના, પ્રિયા ! નહિજ.

‘જો આપનો જવાનો સંકલ્પ દઢજ હોય તો આ દાસીને પણ આપની સાથેજ લેશો, એવી નમ્ર પ્રાર્થના છે. કારણકે આપ વિનાનું આ જીવન નકામું જ સમજવું આપ વિનાના સધળાં સુ-

ખો તે ખરેખર દુઃખોજ છે માટે નાથ ! હું તો આપની સાથેજ આવીશ.

એ પ્રમાણે ઉભયદંપતી વચ્ચે કેટલીકવાર લગ્ની સ્નેહભર વાર્તા લાપ થયો. વીરમતિયે અનેક મિષ્ટવાર્તાઓ અને સ્નેહથી પોતાના સ્વામિનું મન સંપાદન કરી લીધું અને છેવટે જગદેવ પાસે પોતાને સાથે લેવાની પછુ હા કહેવરાવી પશ્ચાત તેઓ રાજમંદિરમાં ગયાં.

જગદેવે તે દિવસની રાત્રી દુઃકટોકાના રાજા અને વીરમતિના પિતારાયજી સાથે અનેક વાર્તા વિનોદ સાંભળી રાયજીની વૃદ્ધાવસ્થા હોવાથી તેમણે પોતાના રાજ્યની સઘળી વ્યવસ્થા ચલાવવા જગદેવને આગ્રહ કર્યો અને વિશેષમાં કહ્યું—કુમાર જગદેવ ! કુમાર ખીરજ પછુ તમારી વ્યવસ્થા પ્રમાણેજ ચાલશે. આ રાજ્ય તમારું અને ખીરજનું છે માટે તમ બેડ સંપીને રાજ્ય ચલાવો. મારી હવે વૃદ્ધાવસ્થા થઇ છે તેથી મારું ચિત્ત હવે રાજ્ય કાર્ય પરથી હટી ગયું છે અને ઈશ્વર ભજનમાં પરોવાયું છે. વિગેરે રાજા રાયજી થે લણા એક પ્રકારે જગદેવને સમજાવવા માંડ્યું. પરંતુ જગદેવ પોતાના નિશ્ચયથી કોઈ પછુ પ્રકારે ચલાયમાન થયો નહિ, અને પ્રાતઃકાળ થતાં રાજા રાયજીની આજ્ઞાલક્ષ વીરમતિ સાથે ત્યાંથી રવાના થયો.

પ્રિય વાચક ! કુમાર જગદેવને શા માટે ધારાનગરી છોડવું પડ્યું ! એમના માતપિતા કોણ હતા ! એ વિષયથી માહિતગાર થવા ચાલો હવે આપણે ધારાનગરીનું દર્શન કરીયે.

પ્રકરણ ૨ જી.

ધારાનગરી.

‘ ધારાનગરી ’ એ નામ સર્વને કહે પડ્યું જ હશે. ભોજ રાજા જેવા મહા પ્રતાપી નરેન્દ્ર અને કામીદાસ જેવા શીઘ્ર કવીશ્વર આ નગરી વિશેષ પ્રકાશી ગયા, અને અમરનામ કરી ગયા.

જે પહેલાં આપણે એ નગરીનું દર્શન કરીએ છીએ તેજ પહેલાં તે નગરીવિશે ઉદ્યાદીત્ય નામે મહારાજા રાજ્ય કરતો હતો. એ સમયમાં આ નગરીવિશે બ્રાહ્મણો વેદ, વેદાંગ, ઉપનિષદ, ષટશત્ક, ષટદર્શન, સ્મૃતિ, પુરાણ આદિ શાસ્ત્રોમાં નીપુણ હતા. સ્વધર્મ અને આચાર વિચારમાં પરાયણ અને વિશુદ્ધ હતા. બ્રહ્મ જાનાતિ બ્રહ્મણા એ કથનાનુસાર તેઓ બ્રહ્મવિત્ત હતા ક્ષત્રિય વીરો ધનુર્વેદમાં નીપુણ હોય ક્ષાત્ર ધર્મને સતેજ કર રહ્યા હતા અને ક્ષત્રાત્ર ત્રાયતે જ્ઞાત્રિયઃ એ ક્ષત્રિય વ્યાખ્યાનુસાર સ્વજાતીય ધર્મને ઉદ્દીપન કરી રહ્યા હતા. વૈશ્યો વ્યાપાર વિદ્યામાં કુશળ હોય સર્વ વ્યાપાર ચલાવી દેશદેશાવરથી આખુટ દ્રવ્ય એકત્ર કરી સ્વદેશને લક્ષ્મીથી અત્યંત કરી રહ્યા હતા. અને શુદ્રો યોગ્ય નોકરીઓ મેળવી પોતાના શેઠોની પ્રીતિ સંપાદન કરી રહ્યા હતા. આ પ્રકારે ધારાનગરીના સર્વ સંતો સહ સહના ધર્મ અને વિદ્યા કળામાં કુશળ હોવાથી પરદેશથી પણ કેટલાક બહોલ બ્રાહ્મણો, દુત્રાચો, પૈરચો, શુદ્રો, કળાવાનો અને કારીગરો અત્રે આવી પડ્યા હતા અને સહ કાંઈ પોતે પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યા, કળાનો અત્રે ઉપયોગ કરી, પોતાનાં નિર્વહ સાધન ચલાવી રહ્યા હતા. વિદેશથી આવેલા કેટલાક વિદ્યાર્થી પણ અત્રે સૌ સૌને રચતી વિદ્યાનું અભ્યાસ કરી રહ્યા હતા. આ પ્રકારે મહારાજા ઉદિયા દીત્યના સમયમાં ધારાનગરી સર્વ પ્રકારની દિદ્ધિ સિદ્ધિઓથી છત્રાછત્ર હતી.

આ નગરીની રચના (બાંધણી) અનુપમ હતી. નવા કારીગરો, ચિત્રકારોનું માન મુકાવે એવી ચિત્તાકર્ષક અને મનપ્રુત હતી. સહેરના રસ્તાઓ વિશાળ હતા. મકાનોની બે બાજુઓની બન્ને હારો સીધી લીટીમાં હતી તેથી જે કોઈ નવીન મુસાફર આ સહેરમાં પ્રવેશ કરે તો તેને આ સહેરની રચના બેઠા આનંદ, ખુશખુશ વિના રહેતો નહોતો.

આ શહેરથી મધ્યમાં એક સુંદર જળાશય હતું તેનું પાણી મારે માસ રહેતું અને નિર્મળ હતું. જળાશયના મધ્યમાં એક રમણીય મામ હતો અને જાગતી મધ્યમાં એક રમણીય દેદાખમાન રહેતો હતો. મહેલની ચારે બાજુએ સુંદર વેલોથી વીરળાયેલી હતી. આ મામ પરુમાં મહારાજ ઉદ્યાદીત્ય આ મહેલમાંજ વસતા.

મહારાજ ઉદ્યાદીત્યને એક વાધેલી અને બીજી સોલંકીણી, એવી બે રાણીઓ હતી. તેમાં વાધેલી રાણીપર મહારાજની પ્રીતિ વિશેષ હતી. આ વાધેલી રાણીને રણધવળ નામે પુત્ર હતો, અને સોલંકીણીને જગદેવ નામે હતો. રણધવળ પાટવી કુમાર હતો.

મહારાજ ઉદ્યાદીત્યનું વય આ વખતે લગભગ પીચનાલીસ વર્ષનું હતું. તે સ્વભાવે બોળો, હાલર પણ વિપ્રગાશક હતો. રાણી વાધેલી એક અતિ રૂપવાન સ્ત્રી હતી તે સર્વ પ્રકારના સ્ત્રી-ચારિત્રમાં કુશળ હતી તેથી તેણે સર્વ પ્રકારના મનોરંજક હાવબાવ અને વાક-ચાતુર્યથી મહારાજને પોતાના વશ કરી લીધા હતા. મહારાજ પણ તેના મોહપાશમાં ફસાઈ જઈ સોલંકીણી રાણીને મહેલે દાદિ પણ જતા નહિ અને અહરનિશ વાધેલી રાણીના પાસેજ આનંદમાં વખત ગુમરતા.

પાટવી કુમાર રણધવળ ખુબામતીયા ખાસોમાં ઉછર્યો હતો. પાટવી કુમાર અને બીજી માર્ગતિ રાણી વાધેલીનો પુત્ર, તેથી રણધવળમાઘને કોઈ પણ કંઈ કરી શકે નહિ. ખુદ મહારાજ શ્રી પણ તેને કંઈ કહેતા નહિ. અર્થા રણધવળમાઘને બાલ્યકાળથીજ સર્વ પ્રકારની છુટ મળી. તે ખવાસના છોકરાઓ અને છોકરીઓ સાથે હમેશાં રમતો, અને કોઈ બચવાનું નામ લેતો તેને બાંકી પડી, તેના વસ્ત્ર ફાડતો અને ખચકાં ભરતો. તો મહારાજ રાજ્ય કાર્યમાં પરોવાયલા હોવાથી તેમજ વાધેલી રાણીને દુઃખ થશે એમ જાણી તેઓ કુમાર રણધવળને કંઈ પણ કહેતા નહિ. તે જનાનામાં (અંતઃપુર) વિશેષ સમય રહેતો તેથી તેની બોલવા ચાલવાની હરવા ફરવાની, સઘળી ટેવો સ્ત્રીઓના જેવીજ પડી હતી. તે ઘેલછા ભરેલું, અર્થ વિનાનું, કાણું કાણું બોલતો, તેથી સર્વ કોઈ એને ઘેલો કુમારજ કહેતા. ક્ષત્રીય કુમારને છાન્ડે એવો એ-

કાંઈ પણ ગુણ તેનામાં નહોતો. વિદ્યા ખાતે કંકા પુરો આવડતો નહોતો. કાંઈપણ બતાવું શસ્ત્ર ધારણ કરતાં આવડતું નહોતું. કુમારશ્રી જરા પણ ઉચ્ચારણ કરતા કે તુરંતજ તેમની ઘેલછાને પ્રકાશ પડતો, અને તેમનું ઝવાહીર સવળુ અજવાળામાં આવી જતું.

મહારાજ ઉદ્યાદીત્યનું મન આવા કુમારની પ્રાપ્તિથી સદા ખિન્ન રહેતું, પરંતુ વાઘેલી રાણીને વશ હોવાથી તેઓ કુમારને કંઈ પણ કંઈ શકવા નહિ તેમજ લેવા પર તેમને પ્રેમ પણ ઉપજતો નહિ.

‘ પુત્ર ત લક્ષણ પારણામાંથીજ જાણાય ’ એ કહેવત અનુસાર કુમાર જગદેવ બાલકાળમાંથીજ અપૂર્વ તેજસ્વી, ચંચળ, અને બહાદુર હોવા લાગ્યો. લેની માતા સોલંકીણી વિદ્યા સંસ્કારી અને શુરી ક્ષત્રાણી હતી. મહારાજ ઉદ્યાદીત્ય વાઘેલી રાણી વશ થઈ પોતાને મંદિર આવતા નહિ તોપણ મહારાણી સોલંકીણી પોતાના સ્વામિપર કિંચિત પણ રોશ આણતી નહિ, અને સદા સ્વામિ ભક્તિમાંજ પરાયણ રહેતી. વાઘેલી રાણીપર મહારાજનો એટલો પ્રેમ હતો તોપણ લેની એ ઈર્ષ્યા કરતી નહિ અને વાઘેલી રાણી તેના પર અને કુમાર જગદેવપર દ્રેષ રાખતી.

જગદેવ પાંચ છ વર્ષનો થયો એટલે રાણી સોલંકીણીયે તેને એક યોગ્ય શિક્ષક દ્વારા વિદ્યા શિક્ષણ અપાવ્યું. જગદેવ વિદ્યામાં કુશળ થયો. પરંતુ તેને સર્વ વિદ્યાઓ કરતાં સ્વખતીય ધનુર્વેદ વિદ્યા શીખવાપર વિશેષ રાગ હતો. તેથી તે વારંવાર લશ્કરમાં જતો, અને સેનાઢ્યક્ષ પાસે તેણે સર્વ પ્રકારની સૈનિક કળાઓમાં નીપુણતા મેળવી. વળી રાજનીતિ, ન્યાય, મીમાંસા, અને સ્મૃતિ આદિમાં નીપુણ એના પોતાના વિદ્યા ગુરુ પાસે સર્વ પ્રકારના શાસ્ત્રીય ગ્રંથોનું અવસોકન અને અધ્યયન કર્યું. આથી જગદેવ સર્વ પ્રકારે કુશળ રાજકુમાર નીવડ્યો.

કેટલાક વિદ્વાન બ્રાહ્મણ વેત્તાઓએ—કુમાર જગદેવ ધારાનગરીની રાજ્ય ગાદી દીપાવશે, અમર નામ કરશે અને ધારાનગરીની પ્રજાને સુખી કરશે એવું બ્રાહ્મણ બાખ્યું.

એક બાળુ જ્યારે પાટવી કુમાર રણધવળ ખવાસોના છોકરા છોકરીઓ સાથે વજના ઢોંગલા ઢોંગલીયો કરી રમતો ત્યારે ખી-

જાણુ જગદેવ પોતાના સોઅનીયોના બે વિભાગો કરી જૂઠા જૂઠા સૈનિક બુદ્ધો રચી યુદ્ધ ચલાવતો, અને કોઇ કોઇવાર સોઅનાયો સાથે ઘેર જંગલમાં સિંહના શીકાર માટે નીકળી પડતો અને સિંહને ઠાર કરી ક્ષત્રીયસિંહ વિજય મેળવી નગરમાં આવતો.

સગીરવયમાં આવા અતૂલ પરાક્રમથી જગદેવની કીર્તિ દેશ દેશમાં પ્રસરી ગઇ અને પાટવી કુમાર રણુધવળની ઘેલછાનાં વાળાં પણ દેશ દેશ વાગી ગયાં.

એક દિવસ મહારાજા હૃદયાદીત્ય પોતાના વિચાર લુવન વિશે આરામ ખુરશીપર પડ્યા પડ્યા વિચાર કરે છે—‘આહા ! કેવું આશ્ચર્ય ? કુમાર રણુધવળ અને જગદેવ બેક મહારાજા પુત્રો છે જ. તો બેઉમાં કેટલો તફાવત છે ? કુમાર જગદેવ જેવો શુરવીર છે તે વેળા રણુધવળ બીર (ખડીકણ) છે. જેવો જગદેવ ડહાપણથી પરિપૂર્ણ છે તેવોજ રણુધવળ ઘેલછાથી છત્રાછત્ર છે. પાટવી કુમારને કે રણુધવળ છે પરંતુ આ ધારાનગરીની રાજ્ય ગાદીયે મહારા પછી ખીરાજવા યોગ્ય તો કુમાર જગદેવજ છે. ચારે તરફથી હું એનાંજ કીર્તિ કીર્તન શ્રવણ કરું છું રાણી વાઘેલીને દર્પા અધિક છે તેથી તે કુમાર જગદેવને ધિક્કારે છે અને તેને મહારી પાસે બોલાવવાની પણ મને એ મના કરે છે. આહા ! કેટલીએની દ્રેષ બુદ્ધિ ? આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે એવામાં એક રામસિંહ નામના સામંતે આવો મહારાજાને વિનંતિ કરી.

‘મહારાજશી ! વંદન કરું છું આજતો આપના બહાદુર કુમાર જગદેવશ્રીયે એક મહોટા શેરને ઠાર કર્યો છે. ઘણી મુદત થયાં એ સિંહ કોઇનાથી મરાતો નહોતો આરાપાસના ગામેમાં બહુ રંજન કરતો એક ખીચારા ખેડુતની ગાયને થોડા દિવસપરજ એ સિંહે મારી નાંખી હતી આવી વાંદની ખખર મળતાંજ પોતાના મત્રો સાથે, તે સિંહનો વધ કરવા ગયો અને આખરે તેમાં જયમેળવ્યો. આજુબાજુના ખેડુતો કુમારને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા; અને આજ શહેરમાંપણ સર્વ ઠેકાણે કુમાર જગદેવશ્રીના પરાક્રમના વખાણુ ઘેરઘેર થાય છે. દેશ દેશાવરમાં પણ એમની કીર્તી આજથીજ બહુ વિસ્તાર પામી છે.

સામંતના મુખથી આ પ્રમાણે કુમાર જગદેવના વખાણુ સાંભળી મહારાજાને અપુર્વ આનંદ થયો. પોતાને આવા પુત્રરત્ન

ની પ્રાપ્તિ થવાથી તે પોતાને અધિક ભાગ્યશાળી માનવા લાગ્યો, અને પુત્ર જગદેવના દર્શન કરવા અત્યાતુર થયો. પછી તેમણે રામસિંહ સામંતને કહ્યું—

‘ રામસિંહ ! પુત્ર જગદેવના બાલ્યકાળમાંથીજ આવા અપુર્વ પરાક્રમથી મ્હને અધિક આનંદ થાય છે. મ્હને ખાતરી થાય છે કે-મ્હારૂં નામ એજ તારશે. પાટવી કુમાર રણુપ્રવળમાંતો કાંઈ માલમ્થી. રાજ્યનો વહેલો મોડો માલીકપણ જગદેવજ થશે. રામસિંહ ! તમે શત્રુરમ્ભ કુમાર જગદેવને મ્હારી પાસે લાવો. મ્હને એના તરફ અપુર્વ સ્નેહભાવ પ્રગટ થયો છે એના દર્શન કરવાને મ્હારૂં મન અધીરૂં થયું છે. પુત્રથાવતો જગદેવ જેવાજ થએ દીલગીર આવા વિદ્યાવાન ગુણવાન, યશવાન શુરવીર સુપુત્રપ્રતિહુ કિદ્દિપણુ પિતાને ઘટે તેવો વાતસલ્ય પ્રેમ જણાવતો નથી એટલુંજ નહિ પરંતુ કદિપણુ આદરમાંન આપતો નથી તેમજ એની ખમર અંતર પણુ પુછતો નથી એ મ્હારામાં કેટલી કઠોરતા અને નિર્દયતા છે ? આવા સુકુમાર પ્રતાપી કુમાર કોઈ પુણ્ય ભાગ્યવાનનેજ રાજ મંદિર હોય છે.

આજા થતાં રામસિંહ ત્યાંથી કુમાર જગદેવને તેડવા સારૂં સેલકોણી રાણીના મંદિરે ગયો. અને થોડા વખતમાં કુમાર જગદેવને લઈ તે મહારાજાશ્રીની હજીરમાં આગ્યો. મહારાજા સમીપ આવતાંજ કુમાર જગદેવે હાથ જોડી અભિવંદન કર્યું અને વિનય પુર્વક બોલ્યો.

પૂજ્યપિતાશ્રી ! આ આપના વત્સને શી આજા છે ? આ શરીર આપની આજા માટેજ છે. આજ ઘણું દિવસે પિતાશ્રીના દર્શન કરી પાવન થાઉછું કૃતાર્થ થાઉછું અને મ્હારી આયુના સઘળા દિવસોમાં આજના દિવસને હું ‘ ધન્ય ધન્ય ગણું છું ’ આ સાંભળી મહારાજાએ કહ્યું—

‘ પુત્ર જગદેવ ! ત્હારૂં વિનય યુક્ત ભાષણ સાંભળી મ્હને અતિઆનંદ થયો છે અને વળી ત્હારા બાલ્યાવસ્થાથીજ અપૂર્વ પગલમ શ્રવણ કરી મ્હારો હર્ષ મ્હારા રક્ષમાં સમાતો નથી પરંતુ પ્રીત જગદેવ ! ત્હારો આવો હલકો પોશાક જોઈ ખેદ થાય છે. ધારાપતિના કુમારને અંગે આવા હલકાં અને જડાં વસ્ત્રો જોપયે ? આ સાંભળી જગદેવે વિનય પુર્વક ઉત્તર આપ્યો—

પિતાશ્રી જે પ્રમાણમાં હતી તેના કરતાં હાલ ચોથા હિસ્સા જેટલી પણ પુરી બાંધમેસતી નથી સર્વ ખરચ એ ગામની ઉપમાં થી ચજાવવું પડે છે માટે ઉપજના પ્રમાણમાં ખરચ રાખવું વાસ્તવિક છે. કુમારને હાજરે તેવો કીમતી પોશાક મહારાથી [હાલની સ્થિતિ અવલોકતાં) ખરીદી શકાય કે પહેરી શકાય તેમ નથી. પિતાશ્રી ! જડાં વસ્ત્ર પહેરતાં પણ વ્યવહાર જળવાયતો અધીક છે. કીમતી પોશાક ધારણ કર્યો અને વ્યવહાર બ્રષ્ટ થયા તો તે અધિક શરમાવા જેવું છે માટે પિતાશ્રી ! જડાં વસ્ત્રાથી હું જરાપણુ ક્ષોભિત થતો નથી હું, અત્ર વસ્ત્ર અને દ્રવ્યથી પણ યક્ષનો આ-બરને વિશેષ આદરમાન આપું છું—

‘કુમાર ! બહાણા જગદેવ ! તારી આવી સ્થિતિ અવગોઠી મહાઈ અંત કરણુ બહુજ દુખાય છે. આ અવસ્થામાંથી તહે આટલું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું છે એ મહે આજેજ બાણુ તારાપર અધિક પ્રેમ ઉપજે છે.

આ પ્રમાણે પિતા પુત્ર વચ્ચે વાર્તાલાપ થઈ રહ્યા પછી મહારાજ ઉદયા દીત્યે કુમાર જગદેવને ખસે સોનામોહોરની થેલી અને કીમતી પોશાક બક્ષ્યો. અને રાજની બે સોના મોહોર કુમાર જગદેવને ખાનગી ખરચ માને બાંધી આપી. કુમાર જગદેવ, પિતાશ્રીને નમન કરી, સામંત રામસિંહ સહિત પોતાના મુકામે ગયો.

રાણી સોલકીણી, પુત્ર જગદેવ અધાપિત્રગી રાજ્ય દરબારમાંથી ન આવ્યાથી ચિંતામાં પડી અને તેને વિચાર થયો કે—રખેને વાઘેત્રી રાણીયે દ્રેષભાવથી મહારાજ શ્રીને આડું અવળું સમજાવી બાંહેધી હોય અને તેથી તેઓ કુમાર પર કોપાયમાન થયા હોય ? પણ મહારાજ શ્રી એકાએક વિના કારણુ કોપ કરે એ વાતો નથી, તેમ કુમાર જગદેવપણુ વિનયવાન છે તેથી પિતાશ્રીનું કોઈ પણ પ્રકારે અપમાન કરે એમ પણ નથી—આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે એટલામાં તો કુમાર જગદેવને તેણીયે નવાજ બબકાદાર પોશાકમાં, રિમત હાસ્ય કરતો પોતાની સમીપ આવતો જોયો. આથી તેણીનું મન શાંત થયું.

જગદેવ માતાને પ્રણામ કરી જોલ્યો—‘માતૃ શ્રી ! આજ તે મહારા પિતાશ્રી મહારાપર પ્રસન્ન થયા. મને ખસો સોના મોહોર

તથા આ કીમતી પોશાક બક્ષે. અને વળી રાજની મારા હાથ ખરચ માટે એ સોના મોહરો બાંધી આપી. આ સાંમળી માતાએ કહ્યું—‘ બાપુ ! મહારાજશ્રીને ત્હારાપર પ્રેમ ઉપજ્યો હશે તેથી આ સંધણું ત્હને આપ્યું હશે. પરંતુ આ વિશે જ્યારે વાઘેલી રાણીને જાણ થશે ત્યારે એ ત્હારા પિતાશ્રીને બહુ સતાવશે અને તેમને દુઃખ આપશે. તું જાણે છે કે—વાઘેલી રાણી આપણી સાથે બહુજ વૈરભાવ રાખે છે અને મહારાજશ્રી છેક એને વશ થઈ ગયા છે તેથી એ એમને બહુ દુઃખ દેશે. પરંતુ જે થયું તે થયું. બાપુ ત્હારો સ્વભાવ એવો છે કે તું દુઃખમનને પણ બહાલો લાગે, ત્યારે ત્હારા પિતાશ્રી ત્હારાપર બહાલ કરે એમાં શી નવાઈ ? ’

એ પ્રમાણે માતા પુત્ર વચ્ચે વાતચિત થઈ રહ્યા પછી અને ભોજનશાળામાં ગયાં અને ભોજન જમી રહ્યા પછી તે દિવસ તેમણે આનંદમાં નિરગમન હયાં.

પ્રકરણ ૩-જી.

વાઘેલી રાણીનો વૈરભાવ.

કુમાર જગદેવપર મહારાજ પ્રસન્ન થયા અને ત્હને સારો પેશાક તથા ખસો સોના મોહરો અને રાજની એ સોના મોહરો બાંધી આપ્યાની વાર્તા, પોતાની દ્વારની દાન વાઘેલી રાણીના જાણવામાં આવતાંજ ત્હેના અંગેઅંગમાં વૈર રૂપી વિપ વ્યાપી ગયું અને ત્હેના મહારાજને સંજુલ રીતે ઠપકો આપવા તત્પર થઈ, અને ક્રોધમાં ક્રોધમાં બેસી કહી—

‘ રાણી સોલંકીણીના કુવર જગદેવને આટલું માન ? અને પાટલી કુવર રણુધવળને તો કંઈ માનજ નહિ ? હાથ ! દીવળીર ! મહારાજ આને એટલીજ વાર છે. જોઉં છું કે એ રાજનીએ સોના મોહર કેવી રીતે આપે છે ? મહારાજએ મહારી રામદાસ સોલંકીણી રાણીના પુત્ર જગદેવને ન બોલાવવા પ્રતિજ્ઞા લીધી છે છતાં એ પ્રતિજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે એણે જગદેવને બોલાવી આપ્યું મન આપ્યું છે પરંતુ કીક છે જોઉં છું મહારાજ હવેથી એને કેવી રીતે માન આપે છે ? અહિં આવે એટલે ખરાખર રાજની લડે અને ફરીથી કોઈ દિવસ એ અણમનીતીના કુવરને ન બોલાવે એવી ખરાખર એમની પાસે પ્રતિજ્ઞા લેવાયું તોજ હું વાઘેલાણી ખરી ! આ વ.

ખતે તો મહારી ઇચ્છા વિરહ પગલું ભર્યું છે પરંતુ હવેથી એવું પગલું ન ભરે એવું પકકું પણ લેવડાવું ત્યારેજ તેમને જવાબદો. આ પ્રમાણે ગુસ્સાના આવેશમાં તે પોતાના મન સાથે બોલી રહી છે એવામાં મહારાજ ઉદ્યાદીત્ય ત્યાં આવ્યા મહારાજને ત્યાં આવતા જોઇ તે ઉદાસ વૃત્તિયે શયન પલંગના એક ખુણામાં પર શુન મુન બેઠી રાણીની આવી સ્થિતિ જોઇ મહારાજને કહ્યું.

‘ પ્રિયા ! આજ આપનું મુખ કમળ મૂલને ઉદાસીનતાનો બાસ કેમ આપે છે? વ્હાલી ! કહોને આજે કયા વિષયે આપના અંતરને દુઃખવ્યું છે ? મહારાથી આપનો કંઈ અપરાધ થયો હોય એમ પણ મહારા જાણવામાં નથી જો કોઇયે આપના હૃદયને દુઃખવ્યું હોય, દુઃખવ્યું હોયતો મૂલને સત્વર જાણાવશો કે હું તંહેને યોગ્ય શિક્ષાપે પહોંચાડું. વ્હાલી ! કહોને શી હકિકત છે એમ ઉચ્ચારણ કરતા મહારાજ વાઘેત્રી રાણીના સમીપજઇ એક હાથ ત્હેના ઉપ કંઠમાં નાંખી અને ખીજે હાથ રાણીના મુઘ્ધ મુખકમળના સક્રામળ ગાલપર ફેરવવા લાગ્યા મહારાજને આ પ્રમાણે સ્નેહ કરતા અવલોકી રાણીયે મહારાજના, પોતાના ગુલાખીગાલપર મોજ માનતા હસ્તકમળને કઠોરને કઠોર કટાક્ષ ફેંકી ખેસવી નાંખ્યો. આજેજ મહારાજને કહ્યું—

‘ પ્રિયા ! આમકેમ ? મહારાજ પર આવડો બધો રોગ કર્યાનું શું કારણ ? મહારાથી આપને જે કંઈ અસતોષ થયો હોયતો સત્વર પ્રગટ કરો, એટલે આપનું દુઃખ હું દૂર કરીશ. ’

આ સાંભળી વાઘેત્રી રાણીયે કઠોર દ્રષ્ટિ અને મુખમુદ્રા કરી બોલી, જાઓ, જાઓ, પ્રાણનાથ ! જૂડી પ્રીતિ શા સાફ બતાવે છે ! તમારા જુડા પ્યારથી હું હવે હેતરાવાની નથી મૂલને અડકશોના. તમારે જે કોઇ વ્હાલું હોય ત્યાં સુખેથી જાવ. તમારી વ્હાલીતો સોલંકીણી છે તેથી જગદેવપર કેમ પ્રેમન આવે! અને મહારા પરતો ઉપરથી બતાવવાની પ્રીતિ મહારાજને સાચી પ્રીતિ હોયતો મહારા રણધવજપર આપને કેમ પ્રેમ ન ઉપજે ! માટે આપની બધી ઠગાવધા મહારા જાણવામાં છે, એટલું બોલતાં સહજ રિમત સાથે સ્નેહ કટાક્ષ તેણે મહારાજ તરફ ફેંકી.

સ્નેહ કટાક્ષથી મહારાજનું અંતઃકરણ સ્નેહથી દ્રવવા માંડ્યું અને બોલ્યા— ‘ વ્હાલી ! શું આપ એમ માનો છો કે હું તમને

તથા રણધવળને ચઢાતો નથી ? એ માનવું આપવું બૂલ બરેલું છે. જગદેવને તો મહેં ઇચ્છા દિવસથી જોયો નહોતો. તેના તહેને મહેં જોલાઓ હતા અને હલકા પોશાકમાં તહેને મહેં જોયો ત્રિધી. તેના પર મને ઈચ્છા ઉપજી અને મેં એને નવો પોશાક તથા બસો સોના મહોરો બક્ષી.

‘ બહાલી ! કુમાર જગદેવ આજથીજ બહુ ચાલાક, બુદ્ધિ-શાળી, બહાદુર અને અતિ કાંતિવાન છે. સર્વ કાંઈના મુખથી હું એની પ્રસંશાજ સાંભળું છું. આજથી એની એટલી બની પ્રખ્યાત થઈ છે ત્યારે હજી મોટી વય થતાં કાણ જાણે કેટલીય વંશો ? રણધવળ હજી રમતીયાળ છે. અને જોલવા ચાલવાનું હજી ઈંધે બા-ન નથી. વળી કુણાર જગદેવે હાલમાં એક વિકાળ સિંહ, કે જે આસપાસના જામડાઓનાં ઢોરોને મારતો અને જોને હજી સુધી કાંઈ પણ મારી શક્યું નહોતું તે સિંહનો ગયે દાલરોજ આપણા જગદેવે વધ કરી આપણી પ્રજાનું દુઃખ દાખ્યું છે. આહા ! આજ-થીજ એનું કેવું પરાક્રમ ? રાણીજી ! આપ એટલોજ ખ્યાલ કરો કે રણધવળ મારો પુત્ર છે અને જલદેવ શું મહારો પુત્ર નથી ! કે જેના હું એને જોલાવું નહિ અને ઈંધે આપું પણ નહિ ? મહારે તો રણ-ધવળ અને જગદેવ બેઉ સરખાજ છે અને તમારે પણ એ નિર્દોષ કુમારપર રોષ રાખવો કિયત નથી. ’

‘ ગ્રાણનાથ ! દીલગીર છું તમને ખરેખર કોઈએ આડું અવળું સગળવી ખરેખરા બંબોર્યાજ છે નહિ તો આજદિન સુધી રણધવળ બહાલો હતો. અને આજ એકાએક જગદેવ બહાલો થઈ ગયો અને રણધવળ દવાલો થઈ ગયો તે કેવી રીતે બની શકે ? કોઈ જગદેવના સોખનીએ કે સામંતે વાધને માર્યો હશે અને નામ ત્યારે જગદેવ બાઈવું. આપજ વિચાર કરો કે એવો જગદેવ મધ એનાથી મરીજ શકે ? માટે આ બધી કળા સોલકીણીએ જગદેવનું નામ વંચારવા કોઈને લાંચ આપી કરી હશે. હશે, આય તેન હોય, અમે અને રણધવળ નહારાં તો બંને નહારાંજ. અને આપના જગદેવ બહાદુર અને સારો તો સારો, અરસર ! પણ ક્ષત્રિય રાજા થઈને આપનું વચન ક્યાં ગયું ? આપે મને શું વચન આપ્યું હતું એનું જરા પણ સ્વપ્ન છે ? ક્ષત્રીય રાજવંશીનો આજ ધર્મ કહુંવાય ? આપનાજ વચનનો ઠંગવડો નથી તો પછી આપના ધરોમણી કુમાર જગદેવમાં શી

મણા હશે ? પ્રાણનાથ ! આજથી એક ચોપસ પ્રતિજ્ઞા લ્યો—કે ચ-
દાય તો આપ જગદેવને મ્હાઓ કે ચલાય અમને મ્હાઓ. ત્યાં
સુધી આ પ્રતિજ્ઞા આપ નહિ લ્યો ત્યાં સુધી મ્હારે, અત્ર, જળ
હરામ છે. બહાલા ! ખાતરી રાખજો કે હું આપના પ્રેમથીજ છું
છું અને જો એ પ્રેમમાં સહજ થયેલો જોઈશ કે તુરંત મારા
પ્રાણનો ત્યાગ કરીશ, એ નહીં સમજજો; પછી તમે, જગદેવ, અને
તમારી સોજાંદાણી, ત્રણે સુખથી મ્હાલજો. મારા એકલાની વચમાં
દાંસ છે તે નીકળી જશે. ’ એટલું બોલતાંની સાથે તે ગળગળી
થઈ રૂદન કરવા લાગી. ’

આ જોઈ મહારાજાનું હૃદય નરમ અન્યું મનમાં દયાક્રિય. અને
પોતાના રૂમાવતી રાણીના ખગ ખગ વહેતાં અસરને લહુવા
લાગ્યો અને તેણીને આધાસન આપતો બોલ્યો—

’ રાણીજી ! મ્હારા સમ રૂદન કરો નહિ. હવેથી આપની ઇ-
ચ્છા મુજબ વર્તીશ. આપ હરમાવો તેવી પ્રતિજ્ઞા લઉં, પરંતુ તમે
હવે છાતાં રહો. આવી સુકોમળ લતાને વિના કારણ દુઃખ ધરી
શા માટે સુકવી નાખો છો ? જર્જરીત કરો છો ? આપની આ
સ્થિતિ મ્હારાથી જોઈ શકાતી નથી. આપની ઇચ્છા હશે તો હવે
હું તમને જણાવ્યા વિના જગદેવને નહિ બોલાવું. પછી દાંમ ? ’

આ સાંભળી કુમર બરતાં બરતાં વાઘેલી રાણી બોલી—‘એ
પ્રતિજ્ઞા તો આપે ક્યારની લીધી છે પણ આપ પ્રતિજ્ઞાજ ક્યાં પાળે
છો ? ખજ્યું આજીવનું. સ્નેહ વિના અને માન વિનાનું જીવનું ન-
કામુંજ છે. ’

’ બહાલી ! ત્યારે તમારી શી ઇચ્છા છે તે મ્હને દર્શાવશે તો
ખસંને ? ’

’ કુમાર જગદેવને જે પોશાક અને સોના મોહરો બક્ષીય
આપી છે તે પાછી મંગાવી સ્વપ્રવળને બક્ષો, કે કાંતો પછી
આ જીવન દોરીને તોડી ચલ્યા જાવ, એટલે મ્હારે સદય (સાત્ર) વચમાંથી નીકળી જાય. ’

’ પ્રિયા ! તમે સમજી છો વિચાર કરો કે—આપેનું પાછું કદિ
લેવાય ? શું એ ક્ષત્રીય સમજે શોભા આપનારું કૃત્ય કહેવાય ? ’

ત્યારે લીધેલી પ્રતિજ્ઞા ન પાળતી એ ક્ષત્રીયને શરમ ઉપજાવ-
નારું કૃત્ય ન કહેવાય ? હશે. આપનાંજીવી હું થતી નથી પરંતુ હવે

થો આપ જે દિવસે જન્મદેવને મોક્ષાવશે તે દિવસે આપ નક્કી જાયજો કે આ આપની વાધેથી રાણી જાયે આ દુનિયામાં ફરી જન્મ લે.

‘વાર, પ્રિયા ! સાંત થાઓ. જેમ આપની ઇચ્છા હશે તેમ વસ્તીશ એ પ્રમાણે આખરે હંપતી વચ્ચે કલકમાંથી પ્રેમનું રૂપાન્તર થયું થણીવાર લખી ઉભયે સ્નેહ ભર્યો વાર્તાવિનોદ કર્યો. સ્નેહ વાર્તા લાપમાં વચ્ચે કેટલોક રાજ્ય પ્રકરણીય અને સંતાર વ્યાવહારિક વાતો પણ થઈ ગઈ.

આહા ! પ્રેમ ! પ્રેમ ! તારી જીવન દોરીયોપર કેટલી સત્તા આવે છે? હંપતી વચ્ચે કેવો કલક (કળયો) જનમ્યો હતો તેમાં વચ્ચે ત્હે ડાડીયું કરી ત્હેને કેવો છિન્ન ભિન્ન કરી નાંખ્યો ? આહા ત્હારો કેટલો પ્રભાવ કે દેહધારીયો ત્હારા માટે પ્રાણને પણ બદલા ગણાતા નથી ત્હારી સત્તા એટલે સુધી છે કે હું ગમે તેવા સમર્થ ક્ષત્રીય વીરના નેત્રને પણ સ્નેહથી સજગ કરે છે. નીતિવાન, ધર્મવાન, અને સદાચારીના મનને પણ સ્વવશ કરે છે. ગમે તેવા દાનવીરના મનને પણ હીન રચે છે, ગમે તેવા મદાન પશ્ચિને પણ લાડ બનાવે છે ગમે તેવા તપધારીને પણ અજ્ઞાયમાન કરે છે અને ગમે તેવા તીવ્ર વિરાગવાન મુમુક્ષુને પણ વિહ્વાલ કરવા સમર્થ થાય છે. પ્રેમ ! ત્હારામાં જે આ સામર્થ્ય છે એ સામર્થ્યને ઉપયોગ વા આ વાંદન જેવું દેહધારીયો માત્ર દેહપર કરે છે તેવુંજ નો તેઓ બુદ્ધિ કે આત્માપર કરેનો તેમનું કેટલું કલ્યાણ થાય ! અરુ.

પ્રકરણ ૪ થું.

નક્ષીજ એ ડગલાં આગળનું આગળજ.

મહુરાજા ઉદયાદીત્યના મંદુરગઢ સીધાંબા પછી ધારાનગરીમાં પ્રધાન કીર્તિસાગર, વાધેથી રાણી અને રણધવળ મનસ્વીપણે જાળવ્યો અજ્ઞાવવા લાગ્યા. પ્રજા પાસેથી બળાતકારે મનમાનતું દ્રવ્યકરણ કે વાં માંડ્યું, તેમને માત્ર એક જન્મદેવનું સદય હતું. એ શાસ્ત્ર (સાલ) ધાળવા માટે તેઓ નવા તર્ક પિતરો રચતા હતા.

જન્મદેવ બ્યારે રાજ્ય કચેરીમાં આવતો ત્યારે તે પોતાની સાથે એક મોટો બારો રાખતો, એ બારો બધાં એ બોલતો હાં

સવારે ત જમીન અંદર ઉતરી જતો. રણધવળ આ જોઈ તેનાથી ખુલ્લું ડરતો રેથી એક દિવસે તેણે એવો ધાટ રમ્યો કે જગદેવના બાલો મુકવાની જગ્યાએ તેણે સાત લોહાના તરા દડાઓ. જગદેવ જ્યારે સભામાં આગ્યો. તે વેળા તેણે બાલો મુકવાની જગ્યાને ક-
દીન જોઈ તેણે બાલો જોરથી ઓડ્યો. પછી તેણે પ્રધાનજીને પૂછ્યું—

‘ પ્રધાનજી ! પિતાશ્રીનું અધાપિ લગી કેમ રોકાવું થયું હતું ? ’
પ્રધાનજીએ પ્રતિઉત્તર આપ્યો— ‘ કુમારશ્રી ! થોડા દિવસ પહેલાં એમનો કામળ હતો તેમાં એમણે માત્ર દોઢ માસ પછી આવવાનું લખ્યું હતું. ’
પછી જગદેવે રણધવળને પ્રશ્ન કર્યો—

‘ ભાઈ ! ક્ષત્રિયનો શું ધર્મ ? ’ રણધવળે ઉત્તર આપ્યો.
પ્રજાપર પુરતો દાખ રાખી અને પ્રધાનપણુ પોતાના માનનો દાખેલ રાખી મોજ મારવાનો છે. ’

‘ હદ હદ ! રણધવળભાઈ ! એ ક્ષત્રિયો ધર્મ નથીજ, ક્ષત્રિયનો ધર્મનો શાસ્ત્ર કળા અને રાજ્યનીતિ શાસ્ત્ર શીખી પ્રજાનું રક્ષણ કરવું, પાલન કરવું એ છે. વડીલ અંધુ ? રાજાને જોડવું જોવાનું, અને અનુભવવાનું છે તે તેટલું કાઢને નથી, કારણ કે દેશની આખી પ્રજાનું સુધરવું ઉછરવું અને પાલન થવું રજા અધિન છે. જ્યારે એક હેઠ્ઠામાં હેઠ્ઠી પકિતના માણસને લઈ એક પ્રધાન સુજીના માણસના હાથની લાગણી અને તેમના વિચાર જાણી શક્યા જેનામાં સામર્થ્ય હોય તો હેતુજ રાજ્ય તપ્તે મિરા જવું શોભે છે. ’

આ સાંભળી પ્રધાને કહ્યું—

‘ ધન્ય છે કુમારશ્રી ! આટલી ન્હાની વયમાં તમે જે જ્ઞાન અને અનુભવ મેળવ્યો છે તે અવશ્ય સ્તુતિ પાત્ર છે અને રાજ કુમારમાં જે સૌર્ય અને યોગ્યતા જોઈએ તે તમારામાં અત્યારથીજ આજેહુવ પ્રગટી રહી છે. વાર, પણ આપના ગામમાં હવણા શાની તકરાર ઉઠી છે ? ’

‘ પ્રધાનજી ! એ તકરારનો તો નીવેડો થઈ ગયો. એની હ-
કિત એવી છે કે—એક રજારીના વાડમાંથી એક પોલીસ અમલ-
દારે જળરાધથી બકરી લીધી હતી તે બદલ તે લોકોએ તકરાર ઉ-
ઠાવી હતી. એ પોલીસ અમલદારને મુંડે નોકરીથી ખર તરફ કરી
છ માસની કેદખાનાની સજા ફરમાવી છે. ’

‘ પ્રધાનજી ! ત્યારે હવે હું રમ લઉંશ, કારણકે અંખીકા દર્શને જવાનો સમય થવા આવ્યો છે. ’ પ્રધાને કહ્યું—

‘ વાર કુમાર શ્રી ! પધારો. ’

આ સાંભળી જગદેવ જેવો બાલાને જોરથી ખેંચવા ગય છે તેવાજ સાતે તવા આરપાર વીંધાઇ બાલા સાથેજ બહાદ તીકળે છે. સમાજન આ જોઇ ચકિત થાય છે અને કુમાર જગદેવના બાહુ બળ વિશે પ્રસંશા કરે છે. રણધવળજી મુખ આ જોઈ ઉતરી ગય છે અને એકદમ ક્રોધાવેશમાં આવી—

‘ રણધવળભાઈ ! સરમ છે તમને ! મ્હારા વડીલ બધું થઇ તમારે મ્હારી સાથે આવી રીતે કપટ ભાવથી રમવું જોઇયે ? એટલું નિશ્ચય સમજજો કે હજી રજપુત ખીજનો નાશ થયો નથી. તમે મ્હારો ઉપહાસ કરવા ધાટ રચ્યો ત્યાં તમેજ ઉપહાસના પાત્ર બન્યું થઇ પડ્યા. ’

‘ રણધવળભાઈ ! ભવિષ્યમાં જેને ધારા નગરીના રાજ્ય કર્તા થવાનું છે ધારાનગરીની સકલ પ્રજના અંતરના સુખ દુઃખો જેને ધારાનગરીના રાજ્ય તખ્તપર બિરાજી અસંખ્ય ગરીબ દાદીયોની હાથ સાંભળી તેમને નેક ન્યાય આપવાનો છે. જેને બહુ પુત્રો, ક્ષત્રીય પુત્રો, અને વૈશ્ય પુત્રોને ઉત્તેજન અર્પી સૌ સૌને પોત પોતાના કાર્યમાં ઉત્કૃષ્ટ રચવાના છે જેને શત્રુઓને પાયમાલ અને મિત્રોને આબાદ કરવાના છે. જેને પોતાના સમસ્ત દેશને ઉન્નતિના સિખરપર લાવવાનો છે. તેનામાં આવું કૃત્ય શોભા પામતું નથી. આજથીજ તમારે સર્વપર ન્યાય નીતિ અનુસાર સત્તા જમાવવાની છે. રાજનીતિ શાસ્ત્રનું સંપૂર્ણ અવલોકન કરવાનું છે. જુદા જુદા મનુષ્યના જુદા જુદા સ્વભાવોને પારખતાં શીખવાની જરૂર છે. નીચ સોળતીયોથી અને કુશી વસ્તુઓના સંસર્ગથી વિમુખ રહેવાની જરૂર છે. ન્યાય, મુક્તિ અને લશ્કરી ખાતાઓમાં જઇ તેનો સંપૂર્ણ અનુભવ મેળવવાની જરૂર છે. હાલ તમારા દરેક વખતની, દરેક વખતના પળે પળની નોંધ તમારી પાસે તમારી કાયરી (નિત્યનોંધ) બુકમાં રહેવી જોઇએ. કોઇપણ અધિકારી કે સામાન્ય નોકરનો એકદમ વિશ્વાસ કરશો નહિ, તેમજ એકએક કાષ્ટને પોતાનો સ્થાપ્ત ઠરાવ જણાવવો નહિ, વગેરે બધી બધી બાબતો તમારે ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. વડીલ બધું લેખી આપને મ્હેં [આપે

નાદની કરવા છતાં પણ] હિતકર વચનો કહ્યાં છે. તે પ્રમાણે જો અભારથી લક્ષ્ય આપી ચાલશે તો ભવિષ્યમાં તમને સાબ-કારક છે. મહારી તમે હાંસી કરવા અથવા તો અપમાન કરવા જે પગલું ભર્યું તેવું પગલું કહેવથી કાઠ પશુ ક્ષત્રીય તરફ ન ભરવા મહારી તમને સખત બલામણુ છે. ' આ સાંભળી પ્રધાનશ્રીએ ઉત્તર આપ્યો—

'કુમારશ્રી ! શાંત થાવ. આપે જે સંવળું કહ્યું તે એમના દિતનુંજ કહ્યું છે. રણધવળબાઇએ મોટી ભૂલ કરી છે, એમને આવું કરવું ઘટતું નહોતું.

એ પ્રમાણે અન્યેઅન્ય વચ્ચે વાતચીત થઇ રહ્યા પછી કચેરી બરખાસ્ત થઇ.

કુમાર જગદેવના વીરત્વની વાર્તા દેશેદેશ પ્રસરી મઠ. જુદા જુદા દેશના રાજ દરબારોમાં પણ એની એ વાર્તાજ ચર્ચાવા લાગી. કુમાર જગદેવના આવા અદ્ભુત પરાક્રમની વાર્તા જ્યારે ગૌડ દેશના રાજ ગંભીરસિંહની પુત્રી પાટમદેના સાંભળવામાં આવી ત્યારે તે કુમાર જગદેવ પર અત્યંત મોહ પામી. પરંતુ લજ્જને લાંબે તેમજ ક્ષત્રીય રાજ્યોમાં એ વખતે કુંવરીઓને અધિક અંશે બોલવાની છુટ નહિ હોવાથી તે પોતાની ગુપ્ત ઇચ્છા જાણાવી શકી નહોતી પરંતુ તે ઇચ્છા તેણીએ પોતાની એક દાસીને જાણાવી અને તે દાસીએ હસતાં હસતાં કુમારીની માતાને જાણાવી અને માતાએ માહારાજ અમાહ તે વાત પ્રમટ કરી. માહારાજ ગંભીરસિંહને વિચાર પણ કુમાર જગદેવના વખાણ સાંભળવાથી પોતાની પુત્રીને લેતી સાથેજ પરણાવવાનો હતો તેમાં વળી રાણી તથા પોતાની પુત્રી તરફથી પુખ્તી મળતાં તે વિચાર તેણે દઢ કર્યો અને સાફ મુક્કા જેવડાવી પોતાના પ્રધાન કીર્તીસાગર તથા પુરોહિત ગવરી-શંકરને શ્રીફળ લઇ ધારાનગરી મોકલ્યા અને થોડા દિવસમાં તેઓ ત્યાં જઇ પહોંચ્યા.

ગૌડ રાજ્યના પ્રધાન પ્રેમસાગર અને પુરોહિત ગવરીશંકર જ્યારે શ્રીફળ લઇ ધારાનગરી આવ્યા તે વેળા માહારાજ ઉદ્ધવાદિ-ત્ય રાજ્યકાર્યભાર પ્રધાનને સોંપી કાર્ય પ્રસંગે મંદુરમઠ ચલાવતા. પ્રધાન કીર્તીસાગર સેનાપતિ શુરસિંહ સાથે રાજ્ય કાર્ય વાર્તા ચલાવી રહ્યા છે એવામાં એક રાજ્ય નોકરે આવી જાહેર કર્યું કે 'ગૌ-

ડ દેશથી ત્યાંના પ્રધાન પ્રેમસાગર અને પુરોહિત ગવરીશંકર અને આવેલા છે અને આપને મળવા માટે છે. ' આ સાંભળી પ્રધાન કીર્તીસાગરે ઉત્તર આપ્યો. ' બહુ સારું એમને અંદર આવવા દે. '

ગૌડ રાજ્યના પ્રધાન પ્રેમસાગર તથા પુરોહિતને સામે આ વતા જોઈ ધારાતમરના પ્રધાન કીર્તીસાગર તથા સેનાપતિ સામા મયા અને બેટયા એક ખીજને કુશળ પૂછ્યા પછી પ્રધાન કીર્તી-સાગરે કહ્યું.

‘ પ્રધાનશ્રી ! આપનું શા કાર્યોએ અને પધારવું થયું છે ? અડચણ ન હોય તો દર્શાવશો આપના અને આવમનનથી અમને અધિક આનંદ થયો છે. ’ આ સાંભળી ગૌડદેશના પ્રધાને ઉત્તર આપ્યો.

‘ પ્રધાનશ્રી ! ગૌડ દેશના મહારાજ ગંભીરસિંહજીએ તેમની કુંવરી પાટમદેબાનુ વેવીશાળ આપના મહારાજ ઉદ્યાદીત્યના કુમાર જગદેવ સાથે કરવા અમને આ શ્રીફળ લઈ મોકલ્યા છે તો તે વ-ધાવી લઈ રાજમંદિરમાં જાણ કરશો. માર્ગમાં અમારા સાંભળવામાં આવ્યું કે મહારાજ શ્રી મંદુરગઢ પધાર્યા છે અને વેવીશાળ તાકીદે કરવા અમારા મહારાજ ગંભીરસિંહજીએ અમને સુચના કરી છે મા-ટે આપને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરો. ’

આ સાંભળી પ્રધાન કીર્તીસાગર વિચારમાં પડ્યા. શું ઉ-ત્તર આપવો એ કેટલીકવાર લગી સૂઝ્યું નહિ. આખરે તેમણે સે-નાપતિ શુરસિંહની આ વિષયમાં ચુપકીથી સલાહ પૂછી. સેનાપતિ શુરસિંહે એ વિષયમાં વાંધેલી રાણીની સંમતી લેવા જણાવ્યું. પછી પ્રધાન કીર્તીસાગરે કેટલીકવાર વિચાર કરી ગૌડ રાજ્ય પ્રધાન પ્રેમ સાગરને ઉત્તર આપ્યો— ‘ પ્રધાનશ્રી ! આ વિષયમાં રાજ મંદિરમાં વાત કરી કાલ આમને ઘડીત ઉત્તર આપશું એમ કહિ, તેમની સરમરા માટે યોગ્ય બદોખરત કરી ત્યાંથી તેઓ જુદા પડ્યા. ’

ગૌડ દેશથી જગદેવના સગપણ માટે શ્રીફળ લઈ પ્રધાન, પુરોહિત, વગેરે આવ્યા છે એ વાત ધારાતમરનામાં સર્વ સ્થળે પ્ર-સારી ગઈ પાટવી કુમાર પહેલાં ફટાયા કુંવરનું સગપણનું માયુ આવવાથી કેટલાક કુમાર જગદેવને ભાગ્યશાળી મળવા લાગ્યા. કે-ટલાક, કુમાર જગદેવ જેવા શુરવીર, રૂપવતી કુમાર સાથે ગૌડ રાજ-ધિરાજની રાજ કન્યાનું સગપણ થતાં, તે રાજ કન્યાને પુણ્ય ભાગ્ય.

શાળી સમજવા લાગ્યા. કેટલાક વિચારવા લાગ્યા કે—ચલાય તેમ થશે તોપણ વાઘેલી રાણી પોતાના કુંવર રણધવળ પહેલાં જગદેવનું સગપણ થવા દેશેજ નહિ, અને તે યુક્તિયે એ કુસદી વર્ગ અને દેશના જોરને લાંચ વજેરેથી લપટાવી પોતાના કુમાર સાથેજ એ કુંવરીનું સગપણ કરાવશે, કારણકે અત્યારે પૈસો અને સત્તા એક એના હાથમાંજ છે. મહારાજા અને સધળા અમલદાર વર્ગ સર્વ એનેજ વશ છે. ધારાનગરીનું રાજ્યજ આખું એ ચલાવે છે માટે હરકોઈ પ્રકારે જગદેવનું સગપણ ફાક કરાવી તે સ્થાને પોતાના કુંવર રણધવળનું વેવીલાળ કરવાનો ધાટ બંધ બેસાડશે. એ ચોકસ છે. કેટલાક ચિંતા કરવા લાગ્યા કે—ભોગ જોગે કુંવરી બાનું પાનું આપણા રણધવળભાઈ સાથે પડ્યું તો તો પછી બાઈના નસીબ વગર સાચુએ લલકડીજ ગયાં. પ્રમાણે સૌ કોઈ પોત પોતાની ભિન્ન ભિન્ન મતિ અનુસાર ભિન્ન ભિન્ન કલ્પવા લાગ્યા.

વાઘેલી રાણીની દાસીને કાને આ વાત આવતાંજ તે એકદમ પોતાની બાઈને બળર આપવા અંતઃપુરમાં આવી અને વાઘેલી રાણીને જોડ દેશથી જગદેવના સગપણ માટે પ્રધાન અને જોર વજેરે આવેલા એ સંબંધી સધળા હકીકતથી માહિતગાર કરી. આ સાંભળતાંજ વાઘેલી રાણી ઈર્ષાથી બળવા લાગી. તેની પ્રત્યેક નસો વૈરભાવથી ઉછળવા લાગી અને તે દાસી પ્રત્યે બોલી—

‘ જા, જા, ગાંડી ! એવું અવળું તે વળી બનેજ ? મહારો રણધવળ પાટવી કુંવર છે રૂપવાન પણ છે અને જગદેવ તો ક્રૂરાયો છે અને વળી અણુમાનીતી રાણીનો કુંવર છે. રાજ્યનો માલિક પણ રણધવળ છે એ સર્વ કાંઈના જાણવામાં છે છતાં આવું અવળું બનેજ કેમ ? અરરર ! શું મહારા કુંવર પહેલાં સોલંકીણીનો કુંવર એ રાજ્ય કન્યાને પરણી જાય ? અને તે હું જીવતી છતાં જોષ રહું ? એમ કદાપી બનનાર નથી. દાસી ! ત્હારી વાત મને તદ્દન પાયા વગરની લાગે છે. ’

‘ બા સાહેબ ! હું સત્યજ કહું છું આખા નગરમાં એની એ વાત ચાલી રહી છે. માટે હજી ચેતવાનો વખત છે. નહિ તો જો જગદેવને તીલક થઈ ગયું તો પછી પાછળથી કંઈ પણ નહિ થઈ શકે. હજી તીલક થયું નથી પરંતુ આજ રાજ્ય કચેરીમાં એ

સંબંધી વાત આવી હતી. વખતે સોલંકીણી રાણીએ આ બધી ખટ-પટ કરી હશે અને આપ જો હજી વિચારજ કર્યો કરશો તો જગદેવ સાથે એ કન્યાનું સગપણ થઈ જશે, રથુધવળમાઈ રખડી પડશે, અને નગરમાં આપનું માન ઘટશે માટે આ કાર્યમાં હવે વિલંબ કરવાનો નથી. ’

આ પ્રમાણે દાસી વિવાહ સંબંધી સધળી હકિકત વાઘેલી રાણીને કહી રહી છે એવામાં પ્રધાન કીરતીસાગર ત્યાં આવી પહોંચ્યા. અને એમણે પણ જગદેવના સગપણ માટે ગોડ દેશથી પ્રધાન અને ગોર વગેરે આવેલા છે—એ વિશે સધળી વાત રાણીને કહી સંબળાવી અને એ બાબતમાં શું કરવું ? એ વિશે ખુલાસો માગ્યો.

‘ પ્રધાનજી ! એમાં ખુલાશો શા માગો છો ? પાટવી કુમાર હયાત છતાં કદિ પ્રથમ ફટાયા કુંવરતું લગ્ન થઈજ શકે ?

‘ પરંતુ તે આપણા હાથમાં ક્યાં છે ત્યાંથીજ ચોકસ થઈને આવ્યું છે કે જગદેવનેજ તીલક કરવું માટે એમાં આપણું કાંઈ જોર ચાલે તેમ નથી. ’

‘ ત્યારે શું તમે જગદેવનેજ તીલક કરાવવા માગો છો ? હું ધાઈ છું કે—તમે સોલંકીણીના પક્ષમાં રહો એમ જણાય છે. શું તમે ગોડ રાજ્યના પ્રધાનને અને પુરોહિતને ગમે તે પ્રકારે સમજાવી શકો તેમ નથી ! શું તમારું કહ્યું તેઓ ન માની શકે ? ’

‘ આપ કહો છો તે ખરું છે પણ તેમને જોયો ગોડ માહારાજની તરફથી હુકમ થયો હોય તે પ્રમાણેજ વર્તી શકાય, તેથી વિરૂદ્ધ તેમનાથી શી રીતે વરતી શકાય તેનો આપજ ખ્યાલ કરો,

‘ પ્રધાનજી ! આ તમે શું કહો છો ? પૈસો ચલાય તે કરવા સમર્થ છું. તમારે તેમને એમજ કહેવાનું છે કે—પાટવી કુમાર રથુધવળ છે તેથી રાજ્યનો વારસદાર પણ એ છે વળી માનીતીનો પુત્ર છે તેથી માહારાજની પણ એમનાપર સંપૂર્ણ પ્રીતિ છે તેમજ રૂપકાન, પણ છે અને જગદેવ ફટાયો કુંવર છે અણુમાનીતીનો પુત્ર છે. બદ્ધશીલ છે. માહારાજ તેને તથા લેની માતાને કદિપણ બોલાવતા નથી તેમને ખાવાને પુરું અન્ન, વસ્ત્ર પણ નથી, માટે જાણી જોઈને તમે બીચારી રાજકન્યાને શા માટે કુવામાં નાંખો છો ?

વળી મોડ દેશના માહારાજના એમ જણવામાં આવશે કે તમે ક-
ટાયા કુંવર જગદેવ સાથે સગપણ નહિ કરતાં માનીતી તણીના
પાટવી કુમાર સાથે સગપણ કરી આવ્યા છો એ વાત જણી-
ને તો ઉભય મહારાજ તમારા પર વિશેષ પ્રસન્ન થશે અને તમને
સાફ ઇનામ આપશે વળી અહિંથી તમને મનમાનતું પદામ મળશે
એ વિશેષમાં સોલંકીણી રાણીની હાલની રિથિતિ તો એવી દયાનંદ
છે કે તેને પુરાં અન્ન વસ્ત્રપણ મળતાં નથી તો પછી એ
માફ દળદર શું મારશે ? એ પ્રમાણે એમને સમજવશે એટલે તેઓ
સમજી જશે, કદાચ તેમ છતાં ન સમજે તો જે દ્રવ્ય માટે તે
મહારી પાસેથી તમે મંગાવી લેજો પરંતુ કાંઈપણ પ્રકારે જગદેવને
લીલક કરવા દેતા નહિ. અને જો તેમ થયું તો પછી યાદ રાખજો
કે મહારાજ મહારા કબજામાં જ છે તેથી તમે થોડા દિવસજ પ્રધાન
પદે ટકી શકશો. હા. વળી, એટલું જણાવું છું કે તેઓ અહિં
ત્યાં સુધી જગદેવને તેમની નજરે ન થવા દેવા સાવચેત રહેજો,
નહિ તો વખતે બાજી હાથથી જતી રહેશે. ’

આ સાંભળી પ્રધાને બહુવાર લગી વિચાર કરી કહ્યું—‘ વાર,
આપની મરજી પ્રમાણે વર્તીશ. આપ નિશ્ચિંત રહેજો. પરંતુ અમારી
નોકરી પણ આપ ભુલી જશો નહિ. ’

‘ પ્રધાનજી ! તેની કંઈ ચિંતા રાખશો નહિ. આપને હું રાજી
કરીશ. એટલું જ નહિ પરંતુ મહારી હયાતિ લગી આપનેજ પ્રધાન
પદ પર કાયમ રાખીશ. પરંતુ ધ્યાનમાં રાખજો કે આપણું આ
કાર્ય નિષ્ફળ જાય નહિ. પુરોહિતને પણ અત્રે હું ખોલાવી લાંચ
આપી દેહું છું, બ્રાહ્મણ બાધ દામના દાસ અને લાડવામાં લડુ.
પ્રધાનને તમે પ્રયોજથી પુરા કરજો, અને પુરોહિતને પૈસાથી હું
પુરા કરીશ. ’

આહા ! સંસાર ! તું કેવો વિચિત્ર છે ? માયા અને તુષ્ટા
બદ્ધ તારાં પ્રાણીયો કેવા કેવા હુદ્ મનોરથો રચે છે ? વિધાતા તે-
મનો આત્મો વેશ બ્લેધ તેમની કેવી હાંસી કરે છે ? મનોરથ નિષ્ફળ
જતાં તેઓ કેવા મોદોદક મુકી રહ્યા કરે છે ? અને સફળ થતાં
કેવા નાચવા કુદવા મંડી જાય છે ? અરે ! માનવી ! તારાજી લીધું
બીજથી કિલ્લવેલાં દેહ વૃક્ષમાં તું શુલો પડી શા માટે અમડામાં

છે ? કરે જરા વિચાર કર્યકે ખીજ અને વૃક્ષ તારાથીજ ઉદભવેલાં છે. અરુ.

આ ક્ષણભંજર સંસાર માયામાં લલ્લાઈ વાઘેલી રાણીને કુમાર જગદેવ પર કેટલો દેવ પ્રગટે છે ? અને એ દેવને વશ થઈ એ કેટલું અન્યાયી પગલું ભરવા તત્પર થાય છે ? પ્રધાન કીરતિ સાગર પણ સત્તા અને દ્રવ્યના દંભમાં અંગ્રહ, લપટાઈ, અની-તિના માર્ગે અનુસરવા કેવી ઉલટથી સજ્જ થાય છે ? આહા ! કેટલું શોચનીય ?

દાસી ગૌડ દેશથી આવેલા પુરોહિત ગવરીશંકરને લઈ થોડી વારમાં વાઘેલી રાણી પાસે આવી પહોંચી. ગોર મહારાજને જોઈ વાઘેલી રાણીએ તેમને યોગ્ય આદરમાન આપ્યું, ગોર મહારાજને પણ આશિર્વાદ આપ્યો અને દાસીએ એક આસન નાંખી આપ્યું તે પર ગોર મહારાજ બિરાજ્યા. થોડીવાર પછી વાઘેલી રાણીએ પૂછ્યું—

‘ગોર મહારાજ ! આપનું શા કાર્ય અર્થે અત્રે આવવું થયું છે ?’

‘ગૌડ દેશના મહારાજ ગંભીરસિંહજીનાં કુંવરી પાટમદે-ખાનું કુમાર જગદેવ સાથે વેવીશાળ કરવા અત્રે આવવું થયું છે.’

‘અરે ! ગોર મહારાજ ! આ તમે શું બોલ્યા ? તમારા મહારાજ તથા તમે હજી એ વિશે અજાણ જણાઓ. જગદેવ તો ફટાયો કુમાર છે. કહરપો છે. અણમાનીતી રાણીનો પુત્ર છે. રાજ્યમાં એનું ખીલકુલ માન નથી મહારાજશ્રી એને કદિ બોલાવતા પણ નથી વળી ખાવાના પણ શો શો પડે છે માટે એ તે શું ગૌડ દે-શના મહારાજની કુંવરીને પરણશે ? બહુ સારું થયું કે તમે મહારી સમક્ષ વાત કરી, નહિ તો સોત્રંકીણી રાણી તમારા આવ્યાની ખબર જાણી કોઈને રૂશવત આપી તમને તે મનુષ્ય દ્વારા આડું અવળું સમજવત તો ખીયારી રાજ કન્યાનો ભવ બગડત. ગોર મહારાજ ! સાંભળો—મહારો રણધવળ એ પાટખી કુમાર છે. આ રાજ્યનો માલિક છે. મહારાજનો તેના પર સંપૂર્ણ પ્રેમ છે. વળી રૂપવાન પણ છે માટે જગદેવનો વિચાર માંડી વાળી મહારા રણધ-વળને તીલક કરો.’

‘મહારાજશ્રીની આગ્રહ વિરુદ્ધ અમારાથી એ કાર્ય શીરીતે થઈ શકે ? અમે તો આગ્રાના દાસ. જેવી આગ્રહ કરી હોય તે પ્ર-

માણે અમારે કરવું જોઈએ.

‘પરંતુ તમારા માહારાજશ્રીને આ બધી હકિકતની માહિતી નહિ હોય, તેથીજ તમને એ પ્રમાણે હુકમ આપ્યો હશે. પરંતુ જ્યારે તેમના જાણવામાં આવશે કે—પાટવી કુમાર સાથે સમપણ થતું હતું છતાં તેમની સાથે સમપણ ન કરતાં એક અણુમાનીતી રાણીના ગરીબ કુમાર સાથે સમપણ કર્યું તેથી ઉલટા તેઓ તમારા પર નારાજ થશે. વળી સોલંકીણી રાણીને તો ખીચારીને ખાવાના પણ્ય ફાંફાં છે તે વિવાહમાં શું ખરચ કરશે ? અને તમને દાન દક્ષણા પણ્ય શું આપી શકશે ? માટે મહારાજે કહ્યું ખાતો અને ખીચારી બાઈનો ભવ ન બગાડો તમે ધર્મવાન, દયાળુ અને નીતિવાન જણાવો છો માટે જરા કુંવરી પર દયા આપો.’ એ પ્રમાણે ગોરને સમજાવી તેણે દાસીને ઇસારત કરી એટલે દાસીએ એક હજાર સોના મોહો રથી ભરેલા એક ચાંદીનો થાળ ગોર મહારાજ આગળ મુક્યો.

મોહરોની ભરેલા ચાંદીના થાળને જોઈ ગોર મહારાજની આંખો અણીઆરામાંથી બહાર નીકળી થાળમાં ફૂટી પડી, અનેક ઉપપાથ-લ, દોડાદોડ અને કૂદાકૂદ કરવા લાગી મંદ્ર, અને મન સોના મોહોરોની ગણતરી કરવા ઉલટથી ઉલટયું. દૃષ્ટિને ચાંદીના થાળ સાથે ત્રાટક રચી, મનને થાળમાં પડેલી મોહરોના મણકાના માળા ફેરવવામાં લગાડ્યું અને વાણિથી ગોર મહારાજે મંગળાચરણ શરૂ કર્યું—

‘બાઈ સાહેબ ! ભલે આપ કહેતાં હોતો પણ—

‘પણ શું ? તમારા મહારાજશ્રી તરફથી કંઈ પણ ઠપકો મળે તો તેની હું જવાબદાર પછી કાંઈ ?’

‘બસબસ ! કંઈ નહિ. એટલુંજ રાણીજી સાહેબ ! એ તો હવે લગ્ન થયુંજ સમજીને ? મહારાજનો મગદુર નથી કે અમગો-રતું કરેલું ફેરવી શકે ? હવે તો બેલાશક વીવાહના ગીત ગાવાં શરૂ કરો. માફ કરજો રાણીજી સાહેબ ! મહારાજ તો એમ જાણવામાં હતું કે—કુમાર જગદેવ રૂપવાન અને બહાદુર છે અને કદાચ રૂપવાન હોય તોય શું રૂપને રોવું છે અને બહાદુર હોય તોય શું બહાદુર હોય તોય શું બહાદુરપણને બાળવું છે. ખાસાં જો રાજ્ય-મહામાં શોનેરી અને રૂપેરી ઠકાઓ ઉછળતા હોય, અણુઅણુતા હોય, તે રાજ્ય-મહા કામનું ! વાર, પણ આપના કામચુકારા કાંતિવાન રણુધવળમાઈને તીલક થયા પછીનું ધનામતો હજી બહાર આપીને’

‘હા, ગોર મહારાજ. આ તો તમને સહજ દક્ષિણ આપી છે હજી ને ઇનામ તમને આપવાનું છે તે હજી બાકી છે.’

‘વાર, વાર, કેલકયા કુંવર નેવા રણધવળભાઇ ક્યાં છે ? હા બને હાલ તીલક કરી નાંખીયે.’

‘ગોર મહારાજ ! અહિં તિલક કરવું કામ ન આવે. ત્યાં રાજ્ય કચેરીમાં તીલક કરજો. પરંતુ જો જો હો, હવે કોઈ ફેર-વેતો ફરી જશે નહિ.’

‘અરે રાણીજી સાહેબ ! મેર પર્વત ચળે તો મહારૂં મન કોઇપણ લાલચથી ચળે માટે આપ નિશ્ચિંત રહો પણ મહારૂં ઇનામ હજી બાકી છે હો ?

‘વાર, પધારો’

ગોરના વિદાય થયા પછી રાણી વાઘેશીનું મન શાંત થયું અને મન સાથે કહેવા લાગી પ્રધાનજીને પણ સારી રીતે સમજીત આપી છે તેઓ મહારી પેડે સર્વ કળામાં પ્રવીણ છે તેથી ગોડ રાજ્યના પ્રધાનને ગોળ ગોળ કરીજ નાંખશે અને આ ગોર મહારાજને મહેં સોનેરી ટકા આપી પાણી પાણી કરી નાંખ્યા છે. વળી સોલકાણી રાણીથી એટલું દ્રવ્ય હાલમાં કોઇને આપી શકાય તેમ નથી માટે મહારા રણધવળનું હવે સગપણ થયુંજ સમજવું.

આ બાળુ વાઘેલી રાણીયે ગોર મહારાજને જેવી રીતે પકકે પાયે દીક્ષા આપી એજ પ્રમાણે બીજી તરફ પ્રધાન કીરતિસાગરે ગોડ રાજ્યના પ્રધાનને મોટી મોટી આશ્વાઓ આપી પાવરધા કર્યા.

બીજે દિવસે સારા મુહૂર્તે કુમાર રણધવળને તીલક થયું આ બા નગરમાં સાકર વહે ચાઇ, બાટ ચારણોને સારાં ઇનામો મળ્યાં ગોડરા જ્ય પ્રધાન અને પુરોહીત મન માનતું દ્રવ્ય ધસડી ગયા, અને મહારાજ મંબીરસિંહની કુંવરી પાટમદેનો બવ બરિમબૂત કરતા ગયા. નગરમાં હર્ષ અને શોક બેઉ ફેલાયાં. કેટલાક સદાચારી નગરવાસીયો દીલગીર થઇ કહેવા લાગ્યા કે—કુમાર રણધવળ ગોડા જેવો છે તેથી બીચારી રાજકન્યાનો બવ તેઓ રૂશવત ખાઇ બગાડતા ગયા. કેટલાક લાલચો એક બીજાને તાળીયો આપી અન્યોઅન્યમાં કહેવા લાગ્યા કે—વર મરો કે કન્યા મરો પણ ગોર મહારાજનું ઉદર ભરો. એ કહેવત પ્રમાણે આપણે તો હવે આ ઉદર કોડીમાં ઉપરા ઉપરી મીઠુ બહુ ખડકવાનો અમુક્ય અવસર આવ્યો. કેટલાક કહેવા લા-

ગયા કે—ભાઈ ! જરૂર ચલાય સો કરે. કેટલાક કહેવા લાગ્યા—‘યા-
 ઇનું બાગ્યજ નહી. કેટલાક કહેવા લાગ્યા—મહારાજની આદિ હોત
 તો આતું નજ બનત. કેટલાક સોલંકીણી સણીને દોષ દેવા લાગ્યા
 કે—તેમણે ચુપચુપ જોયા કર્યું પરંતુ કુમાર જગદેવના સમખણ બા-
 બત કંઈ પણ હીલચાલ કરી નહિ. કેટલાક કહેવા લાગ્યા કે જે
 તેમણે જગદેવને બરાબર જોયા હોત તો આ પ્રમાણે નજ ચાત,—

રાણી સોલંકીણીના જ્યારે જણવામાં આવ્યું કે—ગૌડ દેશથી
 પ્રધાન અને પુરોહિત ત્યાંના મહારાજનાં કુંવરી પાટમદેનું વેવીશાળ
 જગદેવ સાથે કરવા આવ્યા હતા તેમને વાલેલી રાણીએ રૂસવત
 આપીને ફરવી નાંખ્યા અને પ્રધાન કીરતિસાગર તથા સેનાપતિ
 શુરસિંહ વગેરેને પણ પોતાના પક્ષમાં લઈ લીધા અને કુંવરીનું
 વેવીશાળ રજીવવળ સાથે કરાવ્યું. આ સમાચારથી સોલંકીણી
 રાણીનું મન સહજ દુખાયું, પરંતુ આખરે ઇશ્વરેચ્છાને શરણ થઈ
 તે વિચારવા લાગી—‘ઇશ્વરને ગમ્યું તે ખરું’ તે બાકનો રજીવવળ
 સાથેજ સંબંધ માંડેલો તેથી મિથ્યા કેમ થઈ શકે ? મહારાજ જે
 આદિ હોત તો વખતે આમ નજ બનત. પરંતુ ગૌડ રાજ્ય પ્રધાને
 પૈસાના લોભમાં ખેંચાઈ બહુજ અનિષ્ટ કર્યું છે. ખીચારી બાબા-
 નો ભવ બમાડ્યો છે. આ કલ્પ માટે અવશ્ય તેઓ ગૌડ દેશના
 મહારાજના પુરેપુરા કપકા પાત્ર થશે, એટલુંજ નહિ પરંતુ ઇશ્વરના
 ફરખારમાં પણ તેઓ પુરેપુરા ગુન્હેગાર થઈજ ચડ્યા છે. મહારા
 જગદેવની ખ્યાતિ સર્વ સ્થળે પ્રસરી ગઈ છે તેમ એ સર્વ પ્રકારે
 યોગ્ય છે તેથી એ કુંવારો તો રહેવાનોજ નથી. આજ નહિ તો
 છ માસ પછી પણ પરણવાનોજ. પરંતુ આવા નીચ કાલથી વા-
 લેલી રાણી તથા પ્રધાન વગેરે કયા જન્મારે પાપના બારથી મુક્ત
 થશે. હશે. મહારા જગદેવનું નસીબ એની પાસેજ છે, નસીબ કોઈ
 કોઈનું લઈ શકતું નથી.’ આ પ્રમાણે સોલંકીણી સણીએ પોતાના
 મનને શાંત કર્યું અને જગદેવ માટે યોગ્ય કન્યાની શોધમાં દીક્ષ
 નીર્ગમન કરવા લાગી.

પ્રધાન પ્રેમસાગર અને પુરોહિત ગવરીસંજર કુંવરી પાટમ
 દેનું ધારાનગરીના પાટવી કુંવર રજીવવળ સાથે વેવીશાળ કરી થોડા
 દિવસમાં ધારાનગરીમાં જઈ પહોંચ્યા. મહારાજ ગંભીરસિંહ તેમના

આબ્યાનીજ રાહ જોતા પોતાના હજુરી બીમણ સાથે એ સંબંધી જ વાતચીત કરી રહ્યા હતા.

‘બીમણ ! મહારા સાંભળવા પ્રમાણે ધારાનમરી મહારાજ હિમાદ્રીના હાથમાં મંદુરગઢ ગયા છે માટે કુંવરીનું વેવીશાળ હાથમાં કરી પ્રધાન આવશે કે શી રીતે ? એમાં મને શંકા રહ્યાં કરેછે.

‘મહારાજશ્રી ! મહારાજ મંદુરગઢ ગયા છે તો શું થયું ? પરંતુ તેમનાં રાણીજી તથા પ્રધાનજી વગેરે ત્યાં છે તેથી કાંઈ હરકત આવશે નહિ. વળી આજે વેવીશાળ તાકીદે કરવા પ્રધાનજીને સુચના આપી છે તેથી તેઓ ચોકસ કરીનેજ આવશે. પરંતુ મહારાજશ્રી ત્યાં નથી અને વાઘેલી રાણીનું ત્યાં પ્રબળ વધારે છે તેથી આપણા પ્રધાનજીને આડુંઅવળું સમજાવી જગદેવને બદલે પોતાના કુંવર રણુધવ સાથે આપણા કુંવરી બાનું વેવીશાળ નક્કી કરાવી એસશે તો પંચાત થસે, કારણ કે કુમાર રણુધવજી માંડા જેવો છે તેથી આપણા કુંવરીબાનો બવ બગડે.’

‘જા, જા, એવું તે શું કરે ? આપણે અહિંથી ચોપખું જગદેવનું નામ આપી મોકલ્યો છે ને ? એવું ઉલટું આપણને જાણ્યા સિવાય તેઓ શી કરી શકે ?

‘પણ આપણા પુરોહિત જરા દમગના દાસ થઈ જાય એવાં છે એટલે જરા બચ રહે છે.’

આ પ્રમાણે વાતચીત થાય છે એવામાં પ્રધાન પ્રેમસાગર તથા પુરોહિત ગવરીશંકર ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેમને જોઈ મહારાજને પૂછ્યું—‘કેમ પ્રધાનજી ! કુંવરીનું વેવીશાળ જગદેવ સાથે કરી આવ્યા ?’

પ્રધાનજીએ કહ્યું—મહારાજશ્રી ! જગદેવતો ફટાપો કુંવર છે અને વળી અણમાનીતીતો પુત્ર છે તેથી અમે તો માનીતી રાણીના પાટવી કુંવર રણુધવજીને તીવ્રક કર્યું. કારણ કે રાજ્યનો વારસદાર પણ એ છે અને જગદેવની સ્થિતિ તો બહુજ રંક છે અને સંજયમાં તેને માન નથી.’

આ સાંભળી મહારાજ ક્રોધ કરી બોલ્યા—

‘અરે ! પ્રધાનજી ! એ વિષયમાં તમને હડાપણ ડોળવાની જોણે સત્તા આપી હતી ! મહારો આગા સિવાય તમે એવું વીપરીત કાર્ય શું માટે કર્યું ? તમને ખબર નથી કે રણુધવજી તો માંડા

જેવો છે અને એની સાથે વેવીશાળ કરી મહારી કુંવરીનો તમે ભવ બગાડ્યો ? ’

‘ મહારાજ શ્રી ? ગાંડા જેવો તો અમને એ કાંઈ લાગ્યો નહિ તેમ ત્યાં કાષ્ઠના મુખથી એ કુમાર ગાંડા જેવો છે—એવું પણ અમે સાંભળ્યું નહિ. ’

‘ તમને એટલી અકકલ નથી કે પોતાના મહારાજના કુમારને કાંઈ તમારા આગળ ગાંડો કહેજ ? પ્રધાન ! તમે તથા આ પુરોહિત બેઉ ગુન્હેગાર છો. મહારા હુકમનો અનાદર કર્યો છે અરે ! એટલુંજ નહિ પરંતુ મહારાં અપમાન કરી મહારી કુંવરીનો ભવ બગાડ્યો છે માટે આજથી હું તમને પ્રધાન પદથી ખર તરફ કરું છું અને આ પુરોહિતને પણ રજા આપું છું. ’

‘ મહારાજશ્રી ! એમાં મહારો દોષ નથી આ પુરોહિત મ-વરીશંકર વાઘેલી રાણીના મહેલે જઈ વેવીશાળનું નકકી કરી આવ્યા.

આ સાંભળી મોર મહારાજે કહ્યું—

‘ પરંતુ મહેં તમને પૂછ્યા વિના ક્યારે કુમાર રણધવળને તીલક કર્યું હતું ? સાચું બોલો. હવે અહિંયા ફરી જાઓ છો એ ઠીક નહિ. તમે બેઉ પ્રધાને પ્રધાન સંતલસ કરી નકકી કર્યું છે અને અને એમાં મહારો ગરીબનો દોષ શા સાર કાઢો છો ?

મહારાજને આ પ્રમાણે ક્રોધાવેશમાં જોઈ પ્રધાન તથા પુરોહિત ત્યાંથી પશ્ચાતાપ કરતા અને એક ખીજનો દોષ કાઢતા વિ-દાય થયા તેમના ગયા પછી મહારાજ સભામાંથી ઉઠી અંતઃપુરમાં પોતાની રાણી પાસે—આ વિષયે હવે શું કરવું ? એની સંમતી લેવા મયા અને રાણીને સર્વ હકિકતથી માહિતગાર કરી. કુંવરી પાટ મેદ પણ આ વખતે પાસે ઉભી હતી. પોતાનું રણધવળ સાથે વે-વીશાળ થયાના દુઃખ સમાચાર પોતાના પિતાના મુખથી સાંભળી કુંવરી પાટમહેની આંખમાં અશરૂ બરાયાં મહારાજ તથા તેની મા-તાએ કુંવરીની, આ વર્તમાન સાંભળી, એકએક વિકૃત થયેલી દુઃખ દ સ્થિતિ અવલોકી તેમને તેણીના પર કરચ્છા ઉપજી અને તેને આ શ્વાસન આપવા લાગ્યા—

‘ બાપુ ! હું કાંઈ પણ રીતે ઉચ્ચાર કરીશ નહિ. સગપણ કર્યું તેથી શું થયું ? ધીરજ રાખ. તને જગદેવ સાથેજ પરણાવશું.

જગદેવને અહિં જનમાં તેડાવશું, તે વખતે સ્થાવરજનને માંડો અને મૂર્ખ બનાવી તને જગદેવ સાથેજ પરણાવી દેશું. હું સારી રીતે જાણું છું કે—તને એવા મૂર્ખ કુંવર સાથે પરણાવાયજ નહિ, પરંતુ શું કરું ? પ્રધાનજી તથા પુરોહિત ત્યાં જઈ ઉંધું મારી આવ્યા પરંતુ તું કાંઈ પણ શીકર કરીશ નહિ. તારા લેખ જે જગદેવ સાથે લખાયા હશે તો તું જગદેવ કુમારનેજ પામીશ.' આ પ્રમાણે મહારાજ ગંભીરસિંહે પોતાની પુત્રીને ધીરજ આપી. પછી જ્ઞેશી મહારાજને બોલાવી લગનનું સારું મુહૂર્ત જોવડાવ્યું અને એક હોશી-યાર ફત તથા કેટલાક માણસોને કાગળ લઈ ધારાનગરી મોકલ્યા.

પ્રકરણ પ મું.

ધારાનગરીમાં લગનની ધામધુમ.

ધારાનગરીમાં ઘેર ઘેર આનંદોત્સવ થઈ રહ્યો. રાજ્ય હુકમથી સર્વ નગર જનોએ પોત પોતાના મકાનો રંગી સુશોભિત કર્યા. રાજ્ય દરબારમાં બ્રાહ્મણો, કવિયો, બાટચારણો, ગવૈયાઓની ઠાઠ જામવા લાગી. દરબારીયો અને અમલદારો ઠાઠ પાઠમાં આમ તેમ ઉલટ ભેર ફરવા લાગ્યા. આગ્રુઆગ્રુના ગામના બાપાતો, સરદારો તથા ખીજા લોકો નગરમાં ભરાવા લાગ્યા. રાજદરબારમાં અંતઃપુરમાં અને ઘેર ઘેર વીવાહના ગીતો સંભળાવા લાગ્યાં. બ્રાહ્મણો, જ્ઞેશીયો, અને ગોર મહારાજઓ ટીપણા લઈ આમ તેમ દોડાદોડ કરવા લાગ્યા. પરદેશથી આવેલા મેમાનોને, બ્રાહ્મણોને, સમા સંબંધીયોને અને દરબારી મંડળો ને જમણુ શરૂ થયાં. રાજ્યના અધિકારી વર્ગને પેટીયાં શરૂ થયાં. નગર સર્વ પ્રકારે સુશોભિત રચવામાં આવ્યું. રાત્રે આતસબાજીની રમતો શરૂ થઈ અને મહેલો તથા રસ્તાપર ભભકાદાર રોશનીયો કરવામાં આવી. ગૌડદેશ અને ધારાનગરી વચ્ચે અસંખ્ય માણસોનો આવજા થવા લાગ્યો.

પોતાની ઉમેદ પાર પડવાથી વાઘેલી રાણીનો હર્ષ માતો નહોતો અને સોલંકીણી રાણીને વિશેષ બાળવા માટે તેણે મનમાન-તુંખરચ કરવા માંડ્યું. મહારાજની માનીતી તેથી મુસદ્દી વર્ગ પણ

કપ્પળમાં અને વળી પોતાનાજ પાટવીકુમાર રણુધવળભાઈનું પહેલુંજ લગ્ન, તેથી વાઘેલી રાણીયે લગ્ન પ્રસન્ને ખરચ કરવામાં જરાપણ બાકી મુકી નહિ. જનજી પોતેજ રાજ્યકર્તા હોય તે પ્રમાણે તેવ-
તના લાગી.

કુલેશમાં રણુધવળભાઈને પુરેપુરા શણુગારાયેલા નિહાળી ન-
ગર જતો હસવા લાગ્યા. એટલે રણુધવળભાઈ એથી ચારગણુ હ-
સવા લાગ્યા. વાઘેલી રાણી પોતાના કુંવર રણુધવળને વારંવાર એ-
વારણાં લઈ—‘ પુત્ર સત જીવે સત જીવે ’ એવો આશીર્વાદ
આપવા લાગ્યાં અને હર્ષમાં ઉભરાઈ ગયાં.

ધારાનગરીમાં આ પ્રમાણે ધામધુમ થઈ રહી છે વાઘેલી
રાણી હર્ષથી ઘેલી ખતી રહી છે એવામાં ગૌડ દેશથી કુત કાગળ
લઈ આવી પહોંચ્યો, અને પ્રધાન કીરતીસાગરના હાથમાં પત્ર મુ-
ક્યો. પ્રધાને પત્ર વાંચ્યો. અને વાંચી તે કાગળ લઈ તેઓ વાઘેલી
રાણી પાસે ગયા અને તેમને આવેલો પત્ર વાંચી સંભળાવવા લાગ્યા.

સિંધશ્રી ધારાનગર મહાશુભસ્થાને અનેક શુભોપમા યોગ્ય
હારીય કુલ દીપક, માળવાધિપતિ મહારાજ શ્રીજી મહારાજ શ્રી ઉદ-
વાદીય તથા પાટવી કુમારશ્રી રણુધવળ તથા જગદેવ. જોગશ્રી
ગૌડ પતિ રાજ્યકર્તા ગંભીરસિંહના સમરામ કપ્પુલ કરશેજી.

વિ. વિનંતી કે અમારી રાજપુત્રી પાટમદેવું સગપણ આ-
પના પાટવી કુમાર રણુધવળ સાથે કરેલું છે તો તેમના શુભ લગ્ન
દિવસનું મુહુર્ત અહીં જોશી મહારાજ પાસે જોવરાવતાં માહા શુદ્ધ
પ ને સોમવારનું નક્કી કર્યું છે માટે તે શુભ લગ્નના દીવસે આપ
સહકુટુંબ, પ્રધાન સામંત પરિવાર સાથે અત્રે પધારી શોભામાં
અતિ અભિવૃદ્ધિ કરશે.

જનમાં આપના પુત્ર જગદેવને પણ સાથે આવશે
નહિ તો તે અવસર નિરવીઘ્નપણે પાર ઉતરશે કે કેમ ? તે કહી
શકાતું નથી, માટે જરૂર તેડતા આવશે. એજ.

લી. શેવક

ગંભીરસિંહના યથાવોગ્ય.

ગૌડ રાજ્ય કર્તા.

કાગળ પુરેપુરો સાંભળી રહ્યા પછી વાઘેલી રાણીએ પ્રધાનને પુછ્યું—‘ખીજી બધું તો ઠીક છે પરંતુ જગદેવને ત્યાં કેમ બોલાવ્યો હશે ? અને વળી એટલે સુધી લખે છે કે—કુમાર જગદેવને સાથે નહિ લાવો તો લગ્નમાં વિષ્ન જગશે—આ પ્રમાણે લખવામાં એમનો શું હેતુ હશે ?’

આ સાંભળી પ્રધાને ઉત્તર આપ્યો—‘એમાં ખીજી તો શું કારણ હોય, પરંતુ એમજ હશે કે કુમાર જગદેવના સર્વ વખાણ કરે છે માટે એને જોવો હશે. બાકી રણુધવળભાઈને તીલક થઈ ગયું છે તેથી એમાં તો હવે કંઈ ફેરફાર થઈ શકે એમ નથી, માટે એ વિશે તો હવે આપ નિશ્ચિંત રહો. પરંતુ જગદેવને તો મને તેમ કરી સાથે લેવોજ પડશે. પરંતુ એ આવવો મુશ્કેલ છે.’

‘પ્રધાનજી ! આટલું કાર્ય આપે પાર ઉતાર્યું, તેવું હવે આ કાર્ય પણ પાર ઉતારશો. જગદેવને મને તેમ સમજાવી જે માગે તે આપીને પણ સાથે લઈ લ્યો વળી સોલંકીણી રાણી ન મોકલે તો તેમને પણ મને તેમ સમજાવજો અને જગદેવને સાથે લેજો.

‘વાર, એ કાંઈ મુશ્કેલ વાત નથી આવું મહાન કાર્ય પાર ઉતર્યું ત્યારે હવે આમાં છે શું ?’

એ પ્રમાણે વાતચિત થઈ રહ્યા પછી પ્રધાન કીરતીસાગર સોલંકીણી રાણીને મ્હેલે ગયા અને તેમને અનેક રીતે સમજાવ્યાં, અને કુમાર જગદેવને સાથે લેવાની આજ્ઞા માગી લીધી. માતૃશ્રી તરફથી આજ્ઞા થતાં કુમાર જગદેવ પુણ્ય ઠાઠમાઠથી લગ્નમાં જવા તૈયાર થયો. અશ્વશાળામાંથી પોતાને ચડવા એક પાણ્ડિતાર ઘોડો લીધો, પહેરવા માટે ઉમદા પોશાક લીધો. અને જ્યાં ઉમદા પોશાક ધારણ કર્યો અને અમુદ્ય આભુષણો અને શસ્ત્રો ધારણ કરી અશ્વારૂઢ થયો તે વેળા સુર્યનું અને એનું એક તેજ થઈ ગયું સર્વ નગર જનો કુમાર જગદેવને નિહાળી નિહાળીને જોવા લાગ્યા કે આઠા ! શું કુમારનું રૂપ અને કાંતિ ! ખીચારી કુંવરીનું નસીબ પાતળુંજ, નહિ તો આવા વરનો યોગ ન થતાં રણુધવળભાઈ જેવા મુખ્ય શીરોમણી સાથે પાનું પડેજ ! અસ્તુ

વાચકવન્દ ! રણુધવળ ભાઈની જાનને આપણે અહિંજ પડતી મુંઝી ચાલો આપણે કુમાર જગદેવની ભાગ્યજીવિતા દરશન કરવા આગળ પ્રયાણ કરીએ.

પ્રકરણ ૬ હું.

સતિ વિરમતીનું મત.

અનેક જ્યોત્સના પ્રદેશમાં એક દુકટોડા કરીને ગામ હતું ત્યાંના રાજાનું નામ રાયજી હતું. તેઓ શીવ ભક્ત હતા. હમેશાં સ્ત્રીના ધ્યાનમાં નિમગ્ન રહેતા અને ગમનું પણ તન મનથી ધાલન કરતાં, તેમને એક વીરમતિ નામે રાજ કન્યા હતી અને બીરજ નામે એક રાજ પુત્ર હતો. વીરમતિ અતિ રૂપવાન, બહેલી અને સત્વિક પ્રકૃતિવાળી હતી. બાલ્ય કાળમાંથીજ તેના પિતાએ તેણીને નીતિના, ધર્મના અને વ્યાવહારિક જ્ઞાનના અંગેનું, એક શાંત, શીલ આચાર્ય દ્વારા શિક્ષણ અપાવ્યું હતું નીતિ અને ધર્મના અંગેથી તેનું હૃદય, સત્ય, નીતિ અને ધારમીક વિચારોથીજ રચાયું હતું, તેને અસત્ય બાપણ કે અનીતિ ભરેલી વાતો પર તિરસ્કાર હતો, તેના સ્વભાવમાં ક્ષત્રિ તેજ હતું. વળી સાત્વિક પ્રકૃતિવાળી હોવાથી તેનામાં શુદ્ધ સત્વ હતું. તે જેવું વિચારતી તેવુંજ બોલતી. જેવી બોલતી તેવુંજ કરતી. પોતાનું બોલેલું વચન તે પ્રાણ જતાં પણ નિષ્ફળ જતાં દેતી નહિ. તેને બાલ્યા વસ્થામાંથીજ સદાચર્ય વાંચવાનું વ્યસન હતું અને વાડીયો તથા ઉપવનોમાં ફરવાની ટેવ પડી હતી.

વીરમતિ ખરેખર એક વીરબાળાજી હતી. જેમ જેમ તે મહોદી થતી ગઈ તેમ તેમ તે વધારે રસગ્ન બનતી ગઈ, સર્વ ગુણો કરતાં તેનામાં વીરત્વ ગુણુ પ્રધાન પછે હતો. ઘણી વાર તે પોતાના પિતા અથવા બંધુ સાથે શસ્ત્ર લઈ શીકારેજતી, અને ધારેલું નીશાન સફાઈથી ઉરાડી પિતાની અને બંધુની પ્રસન્નતા મેળવતી. તેનો દેખાવ મનોહર અને શાંત હતો છતાં સ્વભાવમાં તીવ્રતા હતી. અસહની શુરી ક્ષત્રીય બાળાને છાન્ને તેવા તેનામાં ગુણો બાલ્ય કાળમાંથીજ જણાઈ આવતા હતા.

એક દિવસે તે પોતાની સાહેલીયો સહિત રાજબાગમાં ફરતી ત્યાં તે વેળા ત્યાંનાજ રાજબાગેટ પોતાને ત્યાં ધારા નગરીથી આંવેલા કેટલા સંબંધી બારોટો સહિત ત્યાં આવી ચડ્યા, તેઓ વચ્ચે કુમાર જગદેવના અપૂર્વ પરાક્રમ વિશે અને તેની જોડ આ ભર-

તખંડ વિશે મળવી મુશ્કેલ છે, એ સંબંધી વાત ચાલી રહી હતી. વીરમતિને આ વાર્તામાં રસ પડ્યો તેથી દૂર ઉભાં ઉભાં શ્રવણે દ્રિયને તે દિશા તરફ રાખી; સદ્રણી વાત તેણીએ સાંભળી. સાંભળતાંજ કુંવરીનું મન તે કુમાર તરફ આકર્ષાયું. એટલુંજ નહિ પરંતુ તેજ દિવસ વળી તેણે પોતાની માતા પાસે પણ એની એ વાતજ સાંભળી, અર્થાત્ જગદેવના વખાણુ સાંભળ્યાં. આથી તેણે તેજ પળે પળુ લીધું કે પરણવું તો જગદેવનેજ નહિ તો ખીજા સર્વ બ્રાહ્મ માપ. આ ગુપ્ત ઠરાવ કેટલાક દિવસ સુધી તો તેણે ગુપ્ત રાખ્યો. પરંતુ એક દિવસે આનંદમાં આવતાં તેણીએ પોતાનો આ ગુપ્ત ઠરાવ સખિ આગળ ખુલ્લો કર્યો. સખિએ તેની માતા પાસે ખુલ્લો કર્યો અને માતાએ કુંવરીના પિતા આગળ ખુલ્લો કર્યો.

ધારાનગરીમાં પાટવી કુંવર રણુધવળના લગ્ન ગૌડમતિ ગં- બીરસિંહેની પુત્રી પાટમદે વેરે થાય છે એ ખબર અતરે પણ આવી ગઈ હતી અને જાત અહિં થઈને અમુક દિવસે જશે એ પણ ખબર થઈ હતી કુમાર જગદેવ પણ સાથેજ આવશે એવું ટુંક ટો- ડાના રાજ રાયજીને ચોકસ હતું તેથી તેમણે વિચાર્યું કે પોતાની કુંવરી વીરમતિના લગ્ન જગદેવ સાથે કરવાને આ ઉત્તમ અવસર છે એમ જાણી તેમણે જાન આવતાં અગાઉ લગ્નની સર્વ તક્યારીઓ અગાઉથીજ કરી રાખી હતી.

જેવી ધારાનગરીથી જાન આવી પહોંચી તેજાજ રાજ રાયજી, પ્રધાન કીરતિસાગરને બળી, તેમને મનમાનતુ દ્રવ્ય આપી કુંવરી વીરમતિને જગદેવ સાથે પરણાવી દીધી પ્રધાન કીર્તિસાગરે વિચાર્યું— આ સર્વથી ઉત્તમ થયું કારણ કે વખતે ગૌડપતિ, રણુધ- વળ સાથે પોતાની કુંવરીને પરણાવતાં આનાકાની કરત તો આપણું શું જોર ચાલત તેથીજ આ ઠીક થયું કે જગદેવના અહિજ લગ્ન થશે. કાંઈપણ વિઘ્ન હવે વચમાં રહ્યું નહિ અને આપણું ધા- રયુંજ થયું.

જાન થોડા સમયમાં ગૌડ દેશ જઈ પહોંચી જગદેવના દુ- કટોડાની રાજની કુંવરી વીરમતિ સાથે લગ્ન થયાના સમાચાર જાણી ગૌડપતી ગંબીરસિંહેને મહા શોક થયો અને શું કરવું એ સુઝ્યું નહિ. જાન આવી પહોંચી હવે ખીજું ત્રીજું કરવા જતાં આખર

જય માટે હવે જે થયું તે ખરૂં બાધના જેવાં નસીબ એ પ્રમાણે વિચારી મહારાજા ગંભીરસિંહે પોતાની કુંવરી પાટમદેને પરણાવી. કુંવર રણુધવજાભાઈ પાટમદેને લઈ અને જગદેવ વીરમતિને લઈ, તેઓ બંને ધાશનગરી આવી પહોંચ્યા, માનવીઓ ગમે તેવા તર્ક વિતર્કને રચે પણ વિધાતા તેથી વિચિત્ર પણેજ પોતાનું કાર્ય ચલાવે છે. વિધાતાએ વિરમતિનાં પ્રારબ્ધ મંદિરના દ્વાર ઉઘાડ્યાં અને પાટમદેના બંધ કર્યાં. અરતુ.

પ્રકરણ ૭ મું.

જગદેવનું પરદેશ ગમન.

એક દિવસ જગદેવ પોતાની પત્નિ વીરમતિ સાથે આનંદ વિલાસમાં રમી રહ્યો હતો. તે વળા વિરમતિએ કહ્યું—‘નાથ ! અંનુ સૌભાગ્ય શું ?’ જગદેવે ઉત્તર આપ્યો—

‘સુંદર’

‘ત્યારે મહારા સુંદર ! આપ આ સુંદરીને એકલી મુકી મૂગ્યા રમવા પધારો છો એ યોગ્ય કહેવાય ખરૂં ? કોણ જાણે આ સુંદરે શુએ કયું છે કે એમનો વિયોગ આ સુંદરીથી એક પળવાર પણ સહન થઈ શકતો નથી. દ્રષ્ટિ મર્યાદામાં હોત્યાં લગી તો સુંદર અને દ્રષ્ટિથી જરાદુર થયા કે પછી તો જાણે હૃદય વીંધનાર !’

‘પ્રિયા ! પૂર્ણ પ્રેમનો મહિમાજ એવો છે કે—પ્રેમ મસ્ત પ્રેમીઓ, સંયોગ સુધી સુખ અને વિયોગાન્તે દુઃખજ અનુભવે છે ?

‘પ્રાણ ! પણ આપતો કોઈ વેળા સંયોગ ઠાળે પણ દુઃખકર નીવડે છે તો !

‘એતો માત્ર ઉપરથી કહેવાનુંજ પણ વાસ્તવિક રીતે તો સુખકરજ;

‘વારૂં, ત્યારે આજ અમારે એ સુખકરને બોલાવવાજ નથી;

‘પ્રિયા ! બોલાવ્યા વિના નહિ આવે.

‘બોલાવ્યા વિના બોલે એમને શાની ઉપમા અપાય ?

‘તોપણ બોલ્યાં તો છોજ’ એટલું બોલી જગદેવ ત્યાંથી ઉઠ્યો અને ટેબલ પર એક તપ્તો પડેલો તે હાથમાં લઈ તેમાં પ્રિ.

માનું મુખચંદ્ર નિહાળવા લાગ્યો અને એ મુખ ચંદ્ર સામી દૃષ્ટિ માંડી કહેવા લાગ્યો કે-જો જો લુલ્લેચુકે સામી દૃષ્ટિ કરતાં કે હસી પડતાં આ સાંભળી વીરમતિથી સહજ હસી જવાયું તે જોઈ જગદેવે કહ્યું--

‘ બાલી ! બોલ્યાં કરતાંયે હસી જઈને તો તમે અધિક રસે દર્શાવ્યો જો ? ’ પછી જગદેવે ગજવાથી એ પત્ર કાઢ્યો અને તે તરફ દૃષ્ટિ સખી બોલ્યો-‘ આહા ! કેવા સુંદર અક્ષર છે ? અલિ સખિ ! સાસરે આવ્યા પછી-‘ આહા ! અક્ષર સુંદર અને સ્પષ્ટ છે પણ બરાબર વંચાતા નથી. ’

‘ સાસરેથી આવ્યા પછી-એટલા શબ્દો કહ્યું પડતાંજ વીરમતિ ચમકી અને એકદમ ઉભી થઈ પતિ પાસે દોડી આવી. પત્ર જોયો. અક્ષર જોખ્યા. અને બોલી--

‘ બહારે મહારા ચોર ! ચોરી કરતાં તો સારી આવડે છે ને શું ? ’

‘ એટલેજ અમને પત્રમાં ચિત્તડાનાચોર બનાવ્યા હશે ખરૂંને ? ’

‘ ચિત્તડાના ચોર એટલુંજ નહિ, પરંતુ આ પત્રના પણ ચોર લાવો અમારો પત્ર, નહિ તો પછી ચોરીનું તહોમત મુકવું પડશે ! ’

‘ પત્ર તમે કાંઈ અમને આપ્યો નથી. અમને તો આ મહેલના કોઈ ખંડમાંથી જડ્યો છે. ’

‘ ભુલથી વખતે બહાર રહી ગયો હશે પણ પત્ર મહારોજ છે માટે મને પાછો આપો નહિ તો પછી જબરાઈથી ખુંચવી લેવો પડશે ? ’

‘ જબરાઈથી ખુંચવી લેવા જેટલું સામર્થ્ય છે ? ’

‘ અલગત, જે રહ્યને ખુંચવી લેવા સમર્થ છે તહેને પત્ર ખુંચવી લેવો કઠીન નથી. ’

‘ માર ત્યારે જોડે તો, ખુંચવી લ્યો જોઈયે ? આ રહ્યો મહારા હાથમાં પત્ર ! ’ વીરમતિ પોતાના લલિત રસ ભર્યા મુગ્ધ મુક્રમળ હસ્તને સજ્જ કરી જેવી ત્વરાથી પત્ર ખુંચવી લેવા બંધ એટલામાં તો જગદેવે પત્રને પોતાના હસ્તંગ (ખોળામાં) સહજ જાંગથી દબાવે મુકી દીધો. અને તેનાપર પોતાના બે હાથોનું આવરણ કરી દીધું. વીરમતીના બે મુગ્ધ કમલપત્ર જેવા સુંદર સુધા ભર્યા હસ્ત કમળ પતિના બે ભુજ મંડળ સાથે યુદ્ધ કરવા મગી

પડ્યા. રસીકાના હસ્ત રસીકે શ્રમથી સહજ પ્રસ્વેદવાળા થયા. લગ્ન પ્રસંગે ચોરીમાં જેવો યુદ્ધ વિનાનો પ્રથમ હસ્ત મેળાપ થયો હતો તેવોજ આ હસ્ત મેળાપ યુદ્ધવાળો થયો. રસે રસને વધાવ્યો. ઉભય રામાંચિત થયાં, પ્રિયાના લક્ષાટ અને શ્રમર પ્રદેશપરથી સ્વેદ બિન્દુઓ ટપકતાં અવલોકી રસીકે ઉત્તર આપ્યો—

‘ રસીકા ? પત્ર લેતાં લેતાં તમારી દષ્ટી વારથી બદલાઈ ગઈ ? ’

‘ બહુ થયું. તમારી દષ્ટીમાં કેવો રંગ જામ્યો છે એજ પ્રથમ અવલોકાને ? પછી બીજાની વાત કરો. ઝટપટ બોલી ઘો પત્ર આપવો છે કે નહિ ? ’

‘ મહારા હાથથી મહારે નથી આપવો, પણ પ્રિયા જો લઈ લેતો હું તેમને કંઈ અટકાવતો નથી. ’

‘ વાહરે મહારા બોળા શંભુ ! આટલી બધી બોલાઈ ક્યાંથી શીખ્યા ? તમારી બધી ઠગાઈ તમારી દષ્ટીમાં અને તમારા હસ્તમાં ખુલ્લી થઈ જાય છે. વાર નાથ ! પણ જુઓ ! મહારા માટે આ-બીજા જાતની બીજી બંગીડીયો લાવજો હો ! જુઓ ! તમે તોફાનમાં મહારી વીંટીને આ આંગળીમાં છેક બેસાડી દીધી જરા એને ઠેરવોતે. અરરર ! મહને ખુચે છે. ’

આ સાંભળી જગદેવ જેવો વીંટી ફેરવવા જાય છે તેવીજ વીરમતિ સદ્ગાથથી એકદમ જગદેવના બોળામાંથી પત્ર ઉપાડી લેજે પછી દુર ઉભી ઉભી |

‘ નાથ ! જય જય ! પત્ર નહોતા આપતાને ! હવે હારી ચા-હીને કેમ રહ્યા ? ’

‘ એતો અમારે આપવોજ હતો તેથી એમ કહેતાંજ તેણે પ્રિયા તરફ એક નારંગી ફેંકી કહ્યું—પ્રિયા ઝીલજો. ’

વીરમતિ એકદમ નારંગી ઝીલવા જાય છે એવામાં તેના હાથમાંથી જેવો કાગળ સરી પડે છે તેવોજ જગદેવ તે પત્ર જ-મીનપર પડતાં પડતાં લઈ લેછે.

‘ કેમ પ્રિયા ! જય જય ! પત્રતો પાછો હતો ત્યાંજ આવ્યો કાણુ હાર્યું ? ’

‘ એતો તમે ઠગાઈ કરી. ’

‘ ત્યારે તમે પણ ઠગ બાજુ ક્યાં નથી કરી ? પ્રિયા ! જુઓ

જુઓ ! પત્ર બહુ રસીક છે.

આવો આવો આપણે વાંચીયે ' એમ કહિ પ્રિયાને બાથમાં લઈ સુંદર પરવાળા જેવા અધર પર એક રસદ્રવનું સ્નેહાલોગન કર્યું.

' નાથ ! અંહ ! આમ શું કરતા હશે ? તમારા સ્પર્શમાંનો કાણુ જાણે શુંયે છે ? '

' પ્રિયા ! શું છે ! કંઈ કહેવા જેવું નથી ખરું ? પણ આમ કર્યો છો કેમ ? નીચું શા સાઈ જોઈ રહ્યાં છો મહારા સમ સામુ તો જુઓ ? '

' ચાળા બધા જવા ઘોને ! પત્ર વાંચવો હોય તો વાંચી લ્યો. મહેનેતો નિદ્રા આવે છે. '

' સત્ય કહ્યું મહેને પણ તમારી દ્રષ્ટિ નિદ્રાની ઘેરાયેલીજ નણાય છે. '

' આમ ઉપહાસ શું કરો છો ? પત્ર વાંચોને ?

' તમારી નિદ્રાથી ઘેરાયેલી દ્રષ્ટિયે મહારી દ્રષ્ટિને પણ નિદ્રાથી ઘેરી હવે મહારાથી પત્રવાંચી શકાશે નહિ. '

" આ બધી કમ વિદ્યા છે. મહેને તો નિદ્રા નથી આવતી. મહારા સમ વાંચો તો ખરા એમાં તે એવું શું આપને રસિક લાગ્યું ? '

' સાંભળો ત્યારે. '

' અસિ સખિ ! સાસરે આવ્યા પછી હુંતો જાણે અદલાદ જ ગઈ. મહારા મનમોહન રસિયાએ જાણે મને એમની મોહપાશમાં બાંધીજ લીધી. નાસ ભાગ કરું તો પાછળ પડી પડી પકડી પાડે. ઉભી રહું તો પાછળથી ઓચીંતા બાથમાં લઈ દબાવે. ખેસું તો હાથ સીધા (સખણા) ન રાખે. અને સુઈ રહું તો બળ્યું કંઈ કંઈ તોફાનો કર્યાં કરે. આટલું કરવા છતાં પણ જાણે હું તો એમની પાછળ ઘેલીજ ઘેલી ! આ મોટું દુઃખ છે માટે સખિ તું કોઈ માર્ગ બતાવ કે ચિત્તડાના ચોરને શું શિક્ષા કરી હોય તો સારી !

બસબસ પ્રિયા ! એટલુંજ વાંચીશ. રસસુંદરી ! કહોને આ ચિત્તડાના ચોરને શું શિક્ષા કરવી ધારી છે ? તમારી શિક્ષા એજ મહારી શીક્ષા છે. મુખને મુખને મુખથી શિક્ષા કરવી હોય તોપણ આ રહું. હસ્તને હસ્તથી શિક્ષા કરવી હોય તો પણ આ રહો. અધર (હાઠ) ને અધરથી શિક્ષા કરવી હોય તોપણ આ રહો. શરીરના

અગ્રભાગને અગ્રભાગથી શિક્ષા કરવી હોય તો પણ આ રહ્યો! મારી લજ્જાનું લક્ષિતા ! વાણી દ્વારા પ્રકાશ કરતાં જે લજ્જા તમને મુખ આડી હાથ દેવડાવતી હોય તો દ્રષ્ટિ દ્વારા સુચન કરો.

‘ જાઓ જાઓ રસિયા ! તમારી વાતોમાં તો કાંઈ સાર ન જોયો’.

આ પ્રમાણે દંપતી વચ્ચે પ્રેમવાર્તાલાપ થાય છે એવામાં દાસીએ આવી જાહેર કર્યું—‘ કુમરશ્રી ! ટુંકટોડથી બાશ્રીને તેડવા સાર માણસો આવેલા છે આ સાંભળતાંજ તેઓ ત્યાંથી ઉઠ્યા, જગદેવે ટુંકટોડથી આવેલા માણસોનો આદર સત્કાર કર્યો. થોડા દિવસ પછી પીતા તરફથી આવેલા માણસો સાથે વીરમતિ ટુંકટોડે ગઈ.

મહારાજા ઉદ્યાદીલ મંદુરગઢથી ધારાનગરી આવી પહોંચ્યા તેમના આવાગમનથી નગરમાં અને રાજ્યદરબારમાં આનંદોત્સવ થઈ રહ્યો. માહારાજાના હજુરીઓએ માહારાજાની ગેરહાજરીમાં જે જે બનાવો બન્યા હતા તેથી માહારાજાને માહિતગાર કર્યા વાઘેલી રાણીએ ગોડ દેશના પ્રધાન અને પુરોહિતને કેવી રીતે લાંચ આપી, જગદેવને બદલે રણધવળનું કુવરી પાટમદે સાથે કેવી રીતે લગ્ન કર્યું, જગદેવનું નસીબ યોગે માર્ગમાં ટુંકટોડના રાજાની કુવરી વીરમતિ સાથે કેવી રીતે લગ્ન થયું, રણધવળબાઈની સર્વ સ્થળે કેવી હાંસી થઈ અને જગદેવના કેવાં વખાણ થયાં ? વગેરે સઘળા હકિકતથી માહારાજાને માહિતગાર કર્યા. આ સાંભળી માહારાજા એકલા પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યા.

‘ અરરર ! દીલગીર ! વાઘેલી રાણીને જગદેવપર આટલો બધો દ્રેષ શો ? ગમે તેટલો તેણીએ જગદેવપર દ્રેષ કર્યો છતાં પહેલું લગ્ન તો જગદેવનુંજ થયું. અહા ! પુત્ર જગદેવ ! ત્હારાથી હું કેટલો બાગ્યશાળી છું ત્હારા જેવા પુત્ર રત્ન આ અવનીપર થોડાજ હશે. મંદુરગઢ ગયો ત્યાં પણ મહેં ત્હારાંજ વખાણ સાંભળ્યાં. ત્હારામાં કોઈપણ જાતની ખોડ ખાંપણ ન હોવા છતાં વાઘેલી રાણી ત્હારી શા સાર ધર્ષા કરતી હશે ? જગદેવ ! ખરેખર કહું છું કે આ માળવદેશના રાજ્ય તખ્ત પરતો તુંજ બીરાજવા યોગ્ય છે. મૂરખ રણધવળ કોઈપણ પ્રકારે યોગ્ય નથી રણધવળને તો જોતાંજ મહેં તેના તરફ આભાય ઉત્પન થાય છે. અને કાંઈ પણ બોલે છે તો

મ્હારે નીચું બાલવું પડે છે. એવા પુત્ર કરતાં તો વાંઝીયા સારા. ' એ પ્રમાણે વિચાર કરતાં તેમને જગદેવ તથા રણધવજને બોલાવી લાવવા આજ્ઞા કરી થોડીવાર પછી જગદેવ પિતાશ્રી સમક્ષ આવી હાથ જોડી વિનય પૂર્વક બોલ્યો.

‘ પૂજ્ય પિતાશ્રી ! અભિવંદન કરું છું. આપ કુશળ હશે. ’

‘ ચિરંજીવ જગદેવ હું કુશળ છું. વત્સ ! ત્હને જોઇ મ્હને અપૂર્વ આનંદ થાય છે. મંદુરગઢ ગયો ત્યાં પણ મહેં ત્હારાં વખાણુ શ્રવણુ કર્યાં. રાજ કુમારને શોભે એવા સર્વ ગુણો ત્હારામાં અત્યા-રથીજ દીપી રહ્યા છે ખરેજ ! ત્હું મ્હારું કુળ તારીશ. એવો મ્હને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. બાપુ ! મ્હારા ગયા પછી ત્હારી કોઠયે સંભાળ લીધી નહિ હોય. બાઈ ! બોલ ત્હારાથી હું સર્વ પ્રકારે સંતુષ્ટ છું ત્હારે શું જોઈયે ? ’

‘ પિતાશ્રી ! મ્હારી પ્રતિ આપનો સંતોષ અખંડ રહે એજ મ્હને આપની તરફથી સર્વ કાંઈ મળી ગયું હું સમજુ છું પૂજ્ય તીર્થ રૂપ ! જેટલા માનને યોગ્ય આપ મ્હને ગણોછો તેટલા માનને હજુ પાત્ર હું ભાગ્યેજ હદશ. આપની એ કેવળ મહત્વતા અને રસિકતાજ છે આપની પ્રેમ ભાવથી સેવા કરવી એજ આ જન્મમાં હું મ્હારું કુલ વત અને કર્તવ્ય સમજુ છું. આ સંસાર સાગરમાંથી તરી પાર ઉતરવાનો માતા પિતાની સેવા એજ પુત્રને કરવા યોગ્ય ઉત્તમમાં ઉત્તમ તપ છે. ’

‘ બેટા જગદેવ ! ધન્ય છે ! અધિક થયું, ત્હારું મધુર સંભા-પણુ શ્રવણુ કરી હું વાત્સલ્ય પ્રેમથી ઉભરાઈ છું, પ્રધાનજી ! જ-ગદેવને સોના મોહોરોની દસ થેલીયો. વજ્રાલંકાર અને ચડવાને સું-દર પાણીદાર અશ્વ આપો ’ આ સાંભળી જગદેવે સવિનય નમ્ર વા-ણીયે કહ્યું— ‘ પૂજ્ય શીર છત્ર ! આપના પ્રતાપથીજ મ્હારે સર્વ કાંઈ છે મ્હને કાંઈ પણ આપશો તેથી આપનેજ દુઃખ થશે કાર-ણુ કે વાઘેલી રાજ માતૃશ્રીનો સ્વભાવ આપનાથી અજાણ્યો નથી મુટે આપ પહેલાં વીચાર કરો, આપને પાછળથી કોઈ પ્રકારનું દુઃખ ન થાય તેમ હોય તો આપ મ્હને કંઈ પણ આપવા આજ્ઞા કરમા-વશો. કારણુ કે મ્હારા જાણવામાં આવ્યું હતું કે પ્રથમ જ્યારે આપે મ્હને સો સોના મોહોરોની થેલી બક્ષીસ કરી તે વેળા આપ વાઘેલી

માતૃશ્રીના બહુજ ઠપકા પાત્ર થયા હતા અને આપને મહારા માટે બહુજ દુઃખ ભોગવવું પડ્યું હતું. માટે આ વખતે જો કરો તે વિચારીને કરશો કે પાછળથી આપને દુઃખ ન થાય, અને બહીસ કરેલું ઇનામ પાછું મંગાવવું ન પડે.

‘જગદેવ ! એ વીરો તું કંઈ ગભરાઈશ નહિ ધણું કરીને તો વાઘેલી રાણીને આ વિશે ખબરગ નહિ પડે અને કદાચ પડશે તો હું તેને સમજાવીશ. પણ હું ખુશી થઈ ઇનામ આપું છું તે તું સે’

‘પિતા શ્રી ! રાજ્યની ગુપ્ત વાત કોઈ પણ કાળે પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા વિના રહેતીજ નથી પણ આપની ઇચ્છાને હું આધિનજ છું. એ પ્રમાણે પિતા પુત્ર વચ્ચે વાત ચિત થાય છે એટલામાં પાટવી કુમાર અને પાટમદેના સ્વામિ રણધવળ ભાઈની સ્વારી ઠઠમાઠમાં આવી પહોંચી અને આવતાંજ મંગળા ચરણ શરૂ કર્યું—

‘બાપા બાપા ! એંહ ઝોલી ગોંડ રાગથી વહુ આવી છે તે તે મારા હાથે બાઝતી હતી અને મારો હાથ ખેંચી પલંગ પાસે ધસડી જતી હતી અને જુઓ એંહ મારો આ હાથ મરડી નાખ્યો પણ મેં એવું તો જોઈ કંઈ કે તેના સપાટામાંથી હું છુટી ગયો, એ ખીચાડીના તે મારા આગળ શા માર છે ? જતો વચ્ચે મેં એને કહ્યું કે—ખબર દાખ્યો છે તો મારા બાપાનેજ કહી દેઈશ કે એ તારા બેય હાથ મરડી નાખશે. બાપા ! એંહ રાંડને મેં એમ કહ્યું તારે મારો કેડો મુક્યો. બાપા ! એને તમે હમજાવજો વળી?’

આ સાંભળતાંજ જગદેવ બોલી ઉઠ્યો—‘અરે ! અરે ! રણધવળભાઈ ! એમ ન બોલાય ? છના રહો’. આ સાંભળી રણધવળભાઈએ ઉતર આપ્યો—

‘હીક હીક ! તને વચમાં કોણ ડાચો કરે છે અમે અમારા બાપાને ગમે તેમ કહીશું.’

આ સાંભળી મહારાજ ઉદ્યાદીત્યને મહા શોક થયો અને પોતાના હજીરીને હુકમ કર્યો કે આ રણધવળને અંતઃપુરમાં પોહાવતો કર એને હજી કાંઈ ગતાગમ નથી, મહારા હુકમ વિના કદી બહાર લાવતો નહીં.

રણધવળને અંતઃપુરમાં પોહાવતો કરવામાં આવ્યો અને જગદેવ શીરપાવ લઈ પોતાને મંદીર ગયો, મહારાજ ઉદ્યાદીત્યને વિચાર થયો—

‘આહા ! ઈશ્વરની કેવી વિચિત્ર ઘટના ! એહ મહારાજ પુત્રો છે છતાં જગદેવ અને રણધવળમાં કેટલો અંતર છે ? જગદેવમાં કેવું વીરત્વ, વિનયત્વ અને ડહાપણ છે અને રણધવળમાં તેથી પ્રતિકૂળ કેવી મૂર્ખતા, શૈલજા અને અસંખ્યતા છે ! હશે પ્રારબ્ધની ગતિ વિચિત્ર છે. એ પ્રમાણે માહારાજ ઉદ્યાદીત્ય વિચાર કરતા અંતઃપુરમાં જાય છે.

કુમાર જગદેવને મહાન શીરપાવ અને રણધવળને તીરસ્કાર કર્યો બાબતના સમાચાર વાયુ વેગે વાધેલીના કાને આવી પહોંચ્યા રાજ્યના, શહેરના નવા જીના સમાચાર લાવનાર દાસીયે વાધેલી રાણીને માહિતગાર કરી દીધી.

આ સમાચાર સાંભળતાંજ વાધેલી રાણી ખરેખર વિકાળ વાપણુ જેવી બની. ત્હેના અંગે અંગમાં ઈર્ષ્યા જવાલા પ્રમટ થઇ અને તે બોલી—

‘જીલમ ! રાજ્ય દરબારમાં બોલાવી માહારાજે મહારા રણધવળનો તીરસ્કાર કર્યો અને પેલા સોલંકીણીના પુત્ર જગદેવનું સન્માન કર્યું અને વળી શીરપાવ કર્યો. શીકર નહિ. માહારાજ આવે એટલે એમની પુરેપુરી હાજરી લઉં. કાંતો એ જગદેવડો નહિ અને કાંતો હું નહિ. આજતો મહારા રણધવળનું અપમાન કર્યું અને કાલ મહારી પણ એજ દસા કરે એમાં નવાઇ શી ? આ સાંભળી દાસીયે કહ્યું—

‘બાઇ સાહેબ ! આપ સત્ય કહોછો. એ જગદેવનું રાજ્યમાં માન અને પ્રતિજ્ઞ વધ્યું તો તો પછી આપનો કોઇ પણ ભાવ નહિ પુછે અને અમારા જેવી દાસીયોના તો બારેજ વાગી જવાના. આ વખતે તો માહારાજ શ્રી પધારે એટલે બરાબર તાલ જમાવો, નહિ તો પછી જગદેવનો રાજ્યમાં બરાબર પગ જમ્યો તો પછી કારબારી કે કોઇ તમારો ભાવે નહિ પુછે; આ સાંભળી વાધેલી રાણીયે ઉત્તર આપ્યો.

‘દાસી ! એ વિશે તું કાંઇ પણ ચિંતા ન રાખ. મહારાજ મહારેવશ છે, જેમ તેમને હું નઆવીશ તેમ એ નાચવાના. જે નેતો ખરી આજ હું કેવો તાલ જોડું છું,’

એ પ્રમાણે વાતચિત ચાલે છે એવામાં મહારાજ શ્રી ત્યાં આવે છે. મહારાજશ્રીને આવતાજોઇ વાધેલી રાણી મોઢું ચઢાવી

એક ખુલામાં ઉઘસ થઇ સહન રૂદન કરતી બેસી જાય છે. વાઘેલી રાણીને ઉઘસ અને ડુસકાંબરતી જોઇ મહારાજાને પૂછ્યું.

‘ કેમ પ્રિયા! આજ આમ રૂદન કેમ કરે છે ? આપનું શરીર ઠીક નથી ? આજાકરો તે આપણે ઉપચાર કરીએ, રાણીએ કંઈ ઉત્તર આપ્યો નહિ અને વધારે વધારે રૂદન કરવા લાગી એટલે મહારાજાને દારીને રૂદન કરવાનું કારણ પૂછ્યું—એટલે દારીએ સવિનય ઉત્તર આપ્યો.

‘ મહારાજાશ્રી ! કાણુજણે સાથી ક્યારનાયે રો રોજ કરે છે જમતાંપણુ નથી તેમ પૂછતાં કંઈ કારણુપણુ જણાવતાં નથી. માટે આપ પૂછી જુઓ અને થોડુ ધણુ અમને જમાડો;

આ સાંભળી મહારાજા વાઘેલી રાણી પાસે ગયા અને હેના મુખપર હાથ ફેરવતા બોલ્યા.

બાલી ? આપને શું દુઃખ થાય છે ? કહેને એટલે સત્વર હેનો ઉપાય કરીએ આપને વધારે દુઃખી મહારાથી જોવાઈ શકાતું નથી. આ સાંભળી વાઘેલી રાણીએ કહ્યું.

‘ આ ધારહો મહારી પાસેથી. મહેને અડકતા નહિ. અહિં આપનું કંઈ કાંમ નથી જેને આહતાહો તેની પાસે જાઓ. ખોટો દાવ કરી વારંવાર મને છેતરો નહિ. તમેજ મહારા દુઃખનું કારણુછો.

પણુ પ્રિયા ! કહોતો ખરાં કે મહારાથી તમારો શો અપરાધ થયો છે ?

‘ હજુ તો શો અપરાધ ? મહારા રણુધવળનો બર દરબાર વચ્ચે તીરસ્કાર અને પેલા સોલકખીણીમા પુત્ર જગદેવનો એટલો બધો સત્કાર અને વળી શીરધાવ અરરર ! આપની પ્રતિજ્ઞા ક્યાં ઉઘી ગઇ ! અરરર ! બળ્યું આ છવવું ! હું તો જાણતી હતી કે આપ મહેને આહતા હશે પરંતુ એતો સર્વ આપનોજ ડોળ છે. અરરર ! મોતે આવતું નથી; એમ બોલતી રૂદન કરવા લાગી.

‘ પણુ પ્રિયા ! આપ જગદેવપર એવડે બધો શા સ્મર દેખ કરો છો ? એનામાં કોઇ પણ જાતનો અવગુણુ નથી અને રણુધવળ તો ગાંડા જેવો છે. હું શું કહું ! કહો તેમ કહું જગદેવને શું હું કાઢી મુકું ? મહારે તો રણુધવળ અને જગદેવ બેઉ સરખાજ છે. માટે પ્રિયા ! હવે એવી નજવી બાબત મુકી દઇ બોજન ગ્રહણુકરી લ્યો ?

‘ બસબસ ! જોઇ લીધો આપનો પ્યાર. આપના પ્યારથીજ

અત્યાર લગી જીવી રહી હતી એ પ્યાર આપે હાથે કરીનેજ ખુંચવી લીધો, આપની લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કર્યો. બસ હવે આ દેહ નકામોજ છે આ પૃથ્વી પર બાર રૂપજ છે. પ્રતિ પ્રેમ વિના જીવવું એ જીવવું નથી પણ મરવુંજ છે. માટે આ દુઃખનો એકીજ વખતે અંત આણું—એમ કહિ પોતે સંતાડેલી કઠારને એ કદમ મ્યાનમાંથી બહાર કાઢી પેટમાં મારવા જતાં જતાં વળી બોલી—

‘હે ! હંસ ! તું હવે તારા આઠ પાંજરામાંથી પ્રાણપતિને છેલ્લા રામ રામ કહિ ઉડી જા.’

એટલું બોલતાંજ તે જોરથી કઠારને પોતાના પેટમાં બેસી મારવા જાય છે કે તુરતજ મહારાજયે હેનો હાથ મકડી લીધો અને દાસીયો ‘હાં હાં બાઈ સાહેબ ! આમ સાહસ શા સાર કરો છો ? મહારાજશ્રી એવા કઠોર રદયના નથી.’ એમ બોલતી તેઓ વા-
ધેલી રાણીને વીંટળાઈ ઉભી રહી. વાધેલી રાણીએ પુરો વેશ ભજ-
વ્યો. તે ચોધાર આસુયે રોવા લાગી. મહારાજનું હૃદય આ જોઈ
છેક નરમ થયું અને બોલ્યા—

‘બહાલી ! આમ સાહસ ન કરો, અને શોકનો ત્યાગ કરો, આપની જે આજ્ઞા હોય તે ફરમાવો, પણ આપના સુકોમળ દેહનો ત્યાગ કરો નહીં.’

• ‘પ્રાણનાથ ! મુકી દો મ્હને. આપણો એટલોજ સંબંધ હતો. હવે મ્હને આ જીવતર અકારં થઈ પડ્યું છે.’

‘પ્રિયા ! એમ શા સાર બોલો છો ? મ્હને દુઃખી કરી જ-
વા માગો છો ?’

‘બહાલા ! તમે તો સદા સુખીજ છો. મહારા જોવી તો આ-
પને છપનસે દાસીયો મળ્યો.’

‘ના, ના, પ્રિયા ! એ વાત હવે મડતી મુકી સત્વર આપ શોકનો ત્યાગ કરો. આપની આ સ્થિતિ હું વધારે વાર જોઈ શ-
કતો નથી.’

• ‘બહાલા ! સારે આ દાસીને આપ આપની સાચી બહાલા સમંજતા હો અને જવાડવાજ આહવા હોતો, તેનો છેવટનો એ ઉ-
પાસ છે—જગદેવને આપેલો સીરપાવ પાછો મંગાવી મારા રણધવળને આપો. નહિ તો મ્હને સત્વર મુકી દો. આપતા પ્યાર વિતાવના આ જીવતરને સહનવાર બિહાર છે.’

‘ બહાલી । આપેલું ઇનામ પાછું લેવું એ કેટલું શરમ ભરેલું છે ? પરંતુ તે પણ હું આપના પ્રાણની રક્ષા અર્થે કરીશ, માટે આપ હવે શોકને તજી દો, અને બોજનનો સ્વીકાર કરો, આ સાં-ભળી દાસીયે કહ્યું— ‘ બાઈ સાહેબ । આપના શોકને હવે શરમાવો, આપને જોઈ મહારાજને બહુ દુઃખ થાય છે, આપની ઇચ્છા હશે તેમ મહારાજશ્રી કરશે માટે આપ હવે શોકનો ત્યાગ કરી બો-જન જમી લ્યો, ભુખ્યા રહેવાથી સુકોમળ કાયા કરમાઈ જશે. ’

વાધેલી રાણીનું આ પ્રમાણે નાટક સમાપ્ત થયા પછી મહારાજન મન મનાવી, જમાડી, ત્રાંથી બહાર રાજ્યદરબારમાં આવ્યા, પરંતુ ત્યાં પણ એમને ચેન પડ્યું નહિ, અને દુઃખસાગરમાં ડુબીમયા દુઃખસા-ગરમાં ડુબતાં ડુબતાં અનેક દુઃખી તર્ક વિતર્કો એમના અંતઃકરણ-ને ચીરવા લાગ્યાં.

‘ જગદેવ । બહાલા જગદેવ । ત્હને આપેલું ઇનામ પાછું ન લેવા મ્હેં ત્હને વચન આપ્યું છે તે હું હવે ત્હારી પાસે શી રીતે માગી શકું ? આ પ્રમાણે કરવાથી ત્હું મ્હારા માટે કેવો તર્ક બાંધીશ ? અરે એટલુંજ નહીં પરંતુ તને કેટલું દુઃખ થશે ? કદા-ચ જો તને આપેલું ઇનામ તારી પાસેથી પાછું લઈ વાધેલીને ન આપું તો પણ વીપરીત થાય એમ છે કારણકે સ્ત્રી જાત સાહસિક હોય છે. અને કંઈ સાહસકરી બેસેતો મ્હને સ્ત્રીહત્યા લાગે એટલુંજ નહિ પરંતુ દુનિયામાં મ્હારે મુખ જતાવવાનું ન રહે અરરર । ત્યારે મ્હારે શું કરવું ? હવે તો એજ માર્ગ છે કે જગ-દેવ સમજીએ ઉદાર ચિત્તવાળો છે અને વખત વિચારે તેવો છે. માટે એને ખાનગીમાં બોલાવી સમજવું કહેતાં મ્હારી જીમતો ઉપડશે નહિ પરંતુ કલ્લાવિના ચાલે એમ નથી એમ વિચારી તેણે જગદેવને બોલાવ્યો અને બનેલી સઘળી હકીકતથી વાકેફ કર્યો, જગદેવે મ-હારાજશ્રીના મુખથી શોકમૂલત શબ્દોમાં સર્વ હકિકત સાંભળી ઉત્તર આપ્યો ‘ પિતાશ્રી । ક્ષત્રીયે આ પ્રમાણે ગળગળાવ્યે, દીનયજ્ઞ શોક કરવો ઉચિત નથી. આપના શોકની નિવૃત્તિમાટે આ પ્રાણપણ આપ-ની શેવમાં હાજર છે તો પછી આપનુંજ આપેલું આપને પાછું આ-પવાનું છે એમાં તે શી મોટી વાત । પણ પિતાશ્રી આપને મ્હેં પ્રથમથીજ સૂચવ્યું હતું છતાં આપે ન જમાન્યું, હશે, જ્યેષ્ઠનાર હતું તે થયું. પરંતુ પિતાશ્રી । હું આપને કહેવાતો યોગ્ય નથી છતાં કહું છું

તો ક્ષમા કરશે-ક્ષત્રીય એનેજ કહી શકીયે કે જે સ્વતંત્ર છે. સ્વતંત્ર-તા આહે છે અને સદા સ્વતંત્ર રહેવા ઇચ્છા ધરાવે છે, પરતંત્ર મનુષ્ય સધમમાં અધમ છે, સ્વતંત્ર રહેવા ઇચ્છા ધરાવે છે, પરતંત્ર તો રાજા કહેવાય છે અને પરતંત્રતા પ્રજા કહેવાય છે પરતંત્ર મનુષ્ય પોતાનું અને પારકાનું બહું કરી શકતોજ નથી. પૂજ્ય પિતાશ્રી માલવ અધિપતિને હું આટલુંજ રક્ષણ કરવાનું કહીશ. કારણ કે જોને માળવ પ્રજાનું. છે તેમને મ્હારે જાગૃત કરવાજ જોઈયે એ મારોધર્મ છે ! પિતાશ્રી ! કૃપારાખજો. આપને અભીવંદન કરું છું. હવે તો ઇશ્વર કૃપાએજ આપના દર્શન કરવા પામીશ. મ્હારા આદર્શન લગી રણુધવળભાઈથી સંતોષ પામજો વાઘેલી માતાને દુખ આપશે નહિ. આપનો બક્ષેલો સર્વ સીરપાવ મુકામેજ સત્વર મોકલું છું. આપને કંઈ વિશેષ પડતું બોલી જવાયું હોયતો મને આપનો પુત્રગણી થયેલા અપરાધ માટે ક્ષમા કરશે ! પિતાશ્રી ! મ્હારા માટે આપને અધિક દુખ ધરવું પડ્યું. જાઉં છું. આપના આરોગ્યનું ઇશ્વર રક્ષણ કરો એટલું બોલી કંઈપણ સાંભળ્યાંથી ચાલતો થયો અને પોતાને સ્થાને જઈ મ્હારાજાએ બક્ષેલો સધળો શીરપાવ પોતાની માતા પાસેથી લઈ પાછો મોકલાવી દીધો રાણી સોલંકીણીયે પુત્ર જગદેવને વિચાર ગૂસ્ત જોઈ કહ્યું.

‘ બાપુ જગદેવ ! કંઈ શીકર કરીશ નહી વાઘેલી રાણીયે ઇર્ષ્યાથી મ્હારાજાશ્રીને આડું અવળું બંભેરી પોશાક પાછો મંગારી લીધો હશે, હું ત્હને તેવોજ પોશાક બનવરાવી આપીશ.

‘ માતૃશ્રી ! હું એ વિચારમાં નથી, મ્હારો આવતી કાલે વિદેશ જવાનો દૃઢ સંકલ્પ થયો છે માટે આપની આજ્ઞા માગું છું આપ કંઈ પણ આનાકાની નહિ કરતાં મ્હને રજા આપશે;

‘ બાપુ ! એ ત્હું શું કહે છે ? તને જોઈને તો હું જીવું છું મ્હારે કયા બે ચાર પુત્રો છે કે ત્હારા જવાથી તેમને જોઈ હું સંતોષ લાગું, માટે પરદેશ જવાની તો વાત કરીશજ નહિ;

‘ માતૃશ્રી ! એ શું વહેા છે ? સિંહચુના બચ્ચાં હમેશાં ગુહમાં ભરાઈ રહ્યાં સાંભળ્યા છે ? તેવી રીતે શું ક્ષત્રીય પુત્રો ધરમાં ભરાઈ રહે તેમાં તેમનું પરાક્રમ પ્રકાશમાં આવે ખરું કે ? આપ ક્ષત્રીયરાજામાતા થઈને મ્હને શાસાર અટકાવો છો ? હું પરદેશજઈ આપની કુંખને શોભાવીશ, કુળતારીશ, અને સારેયશ ધન આજર

સંપાદ નકરી સ્વદેશ તરફ વળીશ એ આપ નિશ્ચય માનજો, હીરાની કીમત જે પ્રદેશમાં ઝવેરીયો વસ્તા હોય ત્યાંજ થાય, હું તેટલે દરજ્જે તો નહિજ હોઈ પરંતુ પરદેશ નીકળ્યા વિના મનુષ્યત્વ આવતુંજ નથી એવું પડીતોતું કહેવું છે.

‘ વત્સ જગદેવ ! મ્હને સંપૂર્ણ ખાતરી છે કે હું પરદેશમાં નામ કાઢીનેજ આવીશ, પરંતુ મ્હારો જીવ ત્હારામાં એટલો બધો લાગી ગયો છે કે ત્યાં લગી મ્હારે વખત શામાં ગાળવો ?

‘ માતૃશ્રી ! ઇશ્વર પૂજનમાં સમય ગાળશે એટલે આપને એમાં અધિક આનંદ ઉપજશે, અને કાળ સ્વરૂપ લાગશે, એની સાથેતો સંબંધજ સાચો છે, અમર છે.

‘ વાર બેટા જગદેવ ! ત્હારો દૃઢ સંકલ્પજ છે તો કાલે સુખમહુર્તે સીધાવજે. ક્ષત્રીયપુત્રો રણમાં કે વિદેશમાંજ અધિક શોભા આપે છે, બાપુ ! દીર્ઘયુગીયાઓ અને વિજય તથા યશ મેળવી પાછા વહેલા સ્વદેશ આવો એવો-એવો મ્હારો આશીર્વાદ છે.

કુમાર જગદેવે ખીજે દિવસે પ્રાતઃકાળે સુખ મહુર્તે માતૃશ્રી ની આજ્ઞા લઈ ઘોડાપર સ્વાર થઈ પરદેશનો પંથ પકડ્યો, માર્ગમાં તહેને અનેક તર્ક વિતર્કો થયા આહા ! પરમાતમા ! ત્હારી વિચિત્ર ગતિ છે ! કાલે પ્રાતઃકાળે મ્હને ખબર નહોતીકે મ્હારે એકાએક આમ પરદેશ નીકળવું પડશે. અરેરે ! છેક વાઘેલી માતાને વશ થઈ ગયા છે, અને રાજ્ય-કાર્યભાર પ્રધાનને શોષી વિશેષ કાલ અંતઃપુરમાં જ પડ્યા રહે છે માહારાજ તેમ પ્રધાનપણુ મન માનતું દ્રવ્ય લઈ વાઘેલી જેમ નચાવે તેમ નાચે છે પ્રજા પાસેથી રશવાતો ધેવાયછે. અરેરે ! આ બધું પરિણામ તેઓ સ્ત્રી વશ થયા તેથીજ થયું હશે, હુંતો હવે જાઉછું. માળવપતિનું કે માળવ પ્રજાનું ગમે તે થાઓ ઇશ્વર ઉભયનું કલ્માણુ કરો. જોવી મ્હારી અંતઃ પ્રભુ-પ્રાર્થના છે આહા ! પણ આરમણીય સૃષ્ટિ પણ કેવી અનુપમ છે ? વિધવિધ પદ્ધતિયો સ્વતંત્રપણે આમ તેમ કેવાં વીચરી રહ્યાં છે ? મેના અને ક્રોધસે મધુરગાનથી અદભ્ય કેવું મધુ મય બની રહ્યું છે! નિર્મળ પાણીના ઝરાઓ કેવા બળબળ અવાજ કરતા વહી રહ્યા છે મુગ્ધ છોડ્યાઓ વાયુથી આમ તેમ કેવા ડોલી રહ્યાં છે વેસે સુંદર પુંખોથી છવાઈ કેવી અવર્ણનીય શોભા આપી રહી છે ! હરણીના બચ્ચાંઓ પોતાની માતાને કેવાં ગેલ કરી રહ્યાં છે ? મધુરો કળાધરી કીરતારની

કારીગરીને કેવી દીપાવી રહ્યાં છે ! તપસ્વીયોની અમોક્ષપદ ભૂમી, તપ ભૂમિ કેવા કેવા ઉપાધી રહિત વિધવિધ નવરંગોથી પ્રકાશી રહી છે ? સંસારીયો ખીયારા ભાઇભાંડરે આ બચ્ચાંઓની જાગમાં મુંથાઇ જતે બાળાપા અને રડાકુટમાં આખી જીંદગી વ્યતીત કરે છે ત્યારે આ અરણ્યા સૃષ્ટિમાં નિવાસતા અરણ્યવાસીયો સ્વતંત્રપણે અરણ્યની અનુપમ રચના નિહાળવામાં અને રચનારની ભક્તિમાં, કેહ, ફળ ફલનું સેવન કરી સુખી જીંદગી વ્યતીત કરે છે.

એ પ્રમાણે વીયાર તરંગમાં વહેતો કુમાર જગદેવ ટુકટોડા આવી પહોંચ્યો અને ગામ બહાર એક રાજમાગ હતો તેમાં કાઠને જાણુ કર્યા સિવાય એક કદાળી મંડપમાં ઘોડાને એક વૃક્ષના થડે બાંધી મુકામ કર્યો સાયંકાળ થવા આરી હતી તેથી આજની રાત્રી આ બાગમાંજ પસાર કરી બીજે દિવસે પ્રાતઃકાળ થતાંજ અહિંથી રવાના થવું એવો તેનો વિચાર હતો.

‘ પ્રિયવાંચક ! વાર્તાની શરૂઆતમાંજ આપણે કુમાર કુમારીનું દર્શન કર્યું તે આ જગદેવ તથા સાસરે જન્મ્યોડા દીવસ થયા પીયરમાં આવેલી તેની પતિ વીરમતિના માતા પિતાનું પણ આપણે દર્શન કર્યું હવે ચાલો આપણે જગદેવ વિદેશ સંચરી શાંશાં પરાક્રમે કરે છે ? તેનું અવસોકન કરીયે.

પ્રકરણ. ૮ મું.

વીરમતિપર આકસ્મિક વીરજના.

કુમાર જગદેવ વીરમતિને લઇ ટુકટોડાથી રવાના થયા. વીરમતિનો ભાઇ ગિરજ પણ બહેન અને બનેલીને ટુકટોડાનાથી માડામુઢી પહોંચવા આવ્યો. આગળ ચાલતાં એ માર્ગે આવ્યા, ત્યારે જગદેવે પૂછ્યું—

‘ કેમ કુમારશ્રી ! આ બેઉ રસ્તા ક્યાં જાયછે ? ખીરાજે પ્રતિઉત્તર આપ્યો—

‘ કુમાર શ્રી ! આ બેઉ માર્ગે સિંધપૂરજ જવાના છે એક માર્ગે જતાં ત્રણ માસ થાય છે અને બીજે માર્ગે જતાં આઠ દિવસજ થાય છે પરંતુ આ આઠ દિવસવાળો માર્ગ અંધ છે એ રસ્તે

હાલ કોઈ જતું નથી. કારણકે એ રસ્તે વાધજીનો બહુ બચ છે. માટે એ રસ્તે હાલ કોઈ જતું આવતું નથી. જગદેવે ઉત્તર આપ્યો.

‘કુમારશ્રી ! ક્ષત્રીયને શોભાય છે ! ખીચારા પશુચોથી પણ ક્ષત્રીયપુત્ર ડરી જઈ પછી પાની કરશે તો પછી યુદ્ધમાં એશુ ધાડ-મારશે ? સિધપુર આ માર્ગે આઠ દિવસમાં પહોંચાય છે છતાં માત્ર વાધજીના બચથી ડરી જઈ ત્રણ માસ લગી માર્ગમાં હેરાન થવું એ મ્હને ઠીક લાગતું નથી. ક્ષત્રીયપુત્રને એ ખીચારી નારી જાત શું કરશે માટે ખીરજ ભાઈ ! તો આ આઠ દિવસવાળા માર્ગેજ જઈશ ક્ષત્રીયને પણ મોતનો બચ વળગશે ત્યારેપછી બ્રાહ્મણ, વૈશ્ય, શુદ્ર, સ્ત્રી અને ગૌત્રી રક્ષા કાણુ કરશે !

‘વાર ! ત્યારે આપની ઇચ્છા હોય તો બહે એ માર્ગે સીધાવો પરંતું માર્ગમાં પુરેપુરી સાવચેતી રાખજો આપની ઇચ્છા હોયતો સાથે ખીજ માણસો લેતા જાઓ.

‘માણુશોની મ્હારે કંઈપણ જરૂર નથી હું એકલોજ બસ હું વાર કુમારશ્રી ! આપ ત્યારે હવે પાછા વળો અને અમારી કંઈ પણ ચિંતા કરશો નહિ અમે સિધપુર પોહોંચતાંજ આપને કુખજતાની પત્ર લખશું આપના પિતાશ્રીને મ્હારા વિનય પુર્વક સંમરંમ કહેજો;

‘વાર કુમાર શ્રી ! ત્યારે સંમ સંમ છે. બ્હેન વીરમતી ! કુમારશ્રીની આજ્ઞામાં રહેજો અને તેમની સેવામાં તત્પર રહેજો. અને કુળની લાજ વધે તેવી રહેણી કરણી રાખજો. વધારે બ્હેન તમને કહેવા યોગ્ય નથી. બ્હેન ! ત્યારે મ્હને હવે આજ્ઞા છે ?

‘હા, ભાઈ, બહે સીધાવો, અને પિતાશ્રીને કહેજો કે તેઓ મ્હારી જરા પણ શીકર ન કરો હું સિધપુર જઈ કુખજતાના સમાચાર મોહક્યા કરીશ.

એ પ્રમાણે વાતચિત થઈ રહ્યા પછી ખીરજ તેમનાથી વીખુટો પડ્યો. વીરમતી પણ ઘોડાપર ચાર થઈ અને મતિ પત્નિ અનેક પ્રકારની વાતો કરતાં ચાલ્યાં જાય છે તેવામાં વીરમતિની દૃષ્ટિ માર્ગમાં વચ્ચેવચ્ચ બેઠેલી વાધજી પર પડી પડતાંજ તેણે કહ્યું.

‘સ્વામિનાથ ! મ્હારોભાઈ કહેતો હતો તેજ વાધજી આ સામે માર્ગ રોકીને બેઠી છે માટે જરાજર સાવધધ્યાએ અને દૃષ્ટિ પરથી તો વિકાળ જણાય છે. આ સાંભળી જગદેવે ઉત્તર આપ્યો; પ્રિયા ! જરા પણ ગભરાશો નહિ એ ખીચારીના શા ભાર છે ? તમે

મહારી પાછળનીડર બની ચાલ્યાં આવો. '

કુમાર જગદેવ જ્યારે તે વાઘણ નજદીક આવી પહોંચ્યો ત્યારે તેણે કહ્યું—અરે ! દુષ્ટ ધાતકીણી ! માર્ગ રોકી સા માટે તું બેઠી છે ? જીવને ખપ કરે તો માર્ગ મુકી ઉઠી ચાલીજા. ત્હને સ્ત્રીને મારતાં મ્હને ક્યા આવે છે માટે કહું છું કે—તું ઉઠી ચાલીજા. '

જગદેવને નજીક આવેતો જોષ, વાઘણ એકદમ તેના પર તસપ મારવા જાય છે તેવોજ જગદેવ ત્હેના કપાળની વચોવચ તાકીને તીર મારે છે, તીર વાગતાંજ વાઘણ સીસ પાડી જમીન પર પડે છે અને મરણ શરણ થાય છે. આ જોષ વીરમતિ બોલી—

‘ ધન્ય છે પ્રાણનાથ ! એકજ તીરમાં વાઘણને ઠાર કરી. આપના જેવા વીર કુમાર પ્રાપ્ત થવાથી હું મ્હને પોતાને મહાભાગ્યશાળી સમજી છું. પ્રાણ હવે કશો બચ રહ્યો નથી. સુખેથી પધારો. '

‘ પ્રિયા ! આમાં મ્હેં શું પ્રસંસા પાત્ર શૌર્ય દાખવ્યું છે ! આત્મા સામાન્ય વીરપુત્રથી પણ થઈ શકે એવું છે પરંતુ ખરું શૌર્ય તો જ્યાં સરખે સરખા વીર પુત્રોનું રણસંગ્રામમાં યુદ્ધ જામે ત્યાંજ જોવાનું છે. '

એ પ્રમાણે દરમનજ કરતા આઠમે દીવસે તેઓ સિદ્ધપુરના પાદરે આવી પહોંચ્યા અને શહેર બહાર એક સહઅલ્લીંગ તળાવ હતું ત્યાં મુકામ કર્યો. ઘોડાઓને એક વૃક્ષના થડે બાંધ્યા જળથી હાથ પગ સ્વચ્છ કર્યા અને પછી થોડું જળ પી દંપતીએ ત્યાં વિશ્રાંતિ લેવા વિચાર કર્યો.

જગદેવે કહ્યું—પ્રિયા ! આપ થોડીવાર અહિં વિશ્રાંતિ લ્યો અને હું શહેરમાં જઈ આપણા માટે થોડો ઘણો નાસ્તો લઈ આવું. '

‘ પ્રાણનાથ ! હું સાથે આવું તો કંઈ હરકત છે ? '

‘ પ્રિયા ! તમને સાથે લઈ હું શહેરમાં સર્વ સ્થળે ફરું એ યોગ્ય ન લહેવાય. માટે મને એકલાનેજ જવા દો. હું સત્વર આવીશ. '

‘ વાર પ્રાણનાથ ! સીધાવો ત્યારે, પણ વહેલા પધારજો. '

‘ બહુ સારું. ચિન્તા કરશે નહિ. હું આ આવ્યો; એટલું કહી જગદેવ શહેરમાં નાસ્તો લેવા ગયો તેના વિદાય પછી થોડીવારે જમા નામની મણીકાની છોડી ત્યાં આવી. તળાવના કીનારા આગળ આવતાંજ છોડીની દૃષ્ટિ વીરમતિપર પડી, પડતાંજ તે પોતાના મન સાથે કહેવા લાગી—

‘આહા ! કેવી એની રૂપ-રમણીયતા ! શું એની કાંતિ ! ખરેખર જાણી નવરા હશે ત્યારેજ આ રમણીને ધડી હશે ? કેવી એની સ્થિતિ બરી મુખ મુદ્રા ! કેવા એના પરવાળા જેવા એજ અને ગુલામી ગાલ ! આહા ! આ રૂપસુંદરી જે આપણા દક્કડ શાખીન લાલરાજને નગર કરી હોય તો પછી આપણું દાળદર એકી વખતે દૂરજ થઈ જાય ! અને મનમાનવું ઇતમ મળે આજ દિન સુધી ધણી રમણીયોને બોળવી હું લાલરાજ આગળ લઈ ગઈ તેનાં સર્વથી આ તો અઢે એવીજ છે. કાંઈ પણ યુક્તિથી આ રમણી હાથ આવે તો પછી મ્હારાં જામેતીયાના અને બેગાં મ્હારાં નસીબ પણ ઉઘડી જાય, પણ લાવ એની પાસે જઈ પૂછું તો ખરી કે એ કાણ છે ! પછી જામેતી આપાસે જઈ સઘળી હકીકતથી તેમને વાકેફ-ગાર કરે, એટલે એ ગમે તે યુક્તિથી એને ફસાવી, ગટાવી અહીંથી લઈ જશે—આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે વીરમતિ પાસે ગઈ અને એના વિશેની સઘળી હકીકત એને પૂછી લીધી પછી ત્યાંથી જાજી બરી જામેતીને ખબર કરવા ત્યાંથી વિદાય થઈ.

પ્રકરણ ૯ મું.

વીરમતિનું વીરત્વ.

સિદ્ધપુર નગર વિશે એક હુંગરસી નામે વણીક વસતો હતો. ત્હેની પાસે દ્રવ્યની રેલમ હેલ હતી. સિદ્ધપુરમાં તે રાજ્ય કોટવાળની ૫૬ વિષે હતો. ત્હને એક લાલરાજ નામે પુત્ર હતો, તથા નામા તથા ગુણ ? એ કહેવત પ્રમાણે જેનું જાઇનું નામ તેવોજ તે ખરેખરા લાલ સાહેબજ હતા કોટવાળ હમેશાં ખોલાતા કાર્યમાંજ પડે વાયલા રહેતા તેથી પુત્ર લાલરાજ શું કરે છે તે પર ધ્યાન આપતાં નહીં ધનવાન અને સ્ત્રીવાન ખુશખોતા ખાળકો ને આલ્ય કાળમાંજ નીચ સોમતીયો મળ્યો, અને ત્હેને સર્વ પ્રકારના દુરાચારનું શિક્ષણ આપી દીધું.

આશહેરમાં એક જામેતી નાતી નામે શણિકા રહેતી હતી. તે પોતાની સર્વકાળમાં કુશળ હતી. તેણીએ અતેક ચાળા અને લટ-કા મટકાથી લાલરાજને પોતાના સ્વામીન કરી લીધો હતો. અને

એની પાસેથી અખુટ દ્રવ્ય હરણ કરતી હતી પે તે ત્હેની સાથે બ્ર-
બ્ધ ચાર કરતી એટલુંજ નહિ પરંતુ લાલરાજ શહેરની ગમે તે કોઇ
શાહુકારની રૂપવતિ કન્યા લાવવાની દરખાસ્ત કરે તો તેપણ તેમન-
માતું દ્રવ્ય લઇ ત્હેને લાવી આતી. લાલરાજના પિતા ડુંગરસી,
મુળધનવાન, અને વળી શહેર કોટવાળ તેથી લાલરાજ બાદને કો-
ઇથી કંઇ કહીશકાય નહિ. કહે અથવા ન કહે તો પણ ડુંગરથી
ડુંગરનીને નોકરીથીજરાપણ નવરાસ મળતી નહિ કે જેથી તે પો-
તાના પુત્ર લાલરાજની કેવી રીતભાત છે તે અવલોકી શકે ! આથી
કરી કોઇ કહેનાર નહિ હોવાથી લાલરાજનાઈ ખરેખરા લાલસાહેબ
બની સ્વતંત્ર અને તિરંકુશપણે જામોતી ગણીકાને ત્યાં, પિતાયે
સંચેલું દ્રવ્ય વેડ શીયારી મોજ માણવા લાગ્યો, વખતે ધરમાંથી
કોઇ સ્ત્રી કે માતા કહેવા જાવતો તેમને તો, ઢમધટ, કહિ રોકડો
જવાબ સંભળાવે, અથવાતો ધરમાંથી રીસાઇ જઇ એ ત્રણ દિવસ
જામોની ગણીકાને ત્યાંજ રહે. આથી કરી લાલરાજનાઈ ગમે તેમ
વર્તે તોપણ સ્ત્રી સમાજમાંથી તો તેમને કોઇ કહિશકે નહિ;

એક દિવસે ડુંગરસી જોજન જમી હોડાળા ખાટપર બેઠા
હોયી રહ્યા છે તેવામાં તેમના એક ખેતસી નામે મિત્ર તેમને મ-
ળવા આવ્યા. ડુંગરસીએ તેમનો સારો આદર સત્કાર કરી પોતાની
પાસે હોડાળા ખાટપર બેસાડ્યા અને પુછ્યું—

‘ કેમ ખેતસીભાઈ ! હમણા કાંતો બીલકુલ જણાતા નહોતા ?

‘ હા, ડુંગરસાભાઈ ! કેટલાક દિવસ અ્યાં મ્હારં શરીર ઠીક
રહેતું નહેતું તેથી આપની પાસે આવવી શકાયું નહોતું. પણ ડુંગર-
ભાઈ ! જાજતો આપની સાથે મ્હારે એક અગત્યની વાત કરવાની છે

‘ બેલાશક કહોને શીવાત કરવાની છે ?

‘ ખોટું લગાડશે નહી. આપ મ્હારા મિત્ર છો તેથી મ્હારા-
થી આપના પુત્રની એવી વાત સાંભળી શકાઇ નહી તેથી આપને
જણાવવા આવ્યો છું. લાલરાજ અહિંની ગણીકા જામોની સાથે
પ્રેમમાં પડ્યો છે. શહેરના શાહુકારની બેટીએને જામોતી ગણીકા
જોગવી પટાવી પોતાને ત્યાં લઇ જાય છે અને તેની સાથે લાલરાજ
બ્રબ્ધચાર કરે છે અને જામોતી લાલરાજ પાસેથી મનમાનતું દ્રવ્ય
હરણ કરે છે. આ પ્રમાણે જો વિશેષ કાળ ચાવશે અને આવત જો
માહારાજને કાને જશે તો ત્હેને તહેતું સારું પરિણામ નહિ આવે.

માટે આપને હું ચેતાવવા આજ્યોધું લાલરાજને તમે સારી રીતે શીખામણ આપો અને પુરાબંદો બરતમાં રાખો કે જેથી એની-
ય કુદમાંથી છુટી જાય; આ સાંભળી ડુંગર સાથે ઉત્તર આપ્યો.—

‘ ત્યારે ખેતસીબાઇ ! મહેનેતો એવાતની ખજરજ નથી, લાલરાજ આવે એટલે હું એને સારી રીતે ઠપકો આપીશ અને મ્હારી નજર તજેજ એને સધળો વખત રાખીશ. આપે મ્હારાપર બહુ કૃપાકદી અને ઠીક મહેને વેળાસર આપી અરરર ! એના માટે હું બહુ દીલગીર છું કે એણે મ્હારી નીમેલી આખરને કલંક લગાડ્યું.

એ પ્રમાણે વાતચિત થઇ રહ્યા પછી ખેતસી ડુંગરસીની રજા લઇ પોતાને ઘેર ગયા.

‘ પ્રિય વાચક ! આ વખતે લાલરાજ બાઇની સ્વારી ક્યાં હતી ? ત્હેનું આપણે દીલ દર્શન કરીએ.

લાલરાજ બાઇ આ વખતે જ મોતી મણીકાના ગળામાં હાથ નાંખી દારના ઉપરા ઉપર ગ્લાસ ચડાવી રહ્યા હતા. જ મોતી મણીકા નવ નવા હાવ ભાવ કરી લાલરાજને અંગપરથીના દાગીના એક પછી એક પછી એક ઉતારી રહી હતી. જ્યાં દારનો પુરું રંગ જામ્યો એટલે લાલરાજને કહ્યું—

‘ પ્યારી ! તું કહેતી હતીકે—હું તમને શહેરમાંથી ફક્ક મા-શુક લાવી આપીશ, તે વાતને આજ કેટલા દિવસ થયા છતાં તે મહેને લાવી આપી નહિ. માટે હવે તો આપી નહિ. માટે હવે તો આપણે તારી સાથે દીલ લગી નથી રાખવી; નારે મારા પ્યારા સ્વ-રદાર ! એવું કદિ પણ નહિ કરતા ડારજુકે આપના વિના હું જુરી જુરી મરી જાઉં, એવી આપે મને મોહની લગાડી છે—

‘ પ્યારી ! એ તો હું જાણું છું કે તું મારી પાછળ દી-વાની બની ગઇ છે પણ હું ચે તારી પાછળ એવોજ દીવાનો બની ગયો છું કે ઘેર મને તારા વિના ધડી ધણુ ચેન પડતું નથી. દી-લોગ્ગન ? તું તો રોજ છેજ પરંતુ આજ તો કોઇ ફક્ક માશુક લઇ આવકે જેથી આજની રાત મોજ શોખમાં ગુન્જરીયે લેઇ ના-મમાં આ પ્રથમથીજ મારો સોનાનો કંઠોતને આપું છું. અને વળી કાલ બીજું ધનામ આપીશ. ’

‘ પ્યારા ! આપ બે ધીકર રહો હું એજ તજવીજમાં છું અને છોડીને પણ મેં એજ તજવીજમાં મોકલી છે. ’

‘ વાર, પ્રિયા રીક, ત્યારે આજ કોઈ તમારી ગાયનની ચીજ થવા દો. તમારું મધુર ગાયન સાંભળી મહને અછી લહેજત આવે છે અને કબલ રંગ જામે છે.

‘ વાર, પ્યારા ! જેવી આપની ઇચ્છા. ’ (જામોતી ગાયછે)
હુમરી.

જાનત હું સખ ગુનન કે બચેહો

મિત્ર બસે ઓર કપટી ખુરે હો—

પ્યાર કી બાતાં હમેના કહોએ

જાઓજી જાઓજી જહાં રેન રહેરો—

‘ કેમ પ્યારી ! શું કપટી ? ’

‘ ના, ના, પ્યારા, એતો પ્રેમમાં આપને કપટી કહુ છું ; આ પ્રમાણે વાત ચિત ચાલે છે એવામાં જામોતીની છોડી આવી પહોંચી અને કહેવા લાગી—

‘ બાઈ ! બાઈ ! તાકીદ કરો ! સહસ્ત્રલિંગ તળાવપર એક છંદની અખસરા જેવી એક નવયોવના સુંદરી આવી છે રૂપરૂપનો અવતાર છે. લાલરાજજીએ આજલગી એવી રૂપવાન સુંદરી સાથે તો કોઈદીવસ આનંદવિલાસ કર્યોજ નહિ હોય. ’ પરંતુ તું સઘળું પુછી આવી છે કે એ કોણ છે ? અને ક્યાંથી આવી છે ?

‘ એનો સઘળું હું પુછી આવી છું પણ આપ તાકીદ કરો નહિતો એ ત્યાંથી વિદાય થઈ જશે તો પછી આપણા લાલરાજજી રહી જશે. બરાબર એમને લાયકજ છે એ ધારાનગરીથી આવે છે અને જગદેવ કુમારની સ્ત્રી છે. જગદેવ શહેરમાં નાસ્તો લેવા ગયાછે.

એટલામાં તમે વેશ બદલી જઈ પહોંચો, નહિ તો પછી ખેત્ર બગડી જશે. આ સાંભળી લાલરાજજે કહ્યું—

‘ હા પ્યારી ! એકદમ ઉપડો અને ગમે તે યુક્તિયે તે સુંદરીનું મન મેનાવી સત્વર અહિં લાવો હું તમને સારી રીતે ખુશી કરીશ. ’

‘ પ્યારા ! કંઈ પણ રીકર ન રાખો, હાલને હાલ એને હું અટમ પટમ સમજાવી લાવું છું. મહારી જાગમાં ન ફસાય એવી આ દુનિયામાં કોઈપણ સ્ત્રી છેજ નહિ. ’

એટલું બોલી જામોતી ત્યાંથી ગાડીમાં બેસી સહસ્ત્રલિંગ

તરફ કેટલાક માણસો સાથે રવાના થઈ અને વીરમતિની કુદ્ધ થઈ,
 ‘ જગદેવ આપણે ત્યાં તમારી રાહ જુએ છે માટે સત્વર ચાલો ’
 વિગેરે આહું અવળું સમજાવી વીરમતિને ગાડીમાં બેસાડીને પોતાના
 વીલાસભુવને આવી પહોંચી.

લાલરાજ એક સુંદર વિલાસ ભુવનમાં બેઠો બેઠો નવીન
 સુંદરીના આગ્વાની રાહ જોતો હતો તેવામાં જામોતી વીરમતિને
 લઈ આવી પહોંચી. વીરમતિને શણગારેલા એક સુશોભીત મકાનમાં
 બેસાડી જામોતી લાલરાજ પાસે આવી અને કહેવા લાગી—

‘ પ્યાગ, આપની આજ્ઞા મુજબ તે સુંદરીને હું લઈ આવી
 છું હવે મને ઇનામ આપો. ’

‘ પ્યારી ! હાલમાં અહિં મ્હારી પાસે કંઈ નથી. કાલ હું
 તમને જે કહેશે તે લાવી આપીશ. ’

‘ ના, તે કામ નહિ આવે, અત્યારે કંઈક આપો. ’

‘ હો ત્યારે અત્યારે હું આ મ્હારો કંદોરો આપું છું અને
 કાલ હું બીજું ઇનામ આપીશ. ’

‘ વાર ! કાલ બીજું આપજો. પ્યારા ! જાઓ આ સામેના
 મકાનમાં તે સુંદરીને મહે બેસાડી છે. પરંતુ કાંઈ સાહસ કરશો નહિ
 એનું મન ગમે તે પ્રકારે જોખવીને, રીઝવીને રમુજ વાતો કરીને
 સંપાદન કરી પછી જોમ યોગ્ય લાગે તેમ કરજો કારણકે ક્ષત્રાણીએ
 માટે બીજી સ્ત્રીઓની પેટું એકદમ એ સપાટામાં આવશે નહિ. માટે
 કળાથી કામ લેજો અને ખુશી કરજો. મહેંપણુ આજ દિન સુધી એ
 ના જેવી રૂપવાન સ્ત્રી કોઈ સ્થળે જોઈ નથી. વાર, ત્યારે જાઓ,
 અમે બહાર અહિં તપાસ રાખીએ છીએ. ’

લાલરાજ જ્યાં વીરમતિ બેઠો હતો સાંગયો અને વીરમતિનું
 રૂપ જોઈ તેનાપર શીઘ્રશીઘ્ર થઈ ગયો અને બોલ્યો—

‘ આહા ! સુંદરી ! શું તમારું રૂપ ! તમારા જેવી રૂપવાન
 સ્ત્રી આજ દિનસુધી મ્હારા જોવામાં કોઈ જગ્યાએ આવી નથી કેમ
 પ્રિયા ! બોલો તો ખરાં ? ’

વીરમતિ પ્રિયા સખદ સાંભળી અન્યથા થઈ અને મન સાથે
 વિચારવા લાગી કે આ મ્હારી કંઈનો છોકરો હશે અને મહને
 જોઈ એની બદ્ધનત થઈ છે માટે એને જરા હું શીખામણુ આપું
 એમ ધારી તે બોલી—

‘ ભાઈ ! પ્રિયા તમે કોને કહો છો ? મ્હારી કુદરના તમે કીકરા એટલે તમે તો મ્હારા ભાઈ થાવ માટે તમારે બોલવું ઘટવું નથી. ’

પ્યારી ! કુદર કોણ ! અહીં તો કુદરે કોઈ નથી અને કુદરનો છોકરો પણ કોઈ નથી

ત્યારે મ્હને બોલાવા આવનાર કોણ હતું ? ’

‘ એતો જામોતી નામની ગણીકા છે. અને હું અહિંના કોટ-વાળા કુંગરશીનો પુત્ર છું હું રોજ અહીં એશ આરામ કરવા આવું છું અને રોજના હજારે રૂપિયા કિલકેટું કંટલીયે સ્ત્રીઓને મ્હેં વિલાસ સુખ આપી ખુશખુશ કરી નાખી છે અને દ્રવ્ય આપી ન્યાસ કરી નાખી છે. આપને પણ સંસારનો ખરેખરો દહાવો આજ્ઞા આવશે. ’

આ સાંભળી, વીરમતિ શોક સાગરમાં ડુબી ગઈ. ‘ અરરર ! ખરેખર હું એક નીચ ગુણીકાને ત્યાં સપડાઈ હવે અહીંથી કેવી રીતે છુટવું. અરરર ! આતો કોઈ નીચ વિષયાંધ પુરૂષ છે. મારા બહા-લા જગદેવ સહસ્ત્રવીંગ તળાવ પર આવતાં ત્યાં મને નહિ જુએ તો કેટલો ખેદ કરશે ? અને અહીંથી મને કેવી રીતે શોધી કાઢશે ? હવે આ વિષયાંધ કામી નીચ લંપટના અને જામોતી ગુણીકાના સપાટા-માંથી મારે કેવી રીતે છુટવું ? ’ વીરમતિને આ પ્રમાણે વિચારમાં જોઈ—

‘ કેમ પ્રિયા ! શું વિચાર કરો છો ? હવે તો રંગ વીલાસની રેલમ છેલમ કિલકે. આપે મારા જોયો શોખીન પુરૂષ બાગ્યેજ જોયો હશે. આ સાંભળી વીરમતિયે ગુસ્સે થઈ કહ્યું—

‘ અરે ! મુખ ! પ્રિયા તું કહોને કહે છે ? જરા વિચાર કરી-ને બાપણ કર મને તું જોળખે છે હું કોણ છું ?

‘ ના. ના. હું જોળખતો નથી તમે કોણ છો ? ’

‘ હું ધારા નગરીના કુમાર જગદેવની સ્ત્રી તથા કુંકટોડના રાજા રાયજીની પુત્રી છું મને આ ગુણીકાએ જુદું બોલી અહિં ફસા-વી છે માટે અહીંથી છુટાવ તેવો કોઈ માર્ગ બતાવો. ’

‘ અરે ! પ્યારી ! હવે છુટવાની વાત ક્યાં કરો છો ? હવે તો અહિં મારી સાથે અનુપમ રંગ વિલાસ કરો. જગદેવ કરતાં પ-છુ હું તમને અધિક આનંદ આપીશ. એ ગુણીકાને પણ તમને તે-

વા સાંઠે મેંજ મોકલી હતી. માટે પ્રિયા ! તમારી સુદર વાણીથી હવે મને આનંદ આપો હું પ્રસન્ન થયો તો તમારે દારીદર સઘળું દર કરી નાંખીશ.

‘ અરે ! નીચ ! વિષયાંધ ! એકવાર મહેં તને કહી દીધું કે તું પ્રિયા કહી દોને બોલાવે છે ? છતાં હજી એવું નીચ ઉચ્ચારણ કરે છે ! માટે તને શીખામણું દઉં છું કે એવું નીચ બાપણ કરવું બંધ કર અને અહીંથી ચાલ્યો જ. ’

‘ અહીંથી ચાલ્યા જવાને માટે મહેં તમને બોલાવ્યાં નથી પરંતુ તમારી સાથે મહોબત કરવાને માટે મહેં તમને અહિં બોલાવ્યાં છે માટે પ્યારી ! હવે શોષ મુકી દો અને એકવાર મને ભેટો. ’

‘ અરે ! નીચ ! ચંડાળ ! તને અનેકવાર શીખામણ આપવા છતાં પણ તું તારી દુરબુદ્ધિનો પરિત્યાગ કરતો નથી પણ વિચાર કર કે તેવું સાંઠે પરીણામ નહિજ આવે. સમજીશ નહિ કે તું જેમ બ્રાહ્મણ, વણીક અને શુદ્રની કન્યાઓને ફસાવી બીચારીયોને બ્રષ્ટ કરવામાં જ્ય પામ્યો છે તે અહિં પણ જ્ય પામે ? તું હજી ક્ષત્રીય પુત્રીથી અજાણ્યો છે. સિંહના બચ્ચાઓના પંજા હજી તને અડ્યા નથી માટે હજી તુને ચેતાવું છું કે સમજ અને તેમની છેડ કરવી છોડી દે. ’

‘ અરે ! તું અખળા જાત મહેને શું કરવાની હતી ? માટે માંઠે કહ્યું માની જરા સમજ તું કહીશ તેટલું દ્રવ્ય તને ઈનામમાં આપીશ અને મારી આખી જીંદગી પર્યંત તારી સેવામાં તત્પર રહીશ પરંતુ માંઠે કહ્યું માન. હવે મારી ધીરજ રહેતી નથી માટે હવે મને વધારે વાર સતાવ નહિ. ’

‘ અરે ! નીચ ! નરાધમ ! આટલું વારવા છતાં પણ તારા મલીન અંતઃકરણમાં જરાપણ નીતિ વચનનો પ્રવેશ થતો નથી. માટે મને લાગે છે કે તને કાળેજ ઘેર્યો છે એટલે તારી વીપરીત બુદ્ધિ થઇ ગઇ છે માટે હજી મને તારાપર દયા આવે છે કે તારે જાન બચાવવાની ખાતર તું મારી દૃષ્ટિ મર્યાદામાંથી એકદમ ચાલ્યો જ, તારા અપવિત્ર શરીરનો મલીન પછડાયો મારાથી દુર રાખ. ’

‘ અરે પ્રિયા ! હવે તમારાં સ્ત્રીચરિત્રના સર્વચાળ જવા દઈ મહારી સાથે પ્રેમ યુક્ત બાપણ કરોને ? તમારે પ્રથમથી જે જોઈયે

જે ખુશીથી માગીદગો. પણ પ્યારી હવેતો ધીરજ રહેતી નથી; એમ કહિ પાસે જાય છે એટલે વીરમતિ એકદમ ઉભી થઈ—

‘ અરે ! દુષ્ટ ! પાપી ! ખાયલા ! તારા પાપનો ઘડો હવે ભરાઈ રહ્યો છે ! ત્હેં ઘણી સ્ત્રીઓને ભોળવી ખીચારીને નષ્ટ બ્રષ્ટ કરી છે ત્હેની સગ્ન મહારી તરફથીજ આપવાની જગદીશ્વરની ઇચ્છા હોય એમ જણાય છે. ખાયલા ત્હને જરાપણ વિચાર ન થયો કે હું ક્ષત્રીય પુત્રીછે ત્હારા જેવા અનેક ખાયલાઓને જમીન દોસ્ત કરવા સમર્થહું. આ શરીરની નશે નસમાં ક્ષાત્ર લોહી વહી રહ્યું છે. ગમાર ! સિહણ કદી તુણકરતીજ નથી ! માટે ત્હારો પ્રાણ બચાવી એકદમ નાસી જ અહિંથી શ્વાન ! કુત્તા ! કોઈનો નહિ ને ક્ષત્રાણીની લાજ લેવા હામ બીડતા ત્હને શરમ ન આવી ?

‘ ઓહો ! આટલું કહેવા છતાં ત્હંતોહજી મીજનજમાંથી હાથજ બહાર કાઢતી નથી ! પણ મારા આગળ ત્હારું જીવેર ચાલવાનું છે એમ કહિ ત્હેનીપાસે જાય છે એટલે વીરમતિ એકદમ મ્યાનમાંથી કટાર કાઢી—

‘ દુષ્ટ ! દુર રહે ! મહારા શરીરને અપવિત્ર ન કર તું છે. વટ સુધી નજ સમજ્યો ત્હને ચેતાવુંહું ચાલ તૈયાર થા ત્હારો વખત હવે ભરાઈ ગયો છે ! લાલરાજ વીરમતિના હાથમાંથી જેવો છીનવવા જાય છે તેવોજ વીરમતીયે ત્હના પાપી પ્રાણને યમપુરીમાં પહોંચતો કયો અને પછી વિચાર કરવા લાગી—

‘ આર્ય મહિષાઓ ! જ્યાં લગી પૃથ્વીપર સૂર્યચંદ્ર પ્રકાશે છે જ્યાં લગી મહાસાગાર પોતાની મર્યાદામાંજ રમણુ કરી રહ્યો છે ત્યાં લગી તમે પણ તમારા પતિવ્રતને પ્રકાશિત રાખશો. તમારી વિપય વાસનાને મર્યાદામાંજ રાખશો અને પ્રાણુથી પણ શીયળ વૃતનું અધિક રક્ષણુ કરજો. તમે પવિત્ર હશો તો તમારાં બાળકો પણ પવિત્ર થશે. તમે બ્રષ્ટ થશો તો તમારાં બાળકો પણ બ્રષ્ટ મતિના નીપજશે. તમે શુરવીર થશો તો તમારાં બાળકો પણ તમારા જેવાંજ ‘શુરવીર થશે.’

‘ વિપય વાસનાને કે નિર્માલ્યપણાને વશ થઈ હું પાપી લાલરાજના વિપય ફંદમાં ફસાણી હોત તો મારું પતિવ્રત અચારે નષ્ટ બ્રષ્ટ થાત અને આ જીવન જીવવા છતાં મરણુવત દશા માંગ-

જ્ઞાન. માટે બહેનો ! આપકાળેજ મનને કસી જોવાની ખરેખરી કસોટી છે. શરીરની શોભા અને તેનું ખરૂં સૌન્દર્ય ત્યાં લગીજ છે કે જ્યાં લગી એ શુદ્ધ અને વિભવ છે. મનની શોભા પણ ત્યાં લગી જ છે કે જ્યાં લગી તેણે બ્રહ્મ વિચારોને આવકાશ સ્થાન નથી આપ્યું ! પૂર્વની મહિલાઓની વચન સિદ્ધિયો માત્ર તેમના આ મહાન તપે કરીને સત્વર ફળી ભૂત થતી. સ્ત્રીઓને માટે શીયળ વસ્ત્ર, એ તેમની મહાન તપશ્ચર્યા છે પતિવસ્ત્ર એ તેમનું મહાનમાં મહાન વસ્ત્ર છે. ’

‘અરર ! પરંતુ એ દુષ્ટ ગણિકાએ મને ફસાવવા માટે કેવી બળ પાથરી ? જે કોઈ નિર્મળ મન, શરીરવાળી સ્ત્રી મારે સ્થાને હોત તો તો ખીચારી આ બ્રહ્મસ્થાનમાંથી એ ભા યેજ બચી શકત ! પણ અહિં હવે મારું શું થશે ! ’

વીરમતી ! ધન્ય છે તારા પતિપ્રતિના અપ્રતિમ પવિત્ર પ્રેમને ! જ્યાં તારા જેવી સતિયો અધિકાંશે નિવાસે છે તેજ ભૂમિ, તેજ દેશ અનેક રિક્તિ સિદ્ધિયોથી છલાછલ છે ! તેજ દેશ ધન્ય ધન્ય છે ! તારા અદર્શનથી આ દેશ રાંક થઈ ગયો. અરેરે ! રિક્તિ સિદ્ધિ વિનાનો થઈ ગયો ! શ્રી રામ કૃષ્ણ, જનક, વ્યાસ, વાલ્મીકિ, વસિષ્ઠ, શંકર, યુધિષ્ઠિર, અરજુન ભીમ, હરિશ્ચન્દ્ર, પૃથીરાજ, પ્રતાપ, ભોજ અને વિક્રમ આદિ નરરત્નો વિનાનો થઈ ગયો. તારા વિના એવાં રત્નો કોણ નીપજવી શકે ? તારી પવિત્ર કૃપા સિવાય એવાં રત્નો ખીજે ક્યાં પાકે ?

આર્યા ! તમારૂં પ્રકાશવું હવે (તમારા વિના અનાર્યાવર્ત થઈ ગયેલો) આ દેશપર ક્યારે થશે ? સસ્વતી ! તમે ક્યાં સંતાઈ રહ્યાં છો ? લક્ષ્મી ! તમે આર્યભુમિને તરછોડી ક્યાં વાસો કર્યો છે ? હવે હદ છે ! તમારાં આર્ય બાળકોપર હવે કૃપા દૃષ્ટિ કરો અને પુનઃ આર્ય ભુમિપર પગમંડાં કરો.

આગસ્ય, ધર્મી, કુસંપ, વ્યસન અને વ્યભિચાર ! તમે પાંચ કોવરવોએ આ દેશને છેક નજ બ્રહ્મ કર્યો છે. જરાપણ સત્વ રહેવા દાધું નથી. કૃપા કરી હવે તમે જે દિશામાંથી આવ્યા હોવ તે દિશા તરફ જાવ. જ્યાંસુધી તમારી મલીન છાયા આ પ્રદેશપર છે ત્યાં લગી સસ્વતી અને લક્ષ્મી દેવિયોના દર્શન દુરથીજ થાય છે.

તમારી મલીન છાયા જ્યારે લોપ થશે ત્યારેજ આ દેશનો મુક્તિ-અદલાશે.

દીલગીર ! પ્રથમ વીરમતિ જેવી બાળાઓ પણ શસ્ત્રકળામાં નીપુણ હતી ત્યારે વર્તમાન કાળમાં ક્ષત્રિય કુમારોને શસ્ત્ર કેવી રીતે ધારણ કરવાં ? એટલું પણ જેને જ્ઞાન નથી ! કેટલો શોકનો વિષય ? ભારત વર્ષમાં ક્ષત્રિય વર્ગનુંજ અદર્શન છે ત્યાં પછી સ્વતંત્રતાના દરશનની ક્યાં આશા બાંધવી ? અસ્તુ.

‘ હે વિધાતા ! ત્હે’ મહને અહિં ક્યાં ફસાવી ? મહારા પ્રાણેશ્વર જગદેવ મહારી શોધમાં ક્યાં ભટકતા હશે ? પણ હવે આ પાપીના શબ્દનું શું કરવું ? બારણા બહાર ફેંકી દઇ પછી દ્વારબંધ કરી બેસું અને મહારા પ્રાણેશ્વર જગદેવ આવે અને એમનો અવાજ સાંભળું ત્યારેજ દાર ઉઘાડુ, એવો નિશ્ચય કરી તેણે કમાડને સાંકળ વાસી કટાર હાથમાં રાખી બેઠી.

ધણીવાર લગી લાલરાજ નહિ આવવાથી જામોતીયે છોડીને લાલરાજ શું કરે છે એની તપાસ કરવા માટે મોકલી છોડી જેવી બારણા આગળ જાય છે તેવુંજ તેણીયે લાલરાજના શરીરને લોહી લુહાણુ દશામાં બારણા આગળ પડેલુ જોયું. તેણીયે તે શરીરને હલાવી જોવા માંડ્યું તો લાલરાજને મરણ પામેલો જોયો આથી ગાભરી બની તે એકદમ તહેની બાઠને કહેવા દોડી અને લાલરાજને મરણુ વિશે વાત કહિ સંભળાવી આ સાંભળી જામોતી એકદમ ગભરાઇ ઉઠી અને બારણા આગળ જઇ બુએ છે તો લાલરાજને લોહી લુહાણુ થયેલો શબ્દજ દશામાં પડેલો જોયો આ જોઇ તે ગાભરી બની એકદમ બોલી ઉઠી ‘ હાય હાય ! જુલમ થયો ! અરરર ! આનો ઘાત કોણે કર્યો હશે ? અહિં બીજુ તો કોણુ આવી શકે ? પેલી વીરમતિયેજ કર્યો હશે ? એમ વિચારી તેણે ઠોકવા માંડ્યાં અને બોલી—

‘ ઉઘાડ દુષ્ટા ! લાલરાજને મારી પાછી કમાડ બંધ કરી બેઠી છે ખરું કે ? પણ યાદ રાખ તમારી પણ એવીજ વસે કંઈં ! તું મને હજી ઓળખતી નહિ હોય ? મારું નામ જામોતી ગુણીકા છે. તારા રાંધ રાંધ જેટલાં ટુકડા કરી નાંખવા સમર્થ છું. ઉઘાડ કમાડ જલદી ! કેમ સાંભળવાનું નથી આવતું ?’

આ સાંભળી વીરમતિ અંદરથી બોલી—

‘ દુષ્ટા ! નીચા ! વેશ્યા ! તું મને શું કરવાની હતી ? તારા જેવી નીચ વેશ્યાઓથી શુરી ક્ષત્રાણીયો ડરી જશે ત્યારે તો પૂર્વેને સૂર્ય પશ્ચિમમાંજ ઉગશે તે તારી ખોટી જાળ પાથરી તેમાં મને ફસાવી છે, પરંતુ યાદ રાખ કે તેનું ફળ તું થોડા વખતમાંજ પામીશ. તું માથું કુટીને મરીશ તો પણ હું મારા પ્રાણનાથ જગદેવના આજ્ઞા વિના આ કમાડ ઉઘાડનારી નથી. ’

‘ આ ભવમાં તો તું હવે જગદેવનું મુખ ફરી ભાળવાની નથી. ’

‘ મારી શલ નીતિ, રીતિ અને સાચો ટેક હશે તો પ્રભુ મને તેમના દર્શન અર્હિજ સત્વર કરાવશે તે તું તારી નજરેજ જોઈશ. ’

આ પ્રમાણે વાતચિત ચાલે છે એટલામાં કોટવાલ હુંગરસી પુત્ર લાલરાજની તપાસ કરતા કરતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને જામોતી ગણીકાને પૂછ્યું—

‘ અરે ! જામોતી ! શી ભાંજગડ ચાલી રહી છે ? ’

‘ કાંઈ નહિ ! એટલામાં હુંગરસીની દૃષ્ટિ લાલરાજનું શય પડેલું તે પર પડી અને લાલરાજને ઓળખતાંજ—

‘ હાય હાય ! જીવન થયો ! નસીબ કુટો ગયું ! બોલરંડા ! મહારા પુત્ર લાલરાજનું કાણે ખુન કર્યું ? ’

‘ કોટવાલ સાહેબ ! મહેં આપના પુત્રનું ખુન કર્યું નથી, પરંતુ આપના પુત્રનું ખુન કરનાર આ મકાનમાં છે. આ સાંભળી કોટવાળે કહ્યું—

‘ ઉઘાડ કમાડ ;

‘ નહિજ ઉઘડશે ;

આ સાંભળી હુંગરસી કેટલાક માણસોને પૌતાના પુત્રનું ખુન થયા બાબત જાહેર કરવા ગયા અને માહારાજને સઘળી હકીકતથી વાકેફ કર્યા માહારાજ આ સાંભળી કેટલાક અમીરો અને અમલદારો સાથે જામોતી ગણીકાને ત્યાં જવા નીકળ્યા—

કુમાર જગદેવ સહઅલીંગ તળાવપર નાસ્તો લઈ ગયો પરંતુ ત્યાં વીરમતિને નહિ જોવાથી ઉદાસ બની શહેરમાં આમ તેમ ફરતો હતો અને એક પછી એક શોકોદગાર કાઢતો હતો.

બહાલી વીરમતિ ? તહું એકાએક આમ ક્યાં લોપ થઈ ! કે

ક્યાં છુપાઈ રહી મ્હારો ઉપહાસ તો કરતી નથી ? ના, ના, પણ તું આવી રીતે છુપાઈ રહી મ્હારો ઉપહાસ કરે એતો સંભવી નથી. હા ! કષ્ટ ! ત્યારે ત્હને હવે ક્યાં શોધું ? વળી અહિં કોઈ પણ જાતનો ચોરનો કે લુટારાનો પણ ભય નથી. વીરમતિ ! વીરમતિ ! તું સાથે આવેલી ક્યાં અદ્રશ્ય થઈ ? અરરર ! પરદેશમાં ત્હને સાથે ન લીધી હોત તો સારું હતું. ધોળે દિવસે ત્હારું હરણ કર્યું હશે ? કે તું સ્વેચ્છાએ તો અહિંથી ક્યાં નહિ ગઈ હોય ? પણ એમતો તું મ્હારા આગ્યા સિવાય કંઈય જાણ નહિ ! આડા ! ત્યારે આમાં શી હકિકત બની હશે ? કોઈ છેતરીને તો ત્હનું હરણ નહિ કરી ગયું હોય ?

હા ! દીવગીર ! નસીબ ! જ્યાં જાઉં ત્યાં તુંતો બે ડગલા આગળનું આગળજ છે. સ્વદેશમાંથી વાઘેલી માતાના વૈર ભાવથી અહિં વિદેશમાં આવ્યો તો અહિં પણ મહામુશીબતમાં આવી પડ્યો હવે શો ઉપાય કરું ? કોને પૂછું ? ક્યાં શોધું ? આડા ! વહાલી ! તું ક્યાં હમ્મશ ? શી સ્થિતિમાં હમ્મશ ? દુઃખી હમ્મશ કે સુખી હમ્મશ ? પરંતુ મ્હારી પ્રત્યક્ષ હાજરી વિનાના ગમે તેવા સુખને પણ તું દુઃખજ માને છે, માટેજ તું ત્હારા પિતાને સાંત રહેતા પરદેશમાં મ્હારી માથે મ્હારા સુખ દુઃખની ભાગીની થવા સારૂ આવી. હા ! એવો કોણ પીશાય હશે કે જેણે મ્હારી વીરમતિનું હરણ કરવા હાથ ભીડી હશે ? આજ મન ! હવે આગ વૃથા શોક કરે કંઈ વળનાર નથી માટે પાછો શહેરમાંજ જઈને અતે ત્યાં તપાસ કરું, શહેરમાંજ ગમે ત્યાં એતો મ્હને પતો મળશે, કારણ કે મ્હને આવતાં સહજ વાર થઈ તેથી વખતે એ, શહેરમાં બીજો માર્ગ થઈ મ્હારી તપાસ, માટે ગઈ હોય તોપણ જાણે ? માટે આજ પાછો શહેરમાંજ તપાસ કરું એમ ધારી તે શહેરમાં આવતે મ ફરતો હતો.

ત્યાં એને ભીમનું નામના સીપાઈ તરફથી ખાતમી મળી કે જામોતી ગણીકાને ત્યાં એક કોઈ નવીન સ્ત્રીએ આવી કોટવાલનાપુત્ર લાલરાજનું ખુન કર્યું છે. મહારાજ સિદ્ધરાજ તેની તપાસ માટે જાય છે આ સાંભળી જગદેવ પણ સાં, વખતે સ્ત્રી વીરમતિ તો નહિ હોય, એમ જાણી સાં ગયો અને સર્વ માણસો ભેગો તે પણ ભળી ગયો--

મહારાજા સિદ્ધરાજ સર્વ અમીરો તથા અમદ્દારો સહિત જામોની ગણીકાને ત્યાં જઈ પહોંચ્યા લાલરાજના શબને લોહી લુવા લુ દશામાં જોયું અને જામોતી ગુણીકાને પુછ્યું—

‘ કેમ જામોતી ! સાચુ બોલ, આ લાલરાજનું ખુન તહે કયું છે ? ’

‘ ના હજુર ! મહારો દીવસ એવો રૂઠ્યો નથી કે હું આવું નીચ કૃત્ય કરું ? ’

‘ ત્યારે બોલ એનું ખુન કરનાર કોણ છે ? ’

‘ મહારાજાશ્રી ! એનું ખુન કરનાર કોઈ સ્ત્રી છે અને તે સ્ત્રી એનું ખુન કરી આ મકાનની અંદર દવાર બંધ કરી છુપાઈ જાય છે. ’ આ સાંભળી મહારાજાએ દાર પાસે જઈ મ્હોટા અવાજે કહ્યું.—

‘ મકાનની અંદર કોણ છે ? જો હોય તે અકદમ કમાડ ઉઘાડો વીરમતિયે અંદરથી જવાગ આપ્યો. ’

‘ એકવાર હું આ દુષ્ટ જામોતી ગુણીકાના હાથમાં સપડાણી માટે હવે હું ફરીવાર એવી રીતે સપડાઈશ નહીં અને કમાડ પણ ઉઘાડીશ નહીં. ’

‘ હું ગુજરાત દેશનો રાજા સિદ્ધરાજ જ્યસિંહ છું તું હવે કોઈ પણ રીતે સપડાઈશ નહીં અને ત્યારે નેક ઇનસાફ ઉતારીશ કોઈ પણ રીતે ન ગભરાતાં દાર ઉઘાડો. ’

‘ આપ ગુર્જરપતિ મહારે પિતાતુલ્ય છો આપ મહારો નેક ન્યાય ઉતારશો એવી મને સંપૂર્ણ ખાતરી છે તો પણ મહારા સ્વામીનાથને આ સ્થળે બોલાવવા કૃપા કરશો. ’

‘ બેટા ત્યારે સ્વામીનાથ કોણ છે ! તું કોનો પુત્રી છે ! ત્યાંનાં માતપિતા કોણ છે અને ત્યારે દેશ કયો છે—

‘ પુન્ય પિતાશ્રી ! હું દુકટોડાના રાજા રાયજીની પુત્રી છું અને ધારાપતિ ઉદયાદીત્યના કુમાર જગદેવ મહારા સ્વામી છે મહારા પતિ વિદેશમાં સારી નોકરી મેળવવા અર્થે નીકળેલા મહારા આગ્રહથી મ્હને પણ તેઓએ મહારા પિતાને ત્યાંથી સાથે લઈ લીધી અમોએ થાકથી સહસ્ત્ર લીંગ તળાવપર મુકામ કર્યો મહારા પતિ શહેરમાં કંઈ આવાનું લેવા ગયા. તે અરસામાં આ જામોતી ગણીકા

મહારી કુધનો વેશ ધારણ કરી ગાડીમાં મહને તેડવા સાર આવી અને મહને કહયું કે-અરે વીરમતિ બેટા ! તું આવી બહુ સાર થયું મહેં તહેને ઘણી મુદતે જોઈ વાર ચાલ, આપણે ગૃહ મંદિરે જઈ વાતો કરીશું. મહારો ભત્રીજો જગદેવ આપણે ત્યાંજ છે તે તહારી ત્યાં રાહ જીએ છે બેટા ! હું તને તેડવા સારજ અહિ આવી છું આ પ્રમાણે તેણે મહને કહ્યું એટલે મહેં તહેની વાત સાચી માની અને હું તહેની સાથે આવી પછી તેણીયે મહને આ મકાનમાં બેસવા કહ્યું હું આ મકાનમાં થોડીવાર બેઠી એટલામાં મહારા પતિ જગદેવને બદલે લાલરાજ આ મકાનમાં આવ્યો અને તેણે મહારી સામે કુદ-ટ્ટિ કરી મહેં તહેને અનેક પ્રકારે સમજાવ્યો અને વાંચો છતાં એ સમજ્યો નહિ અને મહારી લાજ લુટવા મહારાપર ધસ્યો આથી મહારા શીયળ વ્રતનું રક્ષણ કરવા મેં તહેને મહારી કટારવતી મારી દાર ક્યો, અને મહાર પતિવ્રત મહેં સાચવ્યું પિતાશ્રી ! આ પ્રમાણે મહારી હકીકત છે હવે મહારા સ્વામીનાથને આપ સત્વર અહિં બોલાવવા કૃપા કરશે એમના આવ્યા પછી હું દાર ઉઘાડીશ.

આ સાંભળતાંજ મહારાજને બહુ અચંબો ઉત્પન્ન થયો અને વિચારવા લાગ્યો-‘આહા ! કુંકટોડાના રાજા રાયજીની પુત્રીપર આખી અણુધારી આકૃત પુત્રી વીરમતિ ધન્ય છે ! તહેં ક્ષત્રીયકુળને ખરેખર તાર્યું આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે એવામાં જગદેવ પાછળ ઉભો ઉભો સઘળું સાંભળતો હતો તે એકદમ આગળ આવ્યો અને વિનયપૂર્વક બોલ્યો.

‘ મૂર્જરપતિ ! આ આપનો દાસ જગદેવ આપને અભીવંદન કરે છે.

‘ બેટા જગદેવ ! સતજીવો ! પછી જગદેવ દાર પાસે જઈ બોલ્યો.--

‘ પ્રિયા ! દાર ઉઘાડો હું જગદેવ છું.

પોતાના પતિનોજ અવાજ ઓળખી વીરમતિયે દ્વાર ઉઘાડ્યાં અને પતિને નમન કરી તુરતજ તે મહારાજ સિધ્ધરાજને પ્રણામ કરી બોલી--

‘ પુણ્ય પિતાશ્રી ! આપના પુણ્ય પ્રતાપથીજ આપની આ બાળકીની લાજ રહી છે, અને આ શીયળવ્રતનું રક્ષણ પણ થયું છે.

આ સાંભળી સિદ્ધરાજે કહ્યું—

‘ બેટા ! તું દીર્ઘ યુધ્ધી થાઓ. હે સતિ ! હે ભરતભુમિની ભારત વર્ષા આર્ધા [તને ધન્ય છે. તહે ક્ષત્રીય કુળને ઉજવળ કર્યું છે અને માતા પિતાના નામને દીપાવ્યાં છે ત્હારા જેવી શુદ્ધ સતિયોના અદર્શનથીજ ભારત વર્ષ આવી કંગાલીયત દશામાં આવી પડ્યો છે ! ખરેખર ! જેમ જેમ કલિયુગનો પ્રભાવ વધતો જાય છે તેમ તેમ તારા જેવી સતિયો લોપ થતી જાય છે આ ગુણીકા અને લાલરાજે ઘણી સ્ત્રીઓને ફસાવી હશે ભોળવી હશે બ્રષ્ટ કરી હશે પણ ધન્ય છે ત્હને કે ત્હેના નીચ કુચમાં નજ ફસાણી ત્હારા જેવી સતિયો જ્યારે ફરી આર્ધા વર્તમાં ઉદ્ભવશે ત્યારેજ આ દેશનું કલ્યાણ થશે સતિ ! આજ ત્હારાં દર્શનથી હું પાવન થયો છું મ્હારાં સઘળાં પાપનો ત્હારાં દર્શનથી નાશ થયો છે. બેટા ! ત્હારી આવી પવિત્ર નીતિ રીતિ માટે હું ત્હને પાંચ ગામ મારી પુત્રી લેખી આપું છું અને ત્હારા ચરિત્રનું ભારત વર્ષની કન્યાઓ અનુકરણ કરે એવી આશા રાખું છું. ’

‘ જગદેવ ! તમારે હવે ખીજે કોઈ સ્થળે નોકરી કરવા માટે જવા જરૂર નથી, મારી પાસેજ રહો, તમારી ખ્યાતી મેં સારી રીતે સાંભળી છે. મારા રાજ્યમાં રહી અને તમે દીપાવો એવા છા. બાળથી હું તમને રોજની સો સોના મોહોર આંધી આપું છું અને રહેવાને સાટે એક મકાનનો પણ બંદોબસ્ત કરી આપું છું હાલ તમે બેઠે મારી સાથે ચાલો. ’

‘ ડુંગરશી ! આ દુષ્ટ જમોતી ગુણીકાના હાથ કાન કાપી તેને આખા રાજ્યમાંથી દેશ નિકાલ કરો. અબળા જન્મ છે માટે તેને હું ફાંશીની સજા કરતાં આંચકો ખાઉં છું માટે એ દુષ્ટાને એટલીજ સજા બસ છે. ’

એ પ્રમાણે જમોતી ગુણીકાને સજા ફરમાવી માહારાજ સિદ્ધરાજ જગદેવ અને વીરમતિ સહિત પોતાને મેહેલે ગયા અને ચોતાના મહેલની પાસેજ એક મહેલ હતો તે જગદેવને રહેવા આપ્યો આ પ્રમાણે જગદેવ અને વીરમતિ પાટણ શહેરમાં સુખમાં દિવસો ગુજારવા લાગ્યાં.

એક દિવસ માહારાજ સિદ્ધરાજે જગદેવને પ્રશ્ન કર્યો.

‘ જગદેવ ! રાજ્યની ઉત્તતી શાથી થાય છે ? ’

‘નૃપવર્ય! પ્રજ્ઞની ઉન્નતિથીજ રાજ્યની ઉન્નતિ થાય છે.’

‘વાર, ત્યારે પ્રજ્ઞની ઉન્નતિ શાથી થાય છે?’

‘કેળવણી અને સંસાર સુધારાથી.’

‘વાર કેળવણી અને સંસાર સુધારાનાં કયાં કયાં અંગ છે?’

‘એક તો સ્વ અને હર ભાષાની કેળવણી, ખીજી લાસ્ત્રિય’
ધાર્મિક, નૈતિક, વ્યાપારીક, કૃષિક, અને રસાયનિક આદિ હવે સં-
સાર સુધારાના અંગો પૈકી સ્ત્રી કેળવણી પક્ષ વધે લગ્ન, વૈદકજ્ઞાન
વ્યાયામ, લાભકારક રીવાજો (રૂઢીઓ) ની સંસ્થા અને નુકશાન ક-
ર્ત્તા રૂઢીઓનો પરિત્યાગ.’

‘ધન્ય છે જગદેવ! તમારી વચના પ્રમાણમાં તમે અધિક
જ્ઞાન સંપાદન કર્યું છે વાર, પણ હજી તમને એક પ્રશ્ન કરું છું કે.

‘સમય બળવાન છે કે પુરૂષાર્થ બળવાન છે?’

‘મહારાજ શ્રી! પુર્વના પુરૂષાર્થનું નામજ સમય છે અને
એજ પ્રારબ્ધ છે તરીકે છે.’

‘વાર દેશને સદા સ્વતંત્ર રાખવા માટે શું સખળ સાધન છે?’

‘દેશમાં મૈત્રિક કેળવણીના અધિક પ્રચાર, એજ દેશની સ્વ-
તંત્ર વિજય પતાકા છે.’

‘વાર, ધનની અભિવૃદ્ધિ શાથી થાય?’

‘વ્યાપાર, ખેતી અને કળા હુન્નર પ્રચારથી.’

‘જગદેવ! ધન્ય છે! તમારાથી હું બહુજ સંતુષ્ટ છું’ એ
પ્રમાણે વાતચીત થઈ રહ્યા પછી સમય થઈ જવાથી મહારાજ
અંતઃપુરમાં ગયા અને જગદેવ ખોતાને સ્થાને ગયો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

• આખા કુંદુંબના પ્રાણોની આહુતિ.

રાત્રીના દશ વાગ્યાનો સમય આવ્યો છે. શ્રાવણ માસની અ-
ધારી, રાત જામી રહી છે. વર્ષા જોર ભેર વરસી રહી છે. વીજળીના
ચમકારા થઈ રહ્યા છે એ સમયે મહારાજ સિદ્ધરાજ ખાનગી હર
ખાર ભરી બેઠા છે. નૃત્યકર નારીયો હવણાજ ત્યાં કરી નૃત્યો કરી
ખોતાને સ્થાને ગઈ છે તેમના ગયા પછી મહારાજ સિદ્ધરાજ પો-

તાના પ્રધાન મંત્રીઓ અને જગદેવ સાથે રાજ્ય પ્રકરણીય વિષયોની ચર્ચા ચલાવી રહ્યા છે ચર્ચાની પુર્ણાહુતિ થતા થતામાં બાર વાગ્યા એવામાં મહારાજશ્રીના કહેાં બે પ્રકારના અવાજ પડ્યા એક અવાજ ક્રોધ સ્ત્રી બહુજ વિલાપ કરતી હોય તેવો સંભળાતો હતો, અને બીજો, ક્રોધ સ્ત્રી બહુજ હસતી કરતી હોય તેવો સંભળાતો હતો, આ બે પ્રકારના જુદા જુદા અવાજો એક સાથે સાંભળતાં માહારાજને બહુ વિસ્મય થયો અને તેમણે જગદેવને પુછ્યું—

‘ જગદેવ ! આ સ્ત્રીનો અવાજ ક્યાંથી આવે છે ? જાણે કે એક સ્ત્રી મહાર્દન કરતી હોય અને બીજી હસતી હોય તેવો અવાજ આવે છે, સાંભળી મને બહુ આશ્ચર્ય લાગે છે માટે તમે ત્યાં જઈ તેમના હસવાનું અને રડવાનું કારણ પૂછી મને સવારમાં દરબાર વખતે ખબર આપો—

‘ પ્રધાનજી ! તમે પણ તેનો તપાસ કરી પ્રાતઃકાળે મને ખબર આપજો.

એ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી માહારાજ સિદ્ધરાજ ત્યાંથી ઉઠ્યા એટલે સર્વ મંત્રી તેમની સાથે ઉભું થયું, માહારાજની આજ્ઞા લઈ જમદેવ તે સ્ત્રીઓની તપાસ માટે સ્મશાન ભુમિ તરફ ગયો. માહારાજ સિદ્ધરાજ પણ અંધાર પછેડો ઝોઢી જગદેવનું પરાક્રમ જોવા તેની પાછળ પાછળ ગયો. જગદેવ જ્યાં સ્મશાન ભુમિ આગળ આવી પહોંચ્યો ત્યાં તેણે એક દેવીને હસતી જોઈ, અને બીજીને ર્દન કરતી જોઈ જગદેવ હસતી દેવીની પાસે જઈ તેને અભિવંદન કરી બોલ્યો—

‘ હે દેવિ ! આપ આટલાં બધાં શા સાઈ હશે છો તેનું કૃપા કરી કારણ કહેશો !

‘ જગદેવ ! અમે તને ઝોળખીએ છીએ, પરંતુ એનું કારણ તારે પૂછવામાં કંઈ સાર નથી કારણ કે તેથી તારા જીવનું નુકસાન થશે. ’

‘ માતૃશ્રી ! હું મરવાથી જરા પણ ડરતો નથી, મારા સ્વામિ સિદ્ધરાજની તમે શા સાઈ હસો છો અને ર્દન કરો છો ? તે જાણવા મને આજ્ઞા થઈ છે માટે તેનું કારણ જણાવશો, સ્વામિની આજ્ઞા પ્રાપ્ત થતાં આ દેહ પડી જાય તો તેની મને દરકાર

નથી કારણ કે આ દેહ એમના અન્નથીજ બનેલો છે.

‘ જગદેવ ! ત્યારે જાણવાની ઇચ્છાજ છે તો સાંભળ. હું હમુધું એટલાજ માટે કે જગદેવ, સિધરાજ જેવા ગુર્જરપતિનું આવતી કાલ ચઢતે પહેારે મરણ નીપજવાનું છે, તેથી તેના રૂધીરનું પાન કરવાની કાલે ગમત પડશે માટે મને હસવું આવે છે; જગદેવે કહ્યું—

‘ અરરરે ! માતૃશ્રી ! એ તો બહુજ ત્રાસજનક કહેવાય ?

‘ વાર દેવિ ! આપ રૂદન શા માટે કરો છો ?

‘ જગદેવ ? સાંભળ. સિધરાજ જયશ્રિંહ કાલ ખપરમાં લેવા થી આખી ગુર્જર પ્રજા બીચારી રંડાશે શીર પડકી પટકી રૂદન કરશે. ઝુરી મરશે. તે બીચારીના દુખનો કોઇ નીવારણ કરનાર રહેશે નહિ. બીચારી અનાથ થશે, કહેવત છે કે—હજારો ગરીબ મરજો પણ ગરીબનો પાલનદાર જીવજો. એ ખોટું નથી. માટે મહને તેમના દુખપર રડવું આવે છે. ”

‘ માતૃશ્રી ! આપનું કહેવું યથાર્થ છે. કારણ કે માહારાજ સિદ્ધરાજ પ્રજાપાળ, દયાળુ ધર્મવાન અને નીતિવાન છે. પોતાની પ્રજાને પોતાના સંતાનોની પેઠે પાળી પોષી ઉછેરી તેમનું રક્ષણ કરે છે માટે એવા ધર્માત્મા ગુર્જરપતિનું મરણ થતાં આખા ગુજરાત દેશમાં હાહાકાર થઇ જાય, ત્રાસ વરતાઇ જાય, અને સર્વ સ્થળે દુખ દુખને દુખજ અવલોકવામાં આવે માટે હે ! માતૃશ્રી ! તેમના પ્રાણની કોઇ પણ રીતે રક્ષા થાય એવો આપના આ બાળક જગદેવને માર્ગ બતાવો.

હસતી દેવી—‘ જગદેવ ! એ માર્ગ જાણતા પણ ત્યારથી કંઈ થઇ શકવાનું નથી માટે એ વાત પડતી મુક, અને તું તારે અહિંથી ચાલ્યો જ.

જગદેવ—‘ માતૃશ્રી ! મારા પ્રાણ જાય તો બલે પણ જાણ્યા સિવાય તો હું અહિંથી નહિ જઈ કારણ કે ગુર્જરપતિનું હું અન્ન ખાઉં છું. તે મારે હલાલ કરવું જ જોઇયે એ મારો ક્ષત્રીયત્વો ધર્મ છે.

સિદ્ધરાજ અંધાર પછેડો ઓઢી આ સઘળું સાંભળી રહ્યો હતો તે મન સાથે બોલવા લાગ્યો— શાખાશ છે ક્ષત્રીયપુત્ર શાખાસાંધન્ય છે તારા કુળને ! નિમકહલાલ નોકર મળે તો તારા જેવા જ

મળજે એટલું ખોલી એ શાંત પડ્યો અને આગળ શું હકિકત બને છે તે સાંભળવા લાગ્યો એવામાં હસતી દેવી ખોલી.

‘જગદેવ ! એરજ છે તો તું તારા સ્વામિ સિધરાજને આવવા માગતો હોય તો તારા પ્રાણ અમને સમર્પણ કર, એટલે સિધરાજને અમે જીવતો મુકીશું.

‘આહા ! માતૃશ્રી ! એવું મારું ક્યાંથી સદ્ભાગ્ય ! કે માલીકના માટે પ્રાણ અર્પણ કરવાનો અમૂલ્ય અવસર મારા ભાગ્ય મુધી આવે !

‘માતૃશ્રી ! આ જગતમાં એજ સેવકનું જીવું શોભાયમાન છે કે પોતાના માલીકને (શેઠને) આપત્કાળે પોતાના પ્રાણની ભેટ કરે ! મારા પુર્વના કોઇ પુન્યે કરીનેજ મને આવી ઉત્તમ તક મળી તે ઉત્તમ તકયે જો હું ખોલ ખેસુ તો મારા જેવો આ સંસારમાં કોઇપણ કમનસીબ પ્રાણી ન કહેવાય ! જીઓ ! સત્ય માટે હરિચન્દ્ર રાજને એ શું શું નથી સહન કર્યું ? હું પણ એમના વંશનોજ છું. જીઓ ધર્મ માટે યુધિષ્ઠિરે (ધર્મરાજે) શું શું નથી સહન કર્યું ? હું પણ એમનોજ અનુયાયી છું. જીઓ પરદુષ્ણ ભંજન વિક્રમ અને ભોજે પ્રજા જનના દુષ્ણ ટાળવા માટે શું શું કષ્ટ પોતાના અગર નથી વ્હોરી લીધાં ? હું પણ તેમના વંશનોજ છું. પુજ્ય માતૃશ્રી ! પૂર્વે જે જે મહાન પુરૂષો થઇ ગયા તે તેમના મહાન પરાક્રમોથીજ અમર થઇ ગયા, ત્યારે મ્હારે પણ આવેલી આ અમૂલ્ય તક શા માટે નિષ્ક્રિય જવા દેવી ! ’

‘મહારાજ સિધરાજ કે જેઓ મને અપુર્વ પ્રેમથી સ્થાય છે મન માનતો પગાર આપે છે. એક બાળુ આપ્પા સૈન્યનો પગાર અને બીજી બાળુ મ્હારા એકલાનો પગાર. માતૃશ્રી ! આટલો ભારે પગાર લેવાનું કારણ શું ? માત્ર આપત્કાળે તેમને સંપૂર્ણ સદાય આપવા માટે. મરણથી અધિક આવી બીજી કઇ મ્હોટી આફત તેમનાપર આવવાની હતી ? માટે તેમના અન્ન, જગથી જીવતા આ પ્રાણને પણ તેમના કાર્યાર્થે સમર્પિત કરી અક્ષય કીર્તી સંપાદન કરવાનો આ અતુલ્ય વખત છે. મારાપર જે સામંત લોકો તથા પ્રધાન વિગેરે મને ભારે પગાર મળવાથી મારી ઈર્ષ્યા કરે છે અને મહારાજશ્રીના વખતો વખત કાન ભરે છે તેઓ પણ આ બનાવથી

શાંત થઈ જશે, અને મારી પાછળ કોઈ વીર પુરૂષ પણ મારો દાખલો લઈ પોતાનું જીવન સંકળ કરશે. ’

એમ કહી જગદેવ એકદમ મ્યાનમાંથી તરવાર બહાર કાઢી પોતાના શીર પર મારવા જાય છે એટલામાં રડતી દેવીએ તેનો હાથ પકડી—

‘ જગદેવ ! ઉભો રહે ! જરા થોભ ! ’

‘ કેમ માતૃશ્રી ! શા માટે હવે અટકાવો છો ? આપે કહ્યું કે—તારા પ્રાણુ અર્પેતો સિદ્ધરાજના પ્રાણુ જયે માટે હવે આપ મને રોકો એ હીક નહિ

રડતીદેવી—જગદેવ ! તું તારી સ્ત્રીની પ્રથમ રજા લઈ આવ.

જગદેવ—માતૃશ્રી ! રજા લેવાની હું કાંઈ જરૂર જોતો નથી.

રડતીદેવી—ના તે તારો પ્રાણુ ભોગ અમારે કામ ન આવે કારણ કે તારી સ્ત્રી અને છોકરાં તારી પાછળ ટળવળે અને અમારે એ જોવું પડે, એ ભોગ અમારે કામનો નહિ માટે જ તેમની રજા લઈ જલદી પાછો આવ, જો એ કલાકની અંદર આવીશ તો અમે તારો ભોગ ગ્રહણ કરીશું નહિ તો પછી કામ નહી આવે.

‘ બહુ સારૂ માતૃશ્રી ! એટલું કહી જગદેવ ત્યાંથી વિદાય થયો, સિદ્ધરાજ પણ તેની સ્તુતિ કરતો તહેની પાછળ ગયો.

વીરમતિ આ વખતે પ્રાણુનાથની રાહ જોતી બેઠી હતી. નિદ્રા કોણ જાણે આજ શા કારણથી તહેની જતી રહી હતી થોડીવાર તહેને પોતાના માત પિતા સાંભર્યા. તે પછી વળી પાછી ફીકર થઈ કે હજી સુધી આજ સ્વામીનાથ કેમ પધાર્યા નહિ ? સામંતો એમના પર રીસે બળે છે તેથી તેમની સાથે તો એમને કંઈ બોલાચાલી નહિ થઈ હોય ? કે વખતે મહારાજશ્રીને એ લોકોએ ભંભેર્યા હોય તેથી તેમણે તો કાંઈ એમને કહ્યું નહિ હોય ? અરે ! વળી આજ મહારી આ જમણી અને ડાબી બેડ આંખો વારંવાર કેમ ફરકે છે ? મહારો જીવ પણ કોણ જાણે આજ શાથી ચલુચલુ થયાં કરે છે ? વાઝ, ત્યારે પ્રાણુનાથને બેલાવવા કાંઈને મોકલું ? ના, પરંતુ તે તો તેમણે મના કરી છે. કાંઈ નહિ હવણુ આવશે. રાજ્ય કાર્યને લીધે વખતે મોડું પણ થાય મહારાજશ્રી સામંતોની શીખવણીએ ચડે એ નથી, તેમજ એમનો સ્વભાવ પણ વીના કારણ કોઈ સાથે બોલ

વાનો નથી. એતો મહારાજશ્રી સાથે કંઈક રાજ્ય પ્રકરણીય ખાનગી વાતો કરતા હશે.' એ પ્રમાણે વિચાર પ્રવાહમાં વહેતાં તેણે પોતાની દાસીને પૂછ્યું.

‘કેમ દાસી ! આજ પ્રાણુપતિને પધારનાં કંઈક વિલંબ થયો ખરું ?’

‘હા બાઈ સાહેબ ! પણ હવે પધારવા જોઈએ મહારાજશ્રી નાં એમની સાથે એવો પ્રેમ બંધાઈ ગયો છે કે—ધડી પણ તેમને અળગા રહેવા દેતા નથી પ્રધાનજી તો એમનાપર ઘણાવ કટકટે છે પણ મહારાજશ્રીની મહેરબાની એટલે કંઈ કહી શકાતું નથી.’ આ પ્રમાણે વારતા ચાલે છે એવામાં જગદેવ ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

જગદેવને મોટી રાત્રે આવેલો જાણી વીરમતિને અચંબો થયો કે, આજ આટલું કેમ મોડું થયું હશે ? પરંતુ મનથીજ સમાધાન થયું રાજકાર્ય પ્રસંગને લીધે વખતે વીલંબ થયો હશે તેથી તેણે જગદેવને કંઈ પૂછ્યું નહિ, પરંતુ જગદેવની મુખાકૃતિ જુદાજ ભાસમાં જોઈ વીરમતિ ખોલી—

‘સ્વામિનાથ ! આજ આપની મુખમુદ્રાપર કંઈક નવીનજ પ્રકારનો ભાસ મને માલુમ પડે છે, કહોને શી નવા જુની હકિકત છે ?’

‘પ્રિયા ! એક ઉત્તમ અવસર આપણા સદ્ભાગ્યથી આપણને પ્રાપ્ત થયો છે કે જેથી આપણી જગતમાં અવિચળ કીર્તિ જામે.’

‘પ્રાણુનાથ ! કહો તો ખરા એવી શી બાબત બની છે ?’

જગદેવે જે પ્રમાણે હકિકત બંની હતી તે સઘળી પ્રથમથી તે આખર સુધી વીરમતીને કહી સંભળાવી આ સાંભળી વીરમતિ ખોલી.

‘પ્રાણુનાથ ! આપ સત્ય કહો છો આવો ઉત્તમ અવસર ફરીવાર મળવો દુર્લભજ છે, માટે નામ અમર કરવાનો આ વખત છે. પ્રાણુનાથ ! હું પણ આપની સાથેજ મારા પ્રાણ પણ સમર્પિત કરીશ કારણ કે સતિને પતિ ગયા પછી જીવવું વૃથા છે માટે હું પણ આપની સાથેજ આવીશ. આ ભવમાં પણ આપણે સાથે અને ખીજા ભવમાં પણ આપણે સાથેજ.

‘વાર ! તમારી એવીજ ઇચ્છા છે તો બલે ચાલો પણ’

મહારાજ એમ કહેવું છે આપણુ આ અજીતસિંહ અને કેદારસિંહ બે પુત્રો છે તેમને ઉછેરી મોટા કરો મહારા એકલાજના પ્રાણભોગથી જ્યારે મહારાજ બચે તો પછી તમારા પ્રાણનો ભોગ આપવાની શી જરૂર છે ? ’

જગદેવનું આ પ્રમાણે બોલવું સાંભળી બંને પુત્રો એક સાથે મ્હોટે અવાજે બોલી ઉઠ્યા-

‘ પિતાશ્રી ! અમે આપના પુત્રોપણ શુરવીરજ છીએ. અમારા આ પ્રાણ એમને બળીદાનમાં આપશું, વળી આપ પિતાશ્રી અને માતૃશ્રી સીધાવો પછી અમારે પણ જીવીને શું, કરવું, જ્યાં પિતા ત્યાં તેમના પુત્રો પણ સેવામાટે જોઈએજ માટે અમે પણ સાથેજ આવવાના.

આ સાંભળી જગદેવે કહ્યું-

‘ શાખાશ બેટાઓ શાખાશ ! તમે પણ મહારાજ નામ દિપાવ્યુંજ, વાર, તમારી પણ ઇચ્છા હોયતો ચાલો. દુનિયામાં અમર કીર્તિ અમર નામ રહી જશે.’ વીરમતિ બોલી-

‘ સિંહના બચ્ચાં સિંહજેવાજ હોય. પ્રાણનાથ ! એમની ઇચ્છા હોયતો એમને પણ સાથે લઈ લ્યો આપણે સઘળાં સ્વામિ ભક્તિમાં સર્વના પ્રાણોનું બલીદાન આપીયે-

આ સાંભળી સિદ્ધરાજની અન્નયત્નીનો પાર રહ્યો નહિ. અને તે મન સથે કહેવા લાગ્યો કે ‘ આહા ! જગદેવ ! ધન્ય છે ! જે રાજ્ય ત્હારા જેવા અમીરોથી અશુદ્ધ છે તે રાજ્યની સદા ચઢતીજ છે ત્હને જે ભારે પગાર હું આપતો હતો તે ત્હારી આ નિમક હલાલ નોકરી કરતાં કોઈ અંશે વધે એમ નથી જે માતાની કુંબધી ત્હારો જન્મ થયો છે તે માતાને પણ ધન્ય છે, મહારી આખી રીયાસત (રાજસ્થાન) માં ત્હારા જેવો વીર ભાગ્યેજ હશે. જગદેવ ! ત્હારામાં કેકલી સર્વોત્કૃષ્ટતા છે ત્હેનો આગેહુબ અનુભવ મને આજ્ઞ થયો. હું ત્હારી પાછળ આવ્યો તે પણ બહુ ઉચિતજ થયું, કારણકે ત્હારી ધર્મ કરવાવાળા બીજા અમીરોની વાતોમાં હવે હું ફસાઈશ નહિ. અરે ! પણ જગદેવ ! ત્હને હુંશું ધન્યવાદ આપુ ! ત્હારા કરતાં વીરમતિ વિશેષ ધન્યવાદને પાત્ર છે કારણકે પુરૂષોમાં શુરવીરતા હોય છે. પરંતું સર્વ સ્ત્રીઓમાં પુરૂષતા જેટલી શુરવીરતા

જેવામાં આવતી નથી, છતાં ત્હારા ઉચ્ચ વિચારને કેટલેચ્છે પુરત કરે છે એટલુંજ નહિ પરંતુ પોતાના પ્રાણનો ભોગ આપવા પણ અત્યાતુર છે । વીરમતિ । ધન્ય છે ત્હારા જેવી ક્ષત્રાણીયોની હવે કાળ ક્રમે આ ગુર્જર પ્રદેશમાં ખોટ પડતી જાય છે. ’

‘ વીરમતિ ? અરે ? ત્હને પણ એટલે ચ્છે હું થું ધન્યવાદ આપું ? ત્હારા કુમારો બાળ હોવા છતાં થું કહે છે ?—

પિતાશ્રી । અમે આપના પુત્રોપણુ ગુરવીરજ છીએ. અમારા આ પ્રાણો અન્નદાતાશ્રી સિદ્ધરાજ જયસિંહનાજ છે. માટે અમે પણ અમારા પ્રાણો એમની રક્ષામાટે એમનેજ સમર્પણુ કરીશું. ’

‘ શાયાશ । તમારા જેવા વીરપુત્રો આ ગુર્જર ભૂમિપર અધિકાંશે ત્યારેજ પ્રકાશશે ત્યારેજ આ દેશ રિદ્ધિ સિદ્ધિયોથી છલ્લો છલ્લ થશે પુત્રી । તમને સહસ્રોવાર ધન્યવાદ ઘટે છે । આહા । કે-ટલું આશ્ચર્યક તમે આ કુમળી વયમાંથીજ, ક્ષત્રીયોનું થું કર્તવ્ય ? એ યથાર્થ જાણો છો અને શૌર્ય, સ્વામિભક્તિ અને સમજણથી પ્રવાહિત છો. ’

‘ આહા ! આમાં હું કોને ધન્યવાદ આપું ! પરંતુ કુમારો તો સંપૂર્ણ ધન્યવાદને પાત્રજ છે કે—આટલી કુમળી વયમાંથી તેમના શૌર્ય, સ્વામિ ભક્તિ, અને સમજણ છે ?

જગદેવ વીરમતી અને પોતાના બે બાળકો અજીતસિંહ અને કેદારસિંહને લઈ તે દેવીયો પાસે જઈ પહોંચ્યો, મહારાજ સિધરાજ પણ તેની પછવાડે પછવાડે ગયો, જગદેવ દેવીયો પાસે જઈ તેમને નમન કરી બોલ્યો.

‘ માતૃશ્રી । આપનો પુત્ર જગદેવ તેની સ્ત્રી વીરમતિ અને તેના બે બાળકો સહિત, સર્વના પ્રાણ ભોગ આપેવા તત્પર થઈ ઉભો છે તો તેમના પ્રાણના ભોગનો કૃપા કરી સત્કાર કરો અને ગુર્જરપતિને ગુરજર પ્રજ્ઞના રક્ષણાર્થે દીરઘાયુષી કરો.

દેવીયો—જગદેવ । તમારા પુત્રોના પ્રાણ-ભોગ આપવાની જરૂર નથી ફક્ત તારા એકલાનાજ પ્રાણ-ભોગની જરૂર છે. ’

પુત્રો—માતૃશ્રી । અમારા માવીક સરદાર સિધરાજ જયસિંહથી અમારા પ્રાણ અમને બહાલા નથી. વળી અમારા જ્યાં માતા પિતા તથા અમે તેમના પુત્રો પણ તેમની સેવા માટે પણ સાથેજ.

માટે પહેલા અમારા પ્રાણોનું બચાવન લઈ પછી અમારા માતાપિતાના પ્રાણોનું બચાવન લ્યો.

દેવિયો—પુત્રો શાખાશ છે તમને ! શુરવીર અને શુદ્ધ ક્ષત્રિય પુત્રો છો તમે હજી બાળક છો, સત જીવો અને દુનિયામાં શુરવીરતાના કામો કરી અક્ષય કીરતિ મેળવી અમર થાવ. વીરમતિ ! તું આ બાળકોની સંભાળ રાખજે. તારા પ્રાણની પણ જરૂર નથી, ફક્ત એકલો જગદેવનો પ્રાણ જ સિંધરાજના પ્રાણની રક્ષા માટે બસ છે.

વીરમતિ—‘ માતૃશ્રી ! પતિના સંધાવ્યા પછી હું જીવીને શું કરું ? સરવ ધરથીજ નિશ્ચય કરીનેજ આવ્યા છીએ માટે અમ સર્વના પ્રાણોના ભોગનો સ્વીકાર કરે.

દેવિયો—વાર તમ સર્વની એમજ ઇચ્છા છે તો ચાલો એમજ કરો.

આ શાંભળી ચારે જણાઓ તરવારો મ્યાનમાંથી કાઢી પોતાના શીપ ઉતારવા બંધ છે એટલામાં સિદ્ધરાજ આગળ આવી—

‘ સમુર ! સમુર ! પ્રાણનો ભોગ આપનાર ખરો હકદાર સિદ્ધરાજ હાજર છે. માતૃશ્રી હું સિદ્ધરાજ આપની સમક્ષ હાજર થયો છું. ત્હારા પ્રાણના ભોગનો સત્કાર કરી એ ચારેયને મુક્ત કરો.

દેવિયો—જગદેવ ! સમુર કરો ‘સિદ્ધરાજ પોતાનો પ્રાણ આપવા ખુશી છો જગદેવ ! અમે ત્હારી સ્વામિ ભક્તિ બ્લેઝ ત્હારાપર પ્રસન્ન થયાં છીએ માટે કંઈ વર માગ જગદેવે ઉત્તર આપ્યો.

‘ માતૃશ્રી ! બીજું હું શું માગુ ? આખી ગુજરાતને પાળનાર જીવાળાર અમારા ગુર્જર પતિ સિદ્ધરાજને દિધાયુધી કરો. એજ અમે સર્વ આપની પાસે માગીએ છીએ.

દેવિયો—એટા ! જગદેવ ! તથાસ્તુ એટલું બોલતાંજ દેવિયો અંતર્ધ્યાન થઈ. અને જગદેવ, સિદ્ધરાજ, વીરમતિ, ત્હેના પુત્રો વગેરે પોતાના મુકામ તરફ વળ્યાં. માર્ગમાં સિદ્ધરાજે, જગદેવને, વીરમતિને, અને ત્હેના બે પુત્રોને ધન્યવાદ આપ્યો અને પોતાના પ્રાણ બચાવ્યા માટે તેમનો આભાર માન્યો. પ્રાતઃકાળમાં દરબારમાં આવવાની જગદેવને, સૂચના કરી સિદ્ધરાજ તેમનાથી વિપુટો પડ્યો અને પોતાના મહેલો જઈ નિદ્રાવશ થયો.

ખીજે દિવસે માહારાજ સિદ્ધરાજ જ્યસિંહ દરબાર ભરી બેઠા છે સામંત પ્રધાન સેનાપતિ અને વિગેરે સૌ પોત પોતાના દરજ્જા પ્રમાણે પોત પોતાની જગ્યાએ બેઠા છે દરબારીયો માહારાજ પાછળ ઉભા છે એવામાં માહારાજએ પ્રધાનને પૂછ્યું—

‘ કેમ પ્રધાનજી ! ગયે કાલ રાત્રે જે બે સ્ત્રીઓમાંથી એક હસતી હતી અને ખીજી રૂદ્ધ કરતી હતી એ વિશે તમે શું તપાસ કરી ખબર લાવ્યા ? ’

‘ માહારાજશ્રી ! આપની આજ્ઞા થતાંજ તેજ વખતે હું તથા આપનો આદરબારી કાનજી બેઉ સ્મસાન ભુમિયે ગયા અને ત્યાં તપાસ કર્યો તો કોઇ પરદેશી દુશ્મન લોકો ત્યાં ઉતર્યા હતા તેમની સાથે કેટલીક સ્ત્રી હતી તેમાંથી કેટલી એક હસતી હતી અને કેટલી એક ગાતી હતી, અમે જઇ તેમને ધમકી આપી અને ત્યાંથી તે સર્વને એકદમ નીકળી જવા હુકમ આપ્યો; કારણ કે તેમને જોતાંજ અમને ભય લાગ્યો કે જો તેઓ અહીં રહેશે તો આપણા નગરની પ્રજાને કાંઈને કાંઈ હરકત કરશે તેથી દમભેર પુરેપુરી ધમકી આપી ત્યાંથી તેમને નીકાલી દીધા. કેમ કાનજી ! એજ હકીકત છે ને ? ’ કાનજીએ ઉત્તર આપ્યો—

‘ હા પૃથ્વીનાથ ! પ્રધાનજી કહે છે તે અક્ષરે અક્ષર સાચુ છે,

‘ અને જગદેવ તમારી સાથે નહોતા આવ્યા ? ’

‘ નારે સાહેબ એવા અધારામાં અને વળી વરસાદની ઝાડીમાં જગદેવજીથી તો ક્યાંથી આવીજ સકાય ? એતો નીરાંતે ઘેર જઇ ઉંઘતા હતા. ’

‘ કેમ પ્રધાનજી કાનો કહે છે તે ખરીવાત છે ? ’

‘ હા માહારાજ ! એજ પ્રમાણે હકિકત છે ? આ સાંભળી માહારાજને અતિક્રોધ ચઢ્યો અને પ્રધાનજીને કહેવા લાગ્યા—

‘ પ્રધાનજી ! શરમ છે તમને કે આવા પ્રધાનનો જગો પર તમે હોવા છતાં છોક આતું હડ હડતું જુહું બોલી તમે સાચા નિમ્ન કહલાવ મનો છો અને જગદેવને નિમકહરાંમ બનાવો છો ! સાંશ થયું કે મેં જાતે જઇ એ બાબતની તપાસ કરી નહિ તો તમે સધળાઓ આ જગદેવ કુમારને ખરેખર જૂઠાજ પાડતા. ’

‘ પ્રધાનજી ! મારા રાજ્યની પ્રજાને પણ આવી રીતે તમે

છેતરતા હશે અને તેમનાપર જીલ્લમ જીલ્લરતા હશે એવું આ ઉપરથી સિધ થાય છે. આ જીલ્લા બદલ તમને વિશેષ સજા નહિ કરતાં મારા પ્રધાનની જગોપરથી ખરતરફ કંઈકું. ’

‘ જગદેવ કુમાર ! ધન્ય છે તમારી સ્વામિભક્તિને કે તમે મારા પ્રાણની રક્ષા માટે તમારું મસ્તક આપવા તૈયાર થયા ! અને વિશેષ ધન્યવાદ ઘટે છે તમારી સ્ત્રી અને તમારા બે મુગ્ધ કુમારોને કે તેઓ પણ મારા પ્રાણની રક્ષા માટે તેમના પ્રાણનું દેવિયોને બજિદાન આપવા ઉમંગભેર તૈયાર થયા ! જગદેવ ! તમારા જેવા શુદ્ધ ક્ષત્રીયોથી, વીરમતિ જેવી સતિયોથીજ આ સૃષ્ટિ સ્થિર થઈ ટકી રહી છે ’ ‘ જગદેવ ! તમે ખરેખર એક શૂરવીર ક્ષત્રીય રાજપુત્ર છો. ધારાપતિ ઉદયાદીત્યના કુમાર છો. હું તમારાપર પ્રસન્ન થઈ મારી પુત્રી પ્રેમચંદ્રિકાનું તમારી સાથે લગ્ન કરી આનંદ પામુંકું. ’

‘ માહારાજશ્રી ! આપનો મહાન આભારી છું. ’

‘ પ્રધાનજી ! તમને જોઈ મને કાળ વ્યાપે છે તમને હું શું શિક્ષા કરું ? એ મને સુઝતું નથી. ’

‘ રાજપુત્ર જગદેવ ! તમારાપર હું બહુજ પ્રસન્ન થયો છું ઇચ્છા થાય તે કંઈ માગી લ્યો—’

‘ માહારાજશ્રી ! આપ મને માગવાનું ફરમાવો છો તો હું એટલુંજ માગું છું કે આ વખતના માટે પ્રધાનજીને તેમની કસૂર બદલ માફ કરો. હવેથી તેઓ આવી ભુલ કદાપિ નહિ કરે. ’

‘ જગદેવ ! તમે કહો છો ત્યારે હું તેમને તેમની ભુલ માટે માફી આપુંકું. ’

એ પ્રમાણે કચેરીનું કાર્ય આટોપી લઈ જગદેવે તથા સિદ્ધરાજે કેટલોક વખત સુધી રાજ્ય કાર્ય વિશેની વાતો કર્યા કરી.

એક દિવસ જગદેવ પોતાની નવી પત્નિ પ્રેમ ચંદ્રિકાનું સાથે વાર્તા વિનોદ કરે છે એવામાં એકાએક કંઈક બાબત સાંભરી આવ્યાથી પ્રેમ ચંદ્રિકાનું મુખ પડી ગયું આ જોઈ જગદેવે કહ્યું

‘ પ્રિયા ! આપનું મુખ એકાએક શાથી પડી ગયું ! મહારાજતાં આપને શોકનો વિષય છે ! આપના હૃદયમાં જે ગુપ્ત દુઃખ હોય તે મહને સત્વર જણાવો. કારણકે તમારી આ સ્થિતિ જોઈ મહને દુઃખ થાય છે માટે મહારાજી કંઈ પણ ગુપ્ત ન રાખતાં, ત

મારા શોકતું કારણ મ્હને દર્શાવો. ’

આ સાંભળી પ્રમત્તદ્રિકાયે કહ્યું સ્વામિનાથ ! એ વાત કંઈ કહેવા જેવી નથી, કારણકે એ દુઃખ દુર થવું અતિ કઠિન છે છતાં પણ આપની અજ્ઞાન છે તો તે હું આપને દર્શાવું છું—

‘ મહારી જાહેજી માતા છે તેમની પાસે રાત્રીના વખતે કાળ ભેરવ આવે છે તે મહારા પિતાશ્રીને અત્યંત દુઃખ આવે છે કોઈ પણ પ્રકારે એનો નાશ થતો નથી, અને તેથી કરીને મારાં માતા પિતા દિન પ્રતિદિન દુર્બલ થતાં જાય છે. કાળભેરવને કોઈ જીતી શકે એમ નથી, તેથી શોકમાંને શોકમાં તેઓ અમુઝાય છે અને કોઈને વાત કરી શકતાં નથી. નાથ ! મહારા માતાપિતાનું દુઃખ અત્યારે મ્હને સાંભરી આવવાથી મ્હારું મુખ ઉતરી ગયું. ’

બહાદ્રી ! કંઈ પણ શીકર રાખશો નહિ. આ પ્રાણ આપના પિતાની સેવા માટેજ છે અને પ્રાતઃકાળે હું આપના પિતાની હજુરમાં જઈશ ત્યારે ખાનગીમાં એ વિષય યુક્તિસર કાઢીશ, અને હમ્મર કૃપાએ આપના પિતાનું દુઃખ ટાળીશ ધર્મોન્નય અને પાપોક્ષય એ કહેવત પ્રમાણે આખરે ધર્મનો જયજ થશે. કાળભેરવે પાપી પગલું ભર્યું છે તો પરમાત્મા મ્હાગ તરફથીજ હૈને ઘડી સજાયે પહોચાડશે, એ નક્કી સમજાવે માટે હવે એ વિશે સઘળો શોક મુકી દેયો. ’

ખીજે દિવસે પ્રાતઃકાળે જગદેવ મહારાજશ્રીની હજુરમાં ગયો અને એમને દિન પ્રતિદિન શરીરે કૃશ થતા જોઈ પુછ્યું—

‘ નૃપવર્ય ! આપનું શરીર મને દિવસે દિવસે કૃશ થતું કેમ બાસે છે ? માટે તેનું જે કંઈ કારણ હોય તે આપ આ સેવકને દર્શાવશો. ’

આ સાંભળી મહારાજાએ ઉત્તર આપ્યો—

‘ જગદેવ ! મારું દુઃખ અનિવાર્ય છે તે તારાથી નીવારી શકાય તેમ નથી. ’

‘ પરંતુ મહારાજશ્રી ! પ્રકાશ તો કરો, એવું શું દુઃખ છે ? ’

‘ મને શું દુઃખ છે એ તારે જાણવાનું ઇચ્છા હોય તો જાણ તું મારા અંતઃપુરમાં આવી ગુપ્ત રહી રાત્રી ગાળજે. રાત્રી વખતે શું શું અનાવ બને છે ? તે તું જોઈશ, એટલે તને મારા દુઃખની જાણ થશે. ’

એ પ્રમાણે વાતચિત થઇ રહ્યા પછી, જગદેવ તે રાત્રીયે સ-
સ્ત્રસજી સિદ્ધરાજ મહારાજના અંતઃપુરમાં ગયો અને ગુપ્તસ્થાને
છુપાઇ રહી, રાત્રીયે શું શું બને છે ? તે જાણે બેઠો.

મહારાજ સિદ્ધરાજ એક સુંદર શયન પલંગમાં પોતાની બેઠે
રાણી સાથે સુતા છે તેવામાં જ્યાં રાત્રીના બાર વાગ્યાનો સુમાર થયો
તેવામાં કાળ ભેરવ ભયાનક સ્વરૂપ ધરી ત્યાં આવ્યો. આવતાંજ
રાજાનો હાથ પકડી તેને જમીનપર પછાડ્યો અને બેઠે રાણી સા-
થે પલંગપર સુતો.

જગદેવથી આ ત્રાસજનક દેખાવ વિશેષ સમય જોઈ શકાયો
નહિ, તેથી તે પોતાના ઘટ્ટનું સ્મરણ કરી તે કાળભેરવની નીકટ આ-
વ્યો, અને હેનો હાથ ખેંચી પલંગપરથી નીચે ગમડાવી પાડ્યો.
બેઠે વચ્ચે ઘણી વારલગી ગથમળથા ચાલી થોડીવાર કાળભેરવને ની-
ચે દઈ પોતે તેનાપર સ્વાર થાય તો થોડીવાર કાળભેરવ જગદેવને
નીચે પાડી દઈ પોતે તેનાપર સ્વાર થાય આ પ્રમાણે ફેટલીકવાર
લગી બેઠે વચ્ચે યુધ ચાલ્યું જેમ જેમ વખત જતો ગયો તેમ કા-
ળભેરવનું બળ કમી થતું ગયું અને આખર જગદેવની જીત થઈ.
કાળભેરવે જગદેવ પાસે ક્ષમા માગી અને પોતાને છુટો કરવા માગ-
ણી કરી જગદેવે, મહારાજ સિદ્ધરાજના અંતઃપુરમાં હવે પછી
કોઈપણ દિવસે ન પ્રવેશવા કાળભેરવ પાસે સખ્ત પ્રતિજ્ઞા લેવડાવી,
પછી તને બંધમાંથી મુક્ત કર્યો મનુષ્યથી ન થઈ શકે એવું પરા-
ક્રમ કરી જગદેવે પોતાને મુક્ત કર્યો તેથી મહારાજ સિદ્ધરાજ જગદે-
વનો આભાર માની, તેને સંપૂર્ણ પ્રેમથી ચાહવા લાગ્યો.

જગદેવ ! ધન્ય છે તને ! તારું નામ જોણે જગદેવ પાડ્યું છે તે
સર્વથા યોગ્ય છે જગદેવ ! સર્વ પ્રકારે તું વંદનીયજ ! તારા જેવા
ક્ષત્રિય વીર કુમારોના અદર્શનથીજ રંક ભારતવર્ષ પરતંત્ર અને
બીજુક છે.

પોતાના માલીકરૂપે પોતાના અંતરવીશે સ્થાપેલા સિદ્ધરાજ
જ્યોત્સિહના પ્રાણની રક્ષા માટે પોતાના પ્રાણ અરપણ કરે એવો
મહારાજ સિદ્ધરાજના સૈન્યમાં કોઈપણ વીર યોદ્ધો અવલોકીયે તો તે
માત્ર જગદેવજ હતો.

જાપાન આદિ દેશોમાં એવા ક્ષત્રિય વીરનરો પણ હાલ છે જે ઓએ પોતાના મસ્તકો પોતાના માલીકનેજ અરપણુ કરેલાં હોય છે. ભારતવાસી જગદેવ જેવા વીરપુત્રો પુનઃ તું જ્યારે ઉપજીવીશ, ત્યારે તારી કંગાલીયન હાલત દુર અને સ્વતંત્રતાને માટે તું યોગ્ય થઈશ આજ કાલ તહારી ભૂમિપર વૈશ્ય અને શુદ્ર પુત્રોજ દષ્ટિગોચર થાય છે પરંતુ બ્રહ્મપુત્રો અને ક્ષત્રિયપુત્રોનું તો તદન અદર્શનજ છે અને જ્યાં સુધી બ્રહ્મ અને ક્ષત્રિયપુત્રોનું અદર્શન છે ત્યાં સુધી તું શિષ્યવતજ છે. અરતુ.

આપ્રમાણે જગદેવ સિદ્ધપુરમાં મહારાજા સિદ્ધરાજ સાથે આનંદમાં દિવસ ગુજારવા લાગ્યો. એવામાં ધારાનગરીથી મહારાજા ઉદ્યાદીત્ય તરફથી જગદેવપર ઉપરાપર કાગળ આવવા માંડ્યાં, તેથી એક દિવસે મહારાજા સિદ્ધરાજને પ્રસન્ન વૃત્તિમાં જોઈ જગદેવે પોતાના સ્વદેશ જવાની રજા માગી લીધી સિધરાજે પણ હેનો આનંદપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો.

ખીજે દિવસે જગદેવે, વીરમતિ, પ્રેમચંદ્રિકા અને બે કુમારો સાથે ધારાનગરી તરફ પ્રયાણ કર્યું અને થોડા દિવસમાં ધારા નગરી રાજ્યની સીમમાં તેઓ આવી પહોંચ્યાં.

પ્રકરણ ૧૧ મુ.

ધારાનગરીમાં આનંદોત્સવ.

ધારાનગરી છોડી જગદેવના વિદાય થયાપછી મહારાજા ઉદ્યાદીત્ય દિનરાત પુત્ર જગદેવ પાછળ શોક કરવા લાગ્યા અને એના માટે તેમણે પોતાની વાધેલી રાણીનો પણ પરિત્યાગ કર્યો અને સોલંકીણી રાણીને મહેલે જવા લાગ્યા.

એક દિવસે તેઓ પોતાના વિચાર ભુવન વિશે એકજા જગદેવ માટે શોક કરવા લાગ્યા.

‘વત્સ જગદેવ! તહારાપર જુલમ ગુજારવામાં મહેં બાકી રાખી નથી બે વાર મહેં તહાં અપમાન કર્યું. વાધેલી રાણીની ખોટી હાથી મહેં તને આપેલો શીરપાવ પાછો મંગાવી લીધો. તહાં ઉદય તેથીજ

બહુ દુખાયું અને છેવટ તું મહારો ત્યાગ કરો ચાલી નીકળ્યો. અરરર ? મહારાથી જુદા પડતી વખતના ત્યારા માર્મિક પણ ઉપદેશરૂપ વચનો મહેને વારં વાર સાંભળી આવે છે. વાઘેલી રાણીને વશ થઈ મહેને ત્યારી કામત કરી નહિ અમૂલ્ય રતને પરદેશમાં ભટકતું મુક્યું. અરરર ? મહારી કેટલી નિષ્વયતા ? મૂર્ખતા ? કે મહેને અપૂર્વ કષ્ટ આપ્યું હાલમાં તો તહેની તરફથી ખીલકુલ પત્ર પણ નથી. રણધવળમાં રાજ્ય ચલાવવાની કોમ્પ પણ પ્રકારે આવડ નથી ' એ પ્રમાણે વિચાર કરતો તે વાઘેલી રાણીના મહેને ગયો અને તહેને કહેવા લાગ્યો.

‘ પ્રિયા ! તમે બહુજ ખોટું કર્યું કે જગદેવ જેવા શુરવીર, નીતિવાન અને બુદ્ધિવાન પુત્ર સાથે વિયોગ કરાવ્યો ! એ વાર મહેને તહેને શીરપાવ કરેલો, તે તમે હઠ કરી પાછો મંગાવી લીધો, તેથી તહેના સુકોમલ અંતઃકરણપર વજ્ર પ્રહાર થવા જેવું થયું, અને તે એકદમ પરદેશ ચાલી નીકળ્યો. જગદેવ જેવા પુત્રો આ દુનિયામાં થોડાજ થશે રાણીજી ! જગદેવ પણ રણધવલની પેઠે તમારા પુત્ર સમાનજ છે માટે તહેના પર તમારે દ્વેષ બુદ્ધિ રાખવી એ યોગ્ય નથી.

આ સાંભળી વાઘેલી રાણીએ ઉત્તર આપ્યો.

‘ એવી મહેને જગદેવ સાથે શું દ્વેષ બુદ્ધિ રાખી ? કે એ ગયો ત્યારથી આપ વારંવાર એની એ વાત કાઢી મને સતાવો છો ? મારો રણધવળ તમને નજ ગમતો હોયતો તમરા શુરવીર કુમાર જગદેવને ખોલાવો ! તમને કોણ રોકી રહ્યું ! આપને જગદેવ છેકજ કુમાર છે રણધવળને અને તમારે ક્યાં ક્યાં લાગે વળગે છે ?,

‘ બસબસ ! વાઘેલી વાણી ? મહે તમને બહુજ પ્રેમ અને મનથી રાખ્યાં તેનો તમે સર્વપ્રકારે દુરુપયોગજ કર્યો અને કરો છો હું મરગદ ગયો હતો જે વેળા પણ તમે અને પ્રધાનજીએ જગદેવના લગ્ન આમતમાં જે પ્રપંચ રચ્યો હતો તેમજ અહિની પ્રજાપર પણ જે ક્રુરમ ગુમર્યો હતો તે હવે સઘળું ધીમે ધીમે મહારાજાજીમાં આવતું જાય છે જગદેવના આવ્યા પછી હું પ્રધાનને પણ કમી કરવા ચાહું છું એટલું ખોટી મહારાજા ઉદયાદીલ વાઘેલી રાણીથી રીસાઈ જઈ લાંથી ચાલતા થયા. વાઘેલી રાણીએ વાણીએ મારો માગી પણ તેઓ પાછા ફર્યા નહી, અને સીધા તેઓ સોલં કાણી રાણીને મહેને મયા.

દસરથે મહારાજના પધાર્યાની વધામણી આપતાંજ સોલંકીણી રાણીના હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ અને મહારાજને યોગ્ય આસન આપી પોતે નમન કરી સામે ઉભી રહી મહારાજને યોગ્ય આદરમાન આપી પોતેની પાસે બેસાડી, અને કહ્યું.

રાણીજી ! મહેં તમને અને પુત્ર જગદેવને બહુજ કષ્ટ આપ્યું છે તેના માટે હું દીલગીર છું તમે કુળવાન છો તેથી હવે એ વિશે જરા પણ મનમાં આણુશો નહી. વાઘેલી રાણીની સઘળી ધુર્તતા જ્યારથી મહારા સાંભળવામાં આવી છે ત્યારથી મને ત્હેના તરફ અણુગમે ઉત્તર થયો છે. પ્રિયા ! હું તમને હવે અંતઃકરણ પૂર્વક આહું છું પુત્ર જગદેવ તરફ પણ મહારો સપૂણ પ્રેમ છે વાઘેલી રાણી ત્હેની બહુ ઈર્ષ્યા કરે છે પરંતુ ત્હેનાથી હવે કંઈ થવાનું નથી, આ સાંભળી સોલંકીણી રાણીએ ઉત્તર આપ્યો— ‘ પ્રાણનાથ આજ ઘણી મુદતે આપની મહારાપર કૃપા થઈ એ મહાર હું મોટાદુ ભાગ્ય સમજું છું પૂર્વના મહાર કોઈ પાપ કર્યાને લીધેજ આપની મહારાતરફ આટલી મુદત લગી અવકૃપા રહી.

‘ વાહ, પ્રિયા ! એતો ઠીક પરંતુ જગદેવ તરફની આવી આ વવા સંબંધી કંઈ કાગળ આવ્યો છે !

‘ હા પ્રાણેશ્વર ચાર પાંચ દિવસ થયા એક કુશળ પત્ર આવ્યો છે તેમાં એણે લખ્યું છે કે હું થોડા દિવસમાં તમારી તરફ આવીશ. ’

‘ આહા ! ઘણીજ ખુશીની વાત ત્યારે તો પુત્ર જગદેવ થોડા દિવસમાં આવશેજ.

આ પ્રમાણે મહારાજ ઉદ્યાવીલ વાઘેલી રાણીનો ત્યાગ કરી સોલંકીણી રાણીને ત્યાં જવા લાગ્યા.

પાટવીકુમાર રણધવળ છેક ગાંડો અને મૂર્ખ નીવડવાથી ત્હેના શોકનો પાર રહ્યો નહિ અને રાજ્યનો માત્રીક જગદેવનેજ કરવો એવો વિચાર ત્હેનો થોડી મુદત થયાં થયો હતો, ત્હેનું ચિત્ત સંખ્યા પરથી છેક ઉઠી ગયું હતું તેથી તે ઘણો કાળ ઇશ્વર ભજનમાં અને એકાંતમાં ગુજારતો. જગદેવ આવે તો ત્હેને તુરતજ ગાદીપર બેસાડું અને પછી હું આસંસાર માવાથી મુક્ત થઈ ઇશ્વર ભજનમાં બાદીની હાંડળી ગુજારું એવો ત્હેનો વિચાર થયો હતો એવામાં જ

દેવ તરફથી માણસો આવ્યાં અને મહારાજા ઉદ્યાદિત્યને પોતાના આવ્યા વિશે ખબર કરી મહારાજા ઉદ્યાદિત્યે પ્રધાનને સ્વારી સહિત જગદેવ સામે જવા કહ્યું. પ્રધાન સ્વારી સહિત નગરી બહાર જગદેવ સામાં ગયા નગરમાં સર્વત્ર કુમારજગદેવના આવાગમનની વાત ફેલાતાં ઘેર ઘેર આનંદોસ્તવ થઈ રહ્યો અને કુમારના દર્શન કરવા આપું નગર ઉલટયું આ નગર બહાર તેમના સામાં ગયું જગદેવના દર્શન કરે નગર જતોના અને અધિકારી મંડળના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. જગદેવપર જેશુમાર પુષ્પોની વૃષ્ટિ થઈ. અને નગરજતોના પૂર્વ દર્શનદ વચ્ચે તે રાજ્ય મહેલે આવી પહોંચ્યો અને પિતાશ્રીને જ્વેતાંજ તેમના ચરણ કમળમાં પડ્યો કુમારને નિદાણી મહારાજાની આંખમાં હર્ષઅશ્રુભરાયાં, અને પોતે કરેલી ભૂત માટે રાજપિતા રાજ પુત્ર જગદેવ પાસે ક્ષમા માગવા લાગ્યો. જગદેવે તેમને ધીરજ આપી શાંત પાડ્યા. પછી જગદેવ રાજ મંદિરમાં જઈ માતૃશ્રીના ચરણ કમળમાં પડ્યો, વિરમતિ તથા પ્રેમચક્રિકા પણ સાસુને પગેપટ્ટી જે કુમારો પણ દાદીના ચરણ કમળમાં પડ્યા શેલાંકીરાણીને આજે કદિનહિ અનુભવેલો એવો અપુર્વ આનંદ થયો, અને પુત્ર જગદેવને પુત્ર જગદેવ તથા જે પુત્રોને ‘ દીર્ઘાયુંવી થાઓ ? એવો માતાએ આશીર્વાદ આપ્યો. પછી પિતા પુત્ર અને માતા પુત્ર વચ્ચે, ધારાનગરીથી નીકળ્યા પછી માર્ગમાં આ સિંધપુર પાટણમાં જેજે દકિનો અને હતી આ શુર્વરપતિની લેનાપર કેવી રીતે કૃપા થઈ હતી? વિગેરે સઘળી લકીકત હંકમાં કહી સંભળાવી પછી કુમાર જગદેવ વાથેલી માતાના મહેલે ગયો અને પ્રણામ કરી કુશળતાના સમાચાર પૂછ્યા વાથેલી માતાએ અતિ ખતાવો કરી પોતે લેની સાથે પ્રથમજે વૈર ભાવ રામતી તેના માટે નારી માગી જગદેવે તેમને, ‘ હું અને મહેલમામ રણધવળમાર્ગ એકજ છીએ વિગેરે વિનયયુક્ત મધુર ભાષણ રી શાંતિ આપી.

મહારાજા ઉદ્યાદિત્યનું મન સાંસારિક વિષયો અને રાજકાર્ય પરથી ઉપરમ પામી ગયું હતું તેથી તેમણે રાજ્ય જ્યોપિતો પાછી સાઈં મુહુર્ત જોવડાયું અને તે મુહુર્ત પ્રમાણે કુમાર જગદેવને તપ્ત નથી કર્યો. આથી કરી ધારાનગરીની પ્રજાના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. એ પ્રમાણે એક દિવસે મહારાજા જગદેવ

સભા વિશે બેઠા છે તેવામાં તેમને એક સીપાઇએ આવી જાહેર કર્યું કે—

‘ નામદારશ્રી મહિષાવતી શહેર કબજે કરી તથા ત્યાં આપણી આણુ ફેરવી કુમાર સાહેબ અચ્ચતસિંહ તથા કેદારસિંહ ત્યાંના રાજા દુષ્સિંહને કેદ કરી અહિં લાવ્યા છે.

આ સાંભળી મહારાજા જગદેવ અધિવાન આણેલા રાજા સહિત પોતાના કુમારોને અંદર બોલાવ્યા અને તેમની બહાદુરી માટે તેમને ધન્યવાદ આપ્યો. પછી કુમાર અચ્ચતસિંહે નિવેદન કર્યું કે.

પૂજ્ય પિતાશ્રી ? આ રાજા દુષ્સિંહનું જેવું નામ છે તેવાજ તેનામાં અવગુણ છે પોતાની પ્રજા પર લેનો બહુજ ત્રાસ હતો એ ત્રાસમાંથી અમે તેમને મુક્ત કરી ત્યાં આપણી આણુ વર્તાવી છે.

આ સાંભળી જગદેવે કહ્યું—દુષ્સિંહ શરમ છે તમને? કે જે પ્રજાને રાજાએ પોતાના સંતાન રૂપે ગણી તેનું રક્ષણ કરવું બોધ્યું તેને બદલે તમે લેના પર જુલમ ગુન્નરોછો ધમ્મિરે તમને રાજા બનાવ્યા તે પ્રજાને રાજાડવાને નહિ પરંતુ પ્રજાનું પ્રેમથી રક્ષણ કરવાને રાજાને શીર જેટલું જાખમ અને જેટલી જવાબદારી છે તેટલી ખીજા કોઇને નથી. આ સાંભળી દુષ્સિંહ શરમાદો થઈ બોલ્યો.

‘ મહારાજાશ્રી ! મહારાથી બહુ આનંદ થયું છે આપ દયાળુ છો આ વખતને માટે મહારાથી થએલા અપરાધ ક્ષમા કરો. હવેથી હું મહારી પ્રજાનું તન મન ~~પાવન~~ કરીશ અને કોઇ પણ પ્રકારેના તેમના પર જુલમ ગુન્નરીશ નહિ.’

‘ વાર, આ વખતના માટે હું મુક્ત કરૂ છું પરંતુ હવે પછી જો તમે તમારી પ્રજા પર જુલમ ગુન્નરશાતા હું તમને નિઃસંશય કુર સજા કરીશ.

એ પ્રમાણે જગદેવ પ્રજાનું પાલન કરતો, પોતાની ગુરૂવરગીરા આપર ધર્મની ધ્વજ ફરકાવતો અને સર્વ ભૂમણ્ડલોનાં નાના યશસ્વ ભાનુનો પ્રકાશ પાડતો, નીતિ અને ન્યાય પ્રણાલિકા રાજ્ય ચલાવતો, અને પ્રજાના અનેક આશીર્વાદો લેતો, દિવસો રુખમાં સ્વર્ગમન કરવા લાગ્યો, ઇતિશિવમ્.

समाप्त.

જાહેર ખબર.

ક રૂણા વિજય ઉર્ફે શૂરવીર અભયસિંહ (ત્રિઅંકી નાટક) જેમાં પૂર્ણ દયા, નીતિ, કરુણા અને વિરરસ સર્વોદ્દેશ્ય ઝડપથી અને નવીન રાગ રાગણીથી લખવામાં આવ્યો છે. દુકામાં પુસ્તક પુર કર્યા વગર ઉઠવાનું મન થતુ નથી. કિંમત ૦-૮-૦ પોસ્ટેજ ૦-૧-૦

પ થિરાજ ચહુઆણ (સત્તાંકી નાટક) દિલ્હીનો દંદો દુરજપુત મહારાજ પૃથિરાજના નામથી ભાગેજ કોઇ અજાણ હશે. તેમનો હિદાર સ્વભાવ, બહાદુરી શૂરાતનનું વર્ણન ધણુંજ ઉત્તમ છટાદાર ભાષણ અને નવીન ગાયનો સાથે મનને આનંદ સાથે દેશાભીમાન ધણુંજ ઉત્તમ શેઢસીથી લખવામાં આવ્યું છે કિંમત ૦-૮-૦ પોસ્ટેજ ૦-૧-૦

લ તુહરિ (પંચાકી નાટક) આ નાટકમાં માળવાધીપતી મહારાજ ભત્રહરિ કૃત શુભાર, નીતિ વૈરાગ્યસકત ઉપરથી લખવામાં આવ્યું છે. જે ભત્રહરિ રાણીના પ્યારમાં ફસાઇ છેક કામાંધ થયો. અને છેવટ રાણીના દુઃખચરણથી ખેદ પામી રાજ્ય ત્યાગ કરી ભેખ લઇ જગતને સારી રીતે શિખવ્યું છે. કિંમત ૮-૮-૦ પોસ્ટેજ ૦-૧-૦

હ લામન જેઠવો (પંચાકી નાટક) આ નાટકમાં હલામણ જેવા શૂરવીર અને સતિ સોનારાણી જેવી પતિવ્રતા રાણીને સીઆજી મહારાજ બદ દાનતથી ખોટા આરોપ સકવાથી ધણું દુઃખ વેકવું પડ્યું છે. ભાગ ધણાજ ઉત્તમ પ્રકારે વર્ણવેલા છે. કિંમત ૦-૮-૦ પો. ૦-૧-૦

ગ હેવ પરમાર અને વિ. મતિ (ત્રિઅંકી નાટક) આ નાટકમાં જગદેવ પરમારની બહાદુરી અને વિરમતી ઉપર અનેક દુઃખોના ડુંગર પડ્યા છતાં પોતાનું શિયળ કાનમ રાખી એક બહાદુર વિરમણીએ પોતાનું નામ અમર કર્યું છે. કિંમત ૦-૮-૦ પો. ૦-૧-૦

ખોટા કદના, સચિત્ર અને રંગબેરંગી પોસ્ટ કાર્ડ
સેંકડે ૦-૪-૦ પોસ્ટેજ જુદું.
હજારના ૨-૪-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

ખત્રી. પુરુષોત્તમ મૂલચંદ ગુલાતવાલી નાકે-૨
મહાદેવ રામચંદ્ર જગુપ્ટે ત્રણદરવાજા-અમદાવાદ.

જાહેર ખબર.

ચિતોડનો ઘેરો અથવા અકબરની ઉદારતા અને રાજપુતાનો રણેશ્વર સાહેબ સદગુણો નોવેશમાં જયમલ્લ (ચિતોડનો મેનાપતિ) રાજપુતાણાઓ વીગેરેનોસ્વ દેશમાટે પ્રાણ તથા પૈત્રી કાર્યમાં પુર્ણ રીતે સદાયમૃત । થવું અકબર પાદશાહની ઉદારતા વિગેરે બાગ આમેદુલ્લખ વર્ણવેલો છે. ૦-૩

શુરવીર પૃથુસિંહ પરમાર, અને નિમકહલાલ સતી

મેનાં—સદમરથો । ઉપર લખેલા વીપયની રસીક વારતા ઇતિહાસિક વાંચવા લાયક છે, જ્યારે પુસ્તક તમે વાંચશે ત્યારે તેને પોતાની ખાંતગી પુસ્તક શાળામાં રાખવાનું મન થશેજ ? આમાં મેનાં નામની સ્ત્રીએ એટલી બધી બહાદુરી કરી છે કે તેના પરાક્રમની બરોઃ બરી કામ પેણ વીર પુરુષે બાગ્યેજ કરી હોય, તે સ્ત્રી છતાં તેની રચના એવી હતી કે તેને રાખઓ પગે પડતા હતા, જે કામ તેણે કર્યો છે તે તે પ્રસંગમાં તેણીએ મરદનો સ્વામ્ય પારણ કર્યો છે તેમાં પૃથુપરમારને એ ત્રણ વખત બચાવ્યો છે. મેનાં સ્ત્રી છતાં તેનામાં ધૈર્યતા, શૌર્ય બળ; બાહુબળ; બુદ્ધિબળ કેવું હતું. તેમજ તેનો વૃદ્ધ સ્વામી હતો, અને પોતે અઠાવીસ વરસની ઉમરવાળી હતી છતાં પણ પોતાનું શિયળવૃત કેવી ખુબીથી સાચવ્યું છે. અત્યંત મહન ડુંગરોમાં રાતદીવસ કેવી યુક્તિથી રહીને પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનારનું બહું કર્યું છે તેનો હામેદુલ્લખ ચિતાર આપેલો છે. વિષય સ્ત્રી શિક્ષણને માટે અત્યંત ઉપયોગી છે માટે બેઠેનો તથા બાઇઓએ પોતાની પાસે અવસ્ય આ પુસ્તક રાખવું જરૂર છે. ૧-૦-૦

રમણ અને તારા—લાઇ બહેન અથવા કર્મી

કર્મથી ખવાર થએલો એક શેઠીઓ—આ નામની એક સંસારી નવલકથા જેની અંદર નેકી, સુદ્ધ પ્રેમનો આમેદુલ્લખ ચિતાર આપવા બાળી, લોભ અને સ્વાર્થ બુદ્ધિથી આવી પડતી આફતોનું વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે તેમજ બાવિ પ્રમાણે ચડતી પડતી આવે છે વિગેરે બાગતનું વર્ણન કરી ગૃહસ્થને ઉપયોગી ગ્રંથ બનાવવામાં આવેલો છે. આ એક ઉત્તમ પ્રકારનું નોવેલ છે. ૦-૧૨

સરનામું.

મહાદેવ રામચંદ્ર જગુષ્ટે બુકસેલર.

ત્રણ દરવાજે—અમદાવાદ.

